

NAJWYŻSZA IZBA KONTROLI

DELEGATURA W KATOWICACH

Nr ewid. 144/2007/P06130/LKA

**Informacja o wynikach kontroli
organizacji zaopatrzenia w węgiel kamienny
producentów energii elektrycznej
i ciepłej w latach 2004-2006 (I półrocze),
ze szczególnym uwzględnieniem źródeł
i kosztów zakupu tego surowca.**

K a t o w i c e c z e r w i e c 2 0 0 7 r .

Misja *Najwyższej Izby Kontroli jest dbałość o gospodarność i skuteczność w służbie publicznej dla Rzeczypospolitej Polskiej*

Wizja *Najwyższej Izby Kontroli jest cieszący się powszechnym autorytetem najwyższy organ kontroli państwowej, którego raporty będą oczekiwanym i poszukiwanym źródłem informacji dla organów władzy i społeczeństwa*

Dyrektor Delegatury:
Wojciech Matecki

Akceptuję:
Józef Górny

Wiceprezes
Najwyższej Izby Kontroli

Zatwierdzam:
Mirosław Sekuła

Prezes
Najwyższej Izby Kontroli
dnia:

Najwyższa Izba Kontroli
ul. Filtrowa 57
00-950 Warszawa
tel./fax: 0-xxxx-22-825 44 81
www.nik.gov.pl

Spis treści

Część I – Wstęp	4
Część II – Ogólna	8
2.1 Ogólna ocena kontrolowanej działalności	8
2.2 Ważniejsze ustalenia kontroli.....	10
2.3 Wnioski systemowe	16
Część III – Szczegółowe ustalenia kontroli.....	18
3.1 Prowadzenie gospodarki magazynowej przez producentów energii.....	18
3.1.1 Ewidencja przychodów i rozchodów węgla.....	18
3.1.2 Przeprowadzanie inwentaryzacji węgla na składowiskach.....	22
3.2 Utrzymywanie obowiązkowych zapasów paliw w przedsiębiorstwach energetycznych.	28
3.3 Umowy na dostawy węgla i ich realizacja.....	30
3.3.1 Wybór dostawców węgla	30
3.3.2 Zawieranie umów	33
3.3.3 Realizacja zawartych umów	35
3.4 Organizacja sprzedaży węgla kamiennego u producentów.	39
3.4.1 Organizacja zbytu węgla w kopalniach, prawidłowość ustalania ilości i jakości sprzedawanego węgla	39
3.4.2 Zawieranie i realizacja umów oraz dokonywanie rozliczeń wtórnych z odbiorcami.	44
3.5 Działalność skontrolowanych pośredników w handlu węglem.	50
3.5.1 Działalność spółki Katowicki Węgiel Sp. z o.o.	50
3.5.1 Działalność spółki Węglkokoks S.A.	54
3.6 Wystąpienia skierowane do jednostek organizacyjnych nie objętych kontrolą	57
Załączniki:.....	58
<i>Załącznik 1 – Podstawowe informacje nt. sytuacji ekonomicznej producentów energii elektrycznej i ciepłej oraz wielkości, źródeł i kosztów zakupu</i>	<i>58</i>
<i>Załącznik 2 – Nieprawidłowości w zakresie prowadzenia gospodarki magazynowej</i>	<i>61</i>
<i>Załącznik 3 – Nieprawidłowości przy inwentaryzacji zapasów węgla</i>	<i>62</i>
<i>Załącznik 4 – Nieprawidłowości w zakresie utrzymywania właściwego poziomu zapasów węgla.....</i>	<i>63</i>
<i>Załącznik 5 – Nieprawidłowości przy wyborze dostawców węgla</i>	<i>63</i>
<i>Załącznik 6 – Nieprawidłowości przy zawieraniu umów na dostawy węgla</i>	<i>65</i>
<i>Załącznik 7 – Nieprawidłowości przy realizacji zawartych umów.....</i>	<i>66</i>
<i>Załącznik 8 Wykaz podmiotów objętych kontrolą oraz jednostek organizacyjnych NIK, które przeprowadziły kontrole</i>	<i>68</i>
<i>Załącznik 9 Stwierdzone nieprawidłowości w wymiarze finansowym (w zł)</i>	<i>69</i>
<i>Załącznik 10 Wykaz organów, którym przekazano informację o wynikach kontroli.....</i>	<i>71</i>

Część I – Wstęp

Charakterystyka kontrolowanego obszaru

Na terenie Polski działa około 700 podmiotów posiadających koncesję Prezesa Urzędu Regulacji Energetyki na wytwarzanie energii elektrycznej oraz około 600 podmiotów posiadających koncesję na wytwarzanie energii cieplnej. Większość tych podmiotów swoją działalność opiera na spalaniu węgla kamiennego. Oprócz dużych wytwórców energii elektrycznej, z których każdy zużywał rocznie kilkaset i więcej tysięcy ton węgla, w każdym z województw działa kilkadziesiąt mniejszych zakładów energetycznych (elektrociepłowni, ciepłowni) wytwarzających i sprzedających energię elektryczną lub ciepłą, którzy zużywają rocznie od kilku do kilkudziesięciu tysięcy ton węgla.

Dla wszystkich tych podmiotów wartość zakupionego węgla stanowi jedną z najpoważniejszych pozycji kosztów ich funkcjonowania. Z tego powodu prawidłowy wybór dostawców, właściwe zawarcie umów oraz wynegocjowanie optymalnych dla funkcjonowania danej jednostki warunków cenowych, stanowi jedno z najważniejszych zadań kadry zarządzającej. Skuteczność tych działań przekłada się bowiem bezpośrednio zarówno na rentowność tych przedsiębiorstw, jak i na koszty energii elektrycznej i cieplnej ponoszone przez odbiorców.

Jednocześnie, fakt występowania lokalnych monopolii w produkcji i obrocie energią cieplną oraz istniejące regulacje dotyczące rynku obrotu energią elektryczną nie sprzyjają podejmowaniu przez kierownictwa zakładów produkujących energię skutecznym działaniom mających na celu ograniczenie kosztów ich funkcjonowania.

Istotne znaczenie dla poziomu cen węgla ma zróżnicowanie podmiotów zajmujących się sprzedażą tego surowca. Oprócz dużych wielozakładowych producentów węgla takich jak Kompania Węglowa S.A. i Katowicki Holding Węglowy S.A. posiadających w swojej ofercie węgiel energetyczny o bardzo zróżnicowanych parametrach, na rynku tym działają również kopalnie funkcjonujące samodzielnie (KWK „Budryk” S.A., Lubelski Węgiel „Bogdanka” S.A.). Istnieje również cały szereg podmiotów zajmujących się handlem węglem, zarówno prywatnych, jak i utworzonych z udziałem majątku Skarbu Państwa (Katowicki Węgiel Sp. z o.o., Węglokoks S.A.). Część z nich posiadała lub posiada status, tzw. „autoryzowanych sprzedawców”, co wiąże się z uzyskiwaniem przy zakupie węgla z kopalń, lepszych niż inne podmioty warunków cenowych i dłuższych terminów zapłaty. Na rynku handlu węglem działają także jego importerzy oraz podmioty zajmujące się produkcją różnego rodzaju mieszanek energetycznych produkowanych na bazie kupowanych w kopalniach miałów węglowych. Ich działalność produkcyjna sprowadza się głównie do dodawania do zakupionych w kopalniach miałów węglowych, kamienia i/lub mułów węglowych, pozyskiwanych jako odpad z procesów wzbogacania węgla lub z eksploatacji osadników pozostałych po zlikwidowanych kopalniach.

Wszystkie ww. podmioty konkurują ze sobą starając się pozyskać jak najwięcej dużych odbiorców, szczególnie zakładów wytwarzających energię elektryczną i ciepłą. W efekcie tego, ceny węgla o tych samych parametrach jakościowych mogą się znacznie różnić w zależności od dostawcy wybranego przez producenta energii. Powyższy stan powoduje, że sfera zaopatrzenia wytwórców energii elektrycznej i cieplnej w surowce należy do szczególnie zagrożonych występowaniem zjawisk korupcyjnych.

Po wejściu Polski do Unii Europejskiej coraz większe znaczenie dla zakładów energetycznych nabrały rygory związane z ochroną środowiska. Wymusiły one na producentach energii realizację szeregu inwestycji związanych głównie z ograniczeniem emisji do atmosfery pyłów i toksycznych gazów (instalacje odsiarczania spalin, elektrofiltry) oraz mających na celu poprawę sprawności posiadanych urządzeń. Działania te możliwe są jednak jedynie dla podmiotów posiadających dostęp do znacznych środków finansowych, natomiast podmioty nie posiadające wystarczających źródeł finansowania koncentrują się głównie na zakupie węgla, którego spalanie minimalizuje emisję pyłów i gazów do atmosfery, co pozwala im uniknąć opłat za przekroczenie dopuszczalnych norm emisji.

Sytuacja ta w istotny sposób wpływa na rynek handlu węglem i koszty jego zakupu. Przedsiębiorstwa, które podjęły wysiłek inwestycyjny mogą spalać węgiel o gorszych parametrach jakościowych, natomiast dla podmiotów, których nie stać było na przeprowadzenie inwestycji, najważniejsze znaczenie ma zakup węgla o niskiej zawartości popiołu i siarki, co spowodowało znaczne zainteresowanie węglem pochodzącym z Rosji i Czech¹.

Uzasadnienie podjęcia kontroli

Ostatnio zagadnienia związane z handlem węglem kamiennym badane były przez Najwyższą Izbę Kontroli w ramach kontroli zrealizowanych w latach 1997-99, których wyniki zostały zaprezentowane w opublikowanej w 1999 r. „*Informacji o wynikach kontroli organizacji zbytu węgla kamiennego*”².

Z uwagi na znaczenie problematyki obrotu surowcami energetycznymi, w 2005 r. Delegatura NIK w Katowicach przeprowadziła kontrole rozpoznawcze w zakresie zaopatrzenia w węgiel kamienny producentów energii elektrycznej i ciepłej na terenie województwa śląskiego³. Wykazały one, że część kadry zarządzającej sektorem energetycznym nie przywiązuje dostatecznej wagi do faktycznie istniejących wyzwań i zagrożeń oraz podejmuje decyzje w oderwaniu od rzeczywistości gospodarczej, działając w niektórych wypadkach wręcz na szkodę zarządzanych przedsiębiorstw. Stwierdzono bowiem, że zakupów surowców energetycznych dokonywano w wielu przypadkach na podstawie decyzji nie popartych rzetelną analizą ekonomiczną. Przekładało się to bezpośrednio na wyższe niż w innych miastach, tzw. „koszty uzasadnione,”⁴ w oparciu o które Prezes Urzędu Regulacji Energetyki zatwierdza stosowane przez dany zakład taryfy energii elektrycznej i ciepłej.

Cel kontroli

Celem kontroli była ocena funkcjonującego w Polsce systemu zaopatrzenia przedsiębiorców wytwarzających energię elektryczną i ciepłą w latach 2004-2006 (I półrocze) w węgiel kamienny, ze szczególnym uwzględnieniem źródeł i kosztów zakupu tego surowca. Główny nacisk położony był na dokonanie oceny prawidłowości wyboru źródeł zaopatrzenia, stosowanych przez przedsiębiorców procedur wyboru kontrahentów oraz skutków zawartych umów, w tym prawidłowości

¹ Węgiel energetyczny dostarczany do Polski z Federacji Rosyjskiej, podobnie jak węgiel z Czech, charakteryzuje się bardzo niską zawartością siarki (0,2–0,4%) oraz niską zawartością popiołu (zwykle poniżej 10%), przy jednoczesnej wysokiej kaloryczności (22–26 GJ/Mg).

² nr 195/98/97186/LKA

³ Kontrole rozpoznawcze, których wyniki zostały również wykorzystane w nin. informacji, przeprowadzono w Elektrociepłowni Tychy S.A., Elektrociepłowni Zabrze S.A. i Miejskim Zakładzie Energetyki Ciepłej EKOTERM w Żywcu. Ponadto w ramach weryfikacji informacji uzyskanych w ww. podmiotach przeprowadzono kontrole w KWK Budryk S.A. oraz należących do Kompani Węglowej S.A. kopalniach Brzeszcze, Sośnica-Makoszowy

⁴ art. 3 pkt 21 ustawy z dnia 10 kwietnia 1997 r. Prawo energetyczne (Dz.U. z 2006r., nr 625, poz. 625 ze zm.), zwanej dalej „*Prawo energetyczne*” lub „*upe*”

wywiązywania się przez odbiorców i dostawców z warunków w nich zawartych oraz nadzoru nad odbiorem ilościowym i jakościowym dostarczonego węgla.

Celem kontroli była również ocena prawidłowości wystawiania przez kopalnie dokumentów związanych ze sprzedażą węgla, a w szczególności ich zgodność z obowiązującymi w tych jednostkach cennikami, zawartymi z odbiorcami umowami oraz z przeprowadzonymi przed jego sprzedażą badaniami jakościowymi.

Podmioty objęte kontrolą

Kontrolą objęto łącznie 33 podmioty⁵, w tym 4 elektrownie, 6 elektrociepłowni, 12 ciepłowni oraz 9 kopalń i 2 podmioty zajmujące się handlem węglem. W przypadku państwowych osób prawnych kontrole przeprowadzono pod względem legalności, gospodarności, celowości i rzetelności na podstawie art. 2 ust. 1 ustawy z dnia 23 grudnia 1994 r. o Najwyższej Izbie Kontroli⁶, w przypadku komunalnych osób prawnych kontrole prowadzono pod względem legalności, gospodarności i rzetelności na podstawie art. 2 ust. 2 ustawy o NIK, natomiast w przypadku osób prawnych działających z udziałem państwa lub samorządu terytorialnego, lub które korzystają z mienia państwowego lub samorządowego kontrole przeprowadzone były pod względem legalności i gospodarności na podstawie art. 2 ust. 3 ustawy o NIK.

Kontrole rozpoznawcze przeprowadzono w 2005 r. i objęły one lata 2003-2005 (I półrocze), natomiast czynności kontrolne na terenie całego kraju przeprowadzono w okresie od czerwca do listopada 2006 r. i objęły one lata 2004-2006 (I półrocze).

Ramy prawne badanej działalności

Działalność przedsiębiorstw energetycznych⁷ reguluje ustawa z dnia 10 kwietnia 1997 r. Prawo energetyczne. W ustawie tej określono również zadania Prezesa Urzędu Regulacji Energetyki⁸ z zakresu spraw regulacji gospodarki paliwami i energią, które polegają w szczególności na udzielaniu koncesji przedsiębiorstwom energetycznym na wykonywanie działalności gospodarczej m.in. w zakresie wytwarzania energii, jej przesyłania, dystrybucji i obrotu. Ponadto do kompetencji Prezesa URE należy zatwierdzanie taryf dla paliw gazowych i energii, ustalanych przez przedsiębiorstwa energetyczne. (art. 47 upe).

Zgodnie z art. 10 ust.1 upe posiadające koncesję przedsiębiorstwo energetyczne zajmujące się wytwarzaniem energii elektrycznej lub ciepła jest obowiązane utrzymywać zapasy paliw w ilości zapewniającej utrzymanie ciągłości dostaw energii elektrycznej lub ciepła do odbiorców. Ich wielkość, sposób gromadzenia oraz szczegółowy tryb przeprowadzania kontroli stanu zapasów określone zostały przez Ministra Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej w rozporządzeniu z dnia 12 lutego 2003 r. w sprawie zapasów paliw w przedsiębiorstwach energetycznych.⁹

Przedsiębiorstwa energetyczne obowiązane są do przestrzegania ustawy z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości¹⁰ obejmującej m.in. kwestie prawidłowości dokumentowania operacji gospodarczych, inwentaryzacji i sprawozdawczości. Ustawodawca w art. 44 upe dla zapewnienia równoprawnego traktowania odbiorców nałożył również na te przedsiębiorstwa obowiązki dot. prowadzenia ewidencji

⁵ Spis jednostek objętych kontrolą zamieszczono w załączniku nr 7 do nin. informacji.

⁶ Dz.U. z 2001 r., nr 85, poz. 937 ze zm., zwana dalej „ustawą o NIK”

⁷Zgodnie z art. 3 pkt 12 upe, jest to podmiot prowadzący działalność gospodarczą w zakresie wytwarzania, przetwarzania, magazynowania, przesyłania, dystrybucji paliw albo energii lub obrotu nimi

⁸ zwany dalej „Prezesem URE”

⁹ Dz.U. Nr 39, poz. 338

¹⁰ Dz.U. z 2002r., nr 76, poz. 694 ze zm., zwaną dalej „ustawą o rachunkowości” lub „uor”

księgowej w sposób zapewniający odrębne obliczenie kosztów i przychodów, zysków i strat dla poszczególnych rodzajów wykonywanej działalności gospodarczej.

Rzetelność przedsiębiorstw energetycznych w powyższym zakresie wpływa m.in. na prawidłowość kalkulacji i ustalania taryf, które tworzone są w oparciu o dane dotyczące tzw. kosztów uzasadnionych¹¹.

Obszar objęty kontrolą w zakresie stosunków pomiędzy przedsiębiorstwami energetycznymi, a innymi podmiotami regulowały ustawy:

- z dnia 15 września 2000 r. Kodeks spółek handlowych¹² w zakresie zasad działania i reprezentacji spółek;
- z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny¹³ w zakresie zawierania umów i czynności związanych z obrotem gospodarczym;
- z dnia 11 marca 2004 r. o podatku od towarów i usług¹⁴, a wcześniej ustawa z dnia 8 stycznia 1993 r. o podatku od towarów i usług oraz o podatku akcyzowym.¹⁵, w zakresie zasady opodatkowania i dokumentowania transakcji sprzedaży;

Natomiast szczegółowe zasady wystawiania faktur, rodzaju danych, które powinny zawierać, oraz sposobu i okresu ich przechowywania określone zostały w rozporządzeniach przez Ministra Finansów¹⁶.

¹¹ Zawarta w upe definicja kosztów uzasadnionych stanowi, że pod tym pojęciem należy rozumieć koszty niezbędne do wykonania zobowiązań powstałych w związku z prowadzoną przez przedsiębiorstwo energetyczne działalnością w zakresie wytwarzania, przetwarzania, magazynowania, przesyłania i dystrybucji, obrotu paliwami lub energią oraz przyjmowane przez przedsiębiorstwo energetyczne do kalkulacji cen i stawek opłat ustalanych w taryfie w sposób ekonomicznie uzasadniony, z zachowaniem należytej staranności zmierzającej do ochrony interesów odbiorców. Jednocześnie zastrzeżono, że koszty uzasadnione nie są kosztami uzyskania przychodów w rozumieniu przepisów podatkowych.

¹² Dz.U. nr 94, poz. 1037 ze zm., zwany dalej „ksh”

¹³ Dz.U. nr 16, poz. 93 ze zm., zwany dalej „kc”

¹⁴ Dz.U. nr 54, poz. 535 ze zm.

¹⁵ Dz.U. Nr 11, poz. 50 ze zm

¹⁶ 1.) rozp. MF z dnia 22 marca 2002 r. w sprawie wykonania niektórych przepisów ustawy o podatku od towarów i usług oraz o podatku akcyzowym (Dz.U. nr 27, poz.268 ze zm.), które obowiązywało do dnia 30 kwietnia 2004r.

2.) rozp. MF z dnia 27 kwietnia 2004 r. w sprawie zwrotu podatku niektórym podatnikom, zaliczkowego zwrotu podatku, zasad wystawiania faktur, sposobu ich przechowywania oraz listy towarów i usług, do których nie mają zastosowania zwolnienia od podatku od towarów i usług (Dz.U. nr 97, poz. 971), które obowiązywało od 1 maja 2004 r. do 1 czerwca 2005r.

3.) rozp. MF z dnia 25 maja 2005 r. w sprawie zwrotu podatku niektórym podatnikom, zaliczkowego zwrotu podatku, wystawiania faktur, sposobu ich przechowywania oraz listy towarów i usług, do których nie mają zastosowania zwolnienia od podatku od towarów i usług (Dz.U. Nr 95, poz. 798 ze zm.).

Część II – Ogólna

2.1 Ogólna ocena kontrolowanej działalności

*Ocena ogólna
wynikająca z
ustaleń kontroli*

Najwyższa Izba Kontroli negatywnie ocenia fakt, że w badanym okresie funkcjonował w Polsce system sprzedaży węgla kamiennego, w którym występowało szereg nieprawidłowości, w tym o charakterze korupcyjnym. Występowały one również w obszarze gospodarowania tym surowcem przez odbiorców. Związane to było z tym, że kopalnie wysyłały do znaczących¹⁷ odbiorców ilości węgla większe niż wykazywano w dokumentach sprzedaży. W efekcie kopalnie traciły przychody, które można szacować na setki milionów złotych, natomiast odbiorcy węgla - głównie producenci energii elektrycznej i ciepłej – wchodzili w posiadanie tysięcy ton węgla, którego pochodzenia nie potrafili udokumentować. Straty ponosił także Skarb Państwa z tytułu nie odprowadzanego podatku VAT. Przyczyną tego stanu było to, że górnictwo węgla kamiennego, pomimo trwającej 17-cie lat restrukturyzacji¹⁸, nie potrafiło stworzyć szczelnego systemu sprzedaży węgla, którego dostawy realizowane były kolejną.

*Ocena działalności
producentów energii
elektrycznej
i ciepłej*

NIK negatywnie ocenia sposób prowadzenia przez producentów energii elektrycznej i ciepłej gospodarki magazynowej zapasami węgla. Stwierdzone w tym zakresie nieprawidłowości polegają głównie na:

- niezgodnym z ustawą o rachunkowości dokumentowaniu przychodów i rozchodów węgla ze składowisk;
- nierzetelnym przeprowadzaniu inwentaryzacji.

Nieprawidłowości te miały istotny wpływ na wykazywane przez kontrolowane podmioty koszty i wielkość zużycia węgla, rzetelność prowadzonych przez nie ksiąg rachunkowych, a także pośrednio na cenę energii elektrycznej i ciepłej płaconej przez ich odbiorców.

NIK negatywnie ocenia również sposób rozliczeń ilościowych zakupionego węgla z dostawcami. Ustalono bowiem, że – wbrew treści zawartych umów – odbiorcy nie informowali dostawców o stwierdzonych przypadkach otrzymywania większej niż wykazywano w dokumentach sprzedaży ilości węgla.

NIK pozytywnie ocenia działania większości kontrolowanych producentów energii elektrycznej i ciepłej w zakresie optymalizacji kosztów zakupu węgla kamiennego. Stwierdzone u niektórych kontrolowanych producentów nieprawidłowości dotyczyły braku odpowiednich procedur (lub ich niestosowaniu) wyłaniania dostawców węgla, co mogło sprzyjać działaniom o charakterze korupcyjnym.

*Ocena działalności
producentów
węgla kamiennego*

Najwyższa Izba Kontroli negatywnie ocenia funkcjonującą w kopalniach organizację procesu sprzedaży węgla dla odbiorców masowych. Przeprowadzone równolegle w kopalniach oraz u producentów energii kontrole wykazały, że część z kopalń wysyłała do odbiorców z sektora energetyki większe ilości

¹⁷ W zależności od wielkości kopalni, znaczącym odbiorcą jest podmiot odbierający od kilkudziesięciu do kilkuset ton węgla rocznie.

¹⁸ W tym samym czasie z budżetu państwa finansowana była restrukturyzacja górnictwa, na którą jedynie w latach 2004-2006 wydano ponad 2,2 mld zł.

węgla, niż wykazywano w fakturach. Związane to było głównie z brakiem właściwych mechanizmów kontrolnych nad procesami załadunku i fakturowania. Sprzyjał temu również brak bezpośredniego powiązania pomiędzy zainstalowanymi w kopalniach wagami kolejowymi, a systemami komputerowymi służącymi do generowania listów przewozowych i faktur. Nie korzystano przy tym z przewidywanej w umowach możliwości żądania od odbiorców wyników przeprowadzanych u nich wagi kontrolnych.

*Ocena działalności
pośredników
w handlu węglem
kamiennym*

Najwyższa Izba Kontroli negatywnie ocenia działalność skontrolowanych pośredników w handlu węglem. Czynności kontrolne przeprowadzone w dwóch tego typu podmiotach (Węglkokoks S.A. i Katowicki Węgiel Sp. z o.o.¹⁹) wykazały występowanie istotnych nieprawidłowości. U pierwszego z nich brak było właściwego nadzoru nad procesem zakupu i sprzedaży węgla. Ustalono bowiem, że inwentaryzacje przeprowadzone metodą zerowania placów składowych²⁰ w portach węglowych wykazywały znaczne rozbieżności pomiędzy ilością zakupionego, a ilością sprzedanego węgla. W ich wyniku w całym badanym okresie stwierdzono łączne nadwyżki węgla w wysokości 119.421 ton o wartości ponad 20,3 mln zł oraz niedobory w ilości 29.901 ton o wartości 5,2 mln zł. Natomiast drugi z pośredników funkcjonował w oparciu o preferencyjne warunki stworzone przez właściciela wszystkich udziałów w spółce, tj. Katowicki Holding Węglowy S.A.²¹ polegające na zleceniu zadań, za które płacono niezależnie od uzyskanych przez KW efektów. KHW dofinansowywała także nieopłacalną działalność KW polegającą na produkcji mieszanek energetycznych. Z uwagi na to, że ich produkcja realizowana była przez tą spółkę na własne ryzyko, a nie na rzecz KHW, zdaniem NIK poniesionych przez KHW wydatków (blisko 9 mln zł) nie można uznać za koszty uzyskania przychodu w rozumieniu ustawy z dnia 15 lutego 1992 r. o podatku dochodowym od osób prawnych²².

Ponadto, w trakcie czynności kontrolnych, ujawniono dwóch nieobjętych kontrolą pośredników²³, którzy po dokonaniu zakupu w kontrolowanej kopalni, wysyłali węgiel bezpośrednio do objętych kontrolą odbiorców²⁴, a w wystawionych dokumentach sprzedaży zawyżali jego parametry jakościowe, uzyskując w ten sposób nieuzasadnione dochody.

*Ocena ryzyka
występowania
zjawisk o
charakterze
korupcyjnym*

Zdaniem NIK, sposób prowadzenia przez producentów energii elektrycznej i ciepłej procesów związanych z zakupem, odbiorem oraz gospodarowaniem zakupionym węglem kamiennym jak również przyjęta w kopalniach organizacja procesu sprzedaży węgla dla odbiorców masowych oraz funkcjonująca u pośredników organizacja zakupu i sprzedaży węgla stanowią – w aktualnie istniejącym systemie dystrybucji węgla kamiennego w Polsce - znaczący czynnik, który zwiększa ryzyko występowania zachowań korupcyjnych w badanym obszarze.

¹⁹ zwana dalej „KW”

²⁰ Polegała ona na okresowym doprowadzeniu do całkowitego opróżnienia danego składowiska i porównaniu zaewidencjonowanej ilości węgla wysypanego na nie od dnia poprzedniego jego „wyzerowania” (przychód na zwały) z ilością pobranego w tym okresie ze składowiska węgla załadowanego na statki (rozchód ze zwałów).

²¹ zwany dalej „KHW” lub „Holdingiem”. Powyższą ocenę potwierdzają również ustalenia kontroli przeprowadzonych w kopalniach Katowickiego Holdingu Węglowego S.A.

²² Dz.U. z 2000 r. nr 54, poz. 654 ze zm.

²³ prywatne firmy zajmujące się handlem węglem.

²⁴ EC Zabrze, ZEC Starachowice.

2.2 Ważniejsze ustalenia kontroli

Sytuacja ekonomiczna producentów energii

1. Większość spośród 22-ch skontrolowanych producentów energii elektrycznej i ciepłej²⁵ znajdowała się w dobrej sytuacji ekonomicznej, osiągało zyski oraz posiadało płynność finansową. Udział kosztów zakupów węgla w kosztach rodzajowych kształtował się na poziomie od 19 do 45%. W poszczególnych latach badanego okresu udział ten systematycznie wzrastał, co związane było ze wzrostem cen węgla kamiennego oraz ograniczaniem – szczególnie w podmiotach sprywatyzowanych – kosztów stałych²⁶.

Produkcja energii w badanych podmiotach, za wyjątkiem EC Białystok S.A. i EC Elbląg S.A.²⁷, oparta była głównie na dostawach węgla pochodzącego z polskich kopalń, jednakże coraz większy udział w rynku zyskuje węgiel sprowadzany z importu, głównie z Federacji Rosyjskiej. Węgiel ten oferowany był w cenach zbliżonych do ceny węgla pochodzącego z kopalń polskich (w przeliczeniu na GJ energii chemicznej), przy jednocześnie zdecydowanie niższej zawartości popiołu i siarki, co dla jego odbiorców wiązało się z niższymi kosztami utylizacji odpadów oraz brakiem konieczności ponoszenia nakładów inwestycyjnych związanych z budową instalacji odsiarczania spalin. Dziewięciu²⁸ spośród 22-ch skontrolowanych podmiotów w badanym okresie zakupiło łącznie 1.948,7 tys. ton węgla z importu, z czego 561,7 tys. ton w 2004 r., 922,7 tys. ton w 2005 r. oraz 464,3 tys. ton w I półroczu 2006 r.

(zał. nr 1)

Gospodarka magazynowa zapasami węgla

2. Najczęściej w skontrolowanych jednostkach obowiązywała zasada, że ilość dostarczanego węgla przyjmowana była na stan magazynowy w wielkości określonej w listach przewozowych i na fakturach, a nie w ilości rzeczywistej ustalonej podczas wjazdu dostawy na teren jednostki. Działanie takie ocenić należy jako nielegalne gdyż, w przypadku wystąpienia różnic pomiędzy wynikiem ważenia, a ilością węgla określoną w dokumentach sprzedaży, wystawiane dowody Pz nie odzwierciedlały rzeczywistego przebiegu operacji gospodarczych i były nierzetelne w rozumieniu art. 22 ust. 1 uor. Stwierdzono także przypadki ewidencjonowania przychodów węgla raz w miesiącu, przy czym dokumenty zbiorcze wystawiane przez producentów energii, będące podstawą zapisów księgowych nie posiadały cech dowodu zbiorczego, o których mowa w art. 20 ust. 3 pkt. 1 uor.

U 10-ciu skontrolowanych producentów energii stwierdzono, że rozchody węgla ze składowisk prowadzone były w oparciu o metodę pośrednią wskazaną w normie PN-93/M/-35500, polegającą na obliczaniu wielkości zużycia węgla na podstawie ilości wyprodukowanej energii. Metoda ta, aczkolwiek dopuszczalna w świetle obowiązujących w Polsce przepisów, nie ma uzasadnienia w sytuacji stosunkowo niewielkich kosztów instalacji legalizowanych wag taśmowych oraz wprowadzonych w ostatnich latach regulacji dotyczących wymogów w handlu emisją²⁹, które nakazują

²⁵ W złej sytuacji ekonomicznej znajdowało się jedynie 4 producentów energii: EC Tychy, EC Zabrze, Elektrownia Stalowa Wola i ZEC Międzyrzecz.

²⁶ Podstawowe informacje nt. wyników finansowych oraz wielkości zakupów węgla i ich udziału w rodzajowych u poszczególnych producentów energii przedstawiono w załączniku nr 1 do nin. informacji.

²⁷ w całym badanym okresie produkcja w tych podmiotach oparta była w 100% na dostawach węgla z Federacji Rosyjskiej.

²⁸ El. Kozienice, El. Ostrołęka, El. Stalowa Wola; EC Białystok; EC Elbląg; ECO Opolu; EC Wybrzeże; MPEC Chełm; WPEC Legnica;

²⁹ Ustawa z dnia 22.12.2004 r. o handlu uprawnieniami do emisji do powietrza gazów cieplarnianych i innych substancji (Dz.U. nr 281 poz. 2784) i wydane na jej podstawie rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 12.01.2006 r. w sprawie sposobu monitorowania

rozliczanie wielkości zużytego paliwa poprzez pomiar bezpośredni, tj. w wyniku ważenia. Ustalono przy tym, że rozchody paliwa określano zwykle w okresach miesięcznych, a tym samym dowody Rw wystawiane były zbiorczo za cały miesiąc. Działania takie, uniemożliwiało ustalenie i weryfikację stanu zapasów węgla na dowolny dzień w roku. Praktyka ta stosowana była także w podmiotach, które dokonywały ważenia zużywanego węgla i codziennie posiadały informacje na temat jego zużycia. O wadach stosowania pośredniego systemu rozliczania zużycia węgla świadczą wyniki przeprowadzanych przez producentów energii okresowych inwentaryzacji, które wykazywały istotne rozbieżności pomiędzy stanami ewidencyjnymi, a stwierdzaną w ich wyniku ilością węgla na składowiskach.

(str. 18-22)

Inwentaryzacje zapasów węgla

3. Spośród skontrolowanych producentów energii 19-tu przeprowadzało inwentaryzacje posiadanych zapasów węgla częściej niż wynikało to z uregulowań określonych w ustawie o rachunkowości, na zasadach określonych w zakładowych instrukcjach inwentaryzacyjnych. Ustalono jednak, że z uwagi na brak regulacji prawnych w tym zakresie, w celu określenia stanów magazynowych posługiwano się zwykle zasadami określonymi w nieobowiązującym od 1.01.1989 r. zarządzeniu Ministrów Górnictwa i Energetyki, Hutnictwa i Przemysłu Maszynowego oraz Przemysłu Chemicznego i Lekkiego z dnia 23.03.1987 r. w sprawie krajowych norm ubytków naturalnych paliw stałych³⁰, przy czym zasady tam określone stosowano w sposób wybiórczy. Stwierdzono występowanie całkowicie nierzetelnych pomiarów objętości węgla na składowiskach³¹ oraz obliczenia jego ilości z wykorzystaniem podawanej w różnego rodzaju publikacjach tzw. „gęstości usypowej węgla”, która nie może być podstawą tego typu obliczeń w przypadku miałów węglowych³². Prowadziło to w praktyce do zniekształceń wyników inwentaryzacji - w sytuacjach skrajnych nawet o 30% - oraz do niewłaściwego rozliczania stwierdzonych różnic. Ujawniono również działania wskazujące na dostosowywanie ustaleń komisji inwentaryzacyjnych do posiadanych stanów ewidencyjnych. W wyniku przeprowadzonych w niektórych jednostkach przez biegłych powołanych przez NIK obmiarów kontrolnych ustalono występowanie znacznych, sięgających nawet kilkadziesiąt procent, różnic pomiędzy stanami ewidencyjnymi, a rzeczywistymi ilościami węgla na składowiskach, których wartość wynosiła od kilkuset tysięcy do kilkudziesięciu milionów złotych³³.

(str.23-27)

Utrzymywanie zapasów węgla

4. U piętnastu skontrolowanych producentów energii stwierdzono przypadki niewywiązywania się w badanym okresie z obowiązku utrzymywania minimalnego poziomu zapasu węgla określonego w Rozporządzeniu Ministra Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej z dnia 12.02.2003 r. w sprawie zapasów paliw w przedsiębiorstwach energetycznych. W 10-ciu jednostkach niedobory takie wystąpiły kilkakrotnie (1-8 razy) na 30 zbadanych miesiący, natomiast w pozostałych

emisji substancji objętych wspólnotowym systemem handlu uprawnieniami do emisji (Dz.U. nr 16 poz. 124).

³⁰ MP nr 12 poz. 103.

³¹ NEC Nysa; MPEC Międzyrzecz; EC Zabrze; El. Kozienice;

³² Pod pojęciem „gęstości usypowej” należy rozumieć stosunek masy luźno nasypanego paliwa stałego do objętości, jednakże pojęcie to stosowane może być jedynie do sortymentów grubych (kostka, orzech, brykiety). Dla tego typu węgla wielkość ta kształtuje się zwykle w granicach od 0,75 do 0,85 Mg/m³. Ilość sortymentów drobnych (miał węglowy, muły) określana być powinna każdorazowo poprzez wykonanie pomiarów tzw. „gęstości objętościowej”, która w przypadku miałów w zależności od ich stopnia ubicia i wilgotności kształtuje się na poziomie od 0,9 do 1,4 Mg/m³.

³³ El. Kozienice; Daklia Łódź; NEC Nysa; ZE Dolna Odra; PEC Września; EC Elbląg;

5-ciu jednostkach niedobory wystąpiły kilkanaście razy w badanym okresie. Stwierdzono również, że 6-ciu producentów energii³⁴ w większości miesięcy badanego okresu posiadała zapasy węgla nawet o kilkaset procent przekraczające minimalny 30-dniowy zapas węgla. Zdaniem NIK, świadczy to o złym planowaniu zakupów oraz braku właściwego nadzoru nad procesem zaopatrzenia w surowce energetyczne.

(str. 28-30)

Zasady wyboru dostawców węgla kamiennego

5. Spośród 22 producentów energii elektrycznej i ciepłej, 13-tu posiadało regulacje wewnętrzne określające zasady wyboru dostawców węgla. Jednocześnie pomimo tego w 6-ciu przypadkach stwierdzono, że regulacje te w praktyce nie były stosowane lub stosowano je w ograniczonym zakresie uznając, że członkowie zarządu mają prawo podejmować decyzje niezależnie od tych regulacji. W dwóch skontrolowanych podmiotach stwierdzono, że na podstawie uchwał zarządów, wybór dostawców paliwa energetycznego realizowany miał być w oparciu o zasady określone w ustawie z dnia 29.01.2004 r. Prawo zamówień publicznych³⁵. Ustalono jednak, że pomimo przyjęcia takiej regulacji, w jednej z jednostek nie przestrzegano zasad określonych w tej ustawie.

Analiza źródeł zaopatrzenia w węgiel wykazała, że decyzje o zakupie węgla od pośredników w handlu węglem nie we wszystkich przypadkach miały ekonomiczne uzasadnienie. Wprawdzie dostawcy ci oferowali węgiel po niskiej cenie jednostkowej w zł za tonę, ale był on zwykle niskiej jakości³⁶. W efekcie po doliczeniu kosztów transportu, okazywało się, że koszt zakupu 1 GJ energii chemicznej zawartej w tym węglu był wyższy od kosztu zakupu bezpośrednio z kopalni.

Zdaniem NIK, brak regulacji w zakresie wyboru dostawców węgla lub ich nieprzebranie, oraz nie sporządzanie dokumentów z czynności związanych z wyborem dostawców węgla (analizy opłacalności ofert, protokoły z negocjacji z oferentami, itd.) sprzyjał podejmowaniu błędnych decyzji w tym zakresie oraz stanowił mechanizm korupcyjny.

(str.30-32)

Zawieranie umów na dostawy węgla

6. Kontrola zawartych przez producentów energii umów na dostawy węgla wykazała, że zwykle zawierano je w sposób zapewniający prawidłową ochronę interesu stron. W jednoznaczny sposób określono w nich ilość, jakość i terminy realizacji dostaw. Określano w nich również zasady transportu, odbiorów ilościowych i jakościowych dostarczonego węgla oraz zasady ewentualnych rozliczeń wtórnych z tytułu stwierdzonych przez strony odchyłań parametrów jakościowych. Umowy te zawierały również zapisy określające odpowiedzialność dostawcy za niezrealizowanie wielkości dostaw lub ich nieterminowość oraz za niedotrzymanie parametrów jakościowych dostarczonego węgla.

Stwierdzono jednak, że u 5-ciu producentów energii³⁷ niektóre z zawartych z pośrednikami w handlu węglem umów w sposób nieprecyzyjny określały obowiązki stron i/lub nie zawierały zapisów pozwalających na prawidłową ochronę interesów kupującego. Uniemożliwiało to w praktyce dochodzenie ewentualnych roszczeń z tytułu nieprawidłowego wywiązywania się kontrahenta z zawartej umowy.

³⁴ El. Stalowa Wola; Dalkia Łódź; EC Białystok; EC Elbląg; EC Wybrzeże; WPEC Legnica;

³⁵ Dz.U. nr 164 poz. 1163 ze zm., zwana dalej „*upzp*”

³⁶ Niska wartość opałowa, przy jednoczesnej wysokiej zawartości popiołu.

³⁷ EC Ostrołęka; Zespół Elektrowni Dolna Odra; El. Stalowa Wola; El. Kozienice; ECO Opole;

Ujawniono również u 3-ch producentów energii³⁸ przypadki zmian w treści zawartych umów, w wyniku których producenci energii ponosili wyższe koszty zakupu węgla lub tracili prawo do dochodzenia ewentualnych roszczeń z tytułu przewidzianych kar umownych. Dotyczyło to najczęściej umów zawartych z pośrednikami, a podpisujący aneksy członkowie zarządów kontrolowanych jednostek nie potrafili przedstawić kontrolującym racjonalnego uzasadnienia dokonanych zmian.

(str.33-34)

**Realizacja
zawartych umów**

7. Dostawcy na ogół wywiązywali się zarówno z ilości jak i jakości dostarczanego węgla, a odbiorcy rzetelnie i terminowo realizowali płatności za zakupiony towar. Stwierdzono jednak występowanie nieprawidłowości w wykonywaniu niektórych czynności związanych z realizacją umów, które omówiono w punktach poniżej.

**Odbiór ilościowy
dostarczonego węgla**

7.1 Zawarte pomiędzy producentami energii a dostawcami węgla umowy zakładały najczęściej, że ilość sprzedawanego węgla określana będzie na legalizowanych wagach dostawcy oraz może być sprawdzana kontrolnie na legalizowanych wagach odbiorcy, a w przypadku stwierdzenia różnic ilościowych, wdrożona powinna być procedura reklamacyjna. Ponadto, dostawca mógł brać udział przy czynnościach sprawdzających oraz żądać udokumentowania ich wyników. Trzy podmioty³⁹ zawarły umowy, w których uzgodniono, że ilość dostarczonego węgla fakturowana będzie wg wskazań wagi odbiorcy. Dotyczyło to umów zawartych z pośrednikami oraz z importerami węgla.

Ustalono, że pomimo tego typu regulacji, odbiorcy węgla nie informowali dostawców o stwierdzonych w wyniku ważenia nadwyżkach węgla. Wynosiły one od kilku do nawet 150 ton na jednej dostawie kolejowej⁴⁰. Powstawanie tych nadwyżek związane było z brakiem w kopalniach właściwego nadzoru nad załadunkiem węgla i dokumentowaniem sprzedaży. Sprzyjał temu również brak bezpośredniego powiązania wag z systemami komputerowymi generującymi faktury i listy przewozowe. Jednocześnie kopalnie nie żądały od odbiorców przedstawiania wyników własnych ważeń, co pozwoliłoby na wykrycie ww. nieprawidłowości, ustalenie przyczyn jej powstania⁴¹ oraz na korektę wystawionych faktur.

Ujawniona w toku kontroli u 4 największych odbiorców węgla⁴² nadwyżka wyników ważeń nad ilością węgla określoną w dokumentach sprzedaży wyniosła łącznie blisko 216 tys. ton. Wartość netto tych nadwyżek szacować można na ponad 35 mln zł, a szacunkowe straty Skarbu Państwa z tytułu nie naliczonego od tych nadwyżek podatku VAT na blisko 8 mln zł.

Rozbieżności pomiędzy wynikami ważeń u odbiorców, a danymi zawartymi w fakturach stwierdzano także u mniejszych odbiorców węgla, a ich rzeczywiste występowanie potwierdzają m.in. wyniki przeprowadzanych w tych podmiotach inwentaryzacji.

³⁸ EC Elbląg; EC Zabrze; MPEC Chełm;

³⁹ Zespół Elektrowni Dolna Odra; El. Stalowa Wola; EC Elbląg;

⁴⁰ W jednej dostawie kolejowej dostarczano zwykle ok. 2.300 – 2.400 ton;

⁴¹ Pewien wpływ na powstanie różnic w masie węgla mogą mieć zmiany jego wilgotności w trakcie transportu, jednakże wpływ tego czynnika jest ograniczony z uwagi na niską higroskopijność węgla oraz to, że czas transportu węgla z kopalni do odbiorcy w warunkach polskich nie przekracza zwykle 1-2 dób. Ponadto, zdaniem NIK, możliwe jest uregulowanie tej kwestii w drodze odpowiednich zapisów umownych, gdyż parametr ten jest zwykle badany przez obydwie ze stron transakcji.

⁴² El. Kozienice; El. Ostrołęka; ZE Dolna Odra; El. Stalowa Wola;

*Odbiór jakościowy
dostarczonego węgla*

7.2 W 5-ciu skontrolowanych przedsiębiorstwach energetycznych sposób przeprowadzanych badań jakościowych wzbudził istotne zastrzeżenia NIK. Stwierdzono bowiem, że w podmiotach tych badaniami nie obejmowano wszystkich dostaw węgla⁴³, lub prowadzono dokumentację badań w sposób uniemożliwiający ocenę zarówno ilości przeprowadzonych badań, jak i przyporządkowania uzyskanych wyników do konkretnych dostaw⁴⁴. Stwierdzono także przypadek mogący wskazywać na celowe zniekształcanie wyników badań laboratoryjnych oraz niszczenie - zgodnie z obowiązującym w spółce zarządzeniem dyrektora - związanej z tym dokumentacji⁴⁵.

Pomimo stwierdzenia w wyniku badań przeprowadzanych przez odbiorców, niższej niż przewidywała umowa jakości węgla, niektórzy z nich nie wszczynali stosownych procedur reklamacyjnych. Skutkiem tego, odbiorcy ci tracili prawo do należnych im bonifikat lub do naliczenia kar umownych⁴⁶.

*Prawidłowość
rozliczeń wtórnych z
dostawcami*

7.3 Umowy na dostawy węgla przewidywały najczęściej stosowanie tzw. „rozliczeń wtórnych” z tytułu jakości dostarczonego węgla⁴⁷. Szczegółowa kontrola wykazała, że 5-ciu producentów energii⁴⁸ nie rozliczało się z dostawcami węgla w sposób uzgodniony w umowach, w wyniku czego utracili należne im bonifikaty z tyt. gorszej jakości węgla w łącznej wysokości ponad 2,2 mln zł. U 5-ciu⁴⁹ producentów energii wystąpiły również sytuacje sporządzania przez odbiorców niezgodnych z treścią zawartych umów rozliczeń wtórnych, w wyniku których zawyżono wysokość dopłat należnych dostawcy węgla.

Ujawniono również fakt świadomego podawania przez jednego z odbiorców⁵⁰ w wysyłanych do dostawców w 2004 r. rozliczeniach wtórnych nieprawdziwych informacji na temat uzyskanych we własnym laboratorium wyników badań jakościowych dostarczonego węgla. W efekcie odbiorca nie zapłacił dwóm dostawcom⁵¹ należnych im dopłat z tytułu lepszej jakości węgla w łącznej wysokości 976,6 tys. zł netto, a Skarb Państwa nie uzyskał należnej mu kwoty 214,8 tys. zł z tytułu nie odprowadzonego podatku VAT.

Podkreślić jednak należy, że wpływ na opisane nieprawidłowości miał brak właściwego nadzoru ze strony dostawców nad przesyłanymi im przez odbiorców rozliczeniami wtórnymi oraz nie żądanie od nich dokumentów źródłowych, na bazie których sporządzono te rozliczenia.

*Egzekwowanie przez
odbiorców węgla kar
umownych*

7.4 Negatywnie ocenić należy fakt, że 8-miu skontrolowanych producentów energii⁵² nie dochodzili od dostawców węgla kar z tytułu nie wywiązywania się przez nich

⁴³ EC Białystok; ZEC Koło; NEC Nysa;

⁴⁴ ZEC Starachowice, ZEC Inowrocław

⁴⁵ EC Zabrze

⁴⁶ Poszczególne przypadki występowania tego typu nieprawidłowości opisano w dalszej części nin. informacji.

⁴⁷ Polegały one na uśrednianiu uzyskiwanych przez obydwie strony wyników jakościowych dostarczonego w danym miesiącu węgla, i określeniu na tej podstawie czy rzeczywiste parametry dostarczonego węgla były lepsze czy gorsze. W przypadku stwierdzenia gorszych parametrów, odbiorcy przysługiwała z tego tytułu bonifikata, zaś w przypadku parametrów lepszych węgla część umów przewidywała dopłaty dla sprzedawcy.

⁴⁸ El. Kozienice – 1.840,5 tys. zł; El. Ostrołęka – 6,6 tys. zł; EC Białystok – 163,0 tys. zł; EC Elbląg – 85,7 tys. zł; EC Zabrze – 109,1 tys. zł.

⁴⁹ El. Ostrołęka; PEC Września; ZEC Międzyrzecz; El. Kozienice; EC Zabrze;

⁵⁰ EC Tychy S.A.

⁵¹ KWK Budryk S.A., KHW S.A.

⁵² El. Kozienice; El. Ostrołęka; El. Stalowa Wola; EC Białystok; EC Elbląg; ZEC Inowrocław; NEC Nysa; EC Zabrze;

z warunków zawartych umów. Zdaniem NIK, w większości przypadków brak było przesłanek do odstąpienia od ich zastosowania⁵³, a ewentualne ich uzyskanie zmniejszyłyby koszty zaopatrzenia w węgiel. Łączną wysokość możliwych, lecz nie naliczonych kar umownych szacować można na blisko 2 mln zł netto.⁵⁴

(str.35-39)

**Działalność
skontrolowanych
producentów węgla**

8. Najwyższa Izba Kontroli negatywnie ocenia, z punktu widzenia legalności i gospodarności, działalność kopalń węgla kamiennego związaną z procesem sprzedaży węgla. Przeprowadzone czynności kontrolne wykazały, że w niektórych skontrolowanych kopalniach⁵⁵ nie przywiązywano należytej uwagi do prawidłowości dokumentowania ilości węgla załadowanego na wagony kolejowe. Pomimo przeprowadzanych ważeń do systemów komputerowych generujących faktury i listy przewozowe wpisywano bowiem ilości wynikające z dopuszczalnych ładowności wagonów, a nie z wyników ważenia. Porównanie dokumentów wystawionych w ten sposób przez kopalnie z zachowanymi w niektórych przypadkach wynikami ważeń, oraz z wynikami ważeń kontrolnych przeprowadzonych u odbiorców wykazało, że najczęściej w wagonach znajdowało się więcej węgla, niż odnotowano w dokumentach sprzedaży (nawet o 150 t w jednym pociągu). W efekcie kopalnie traciły przychody, które szacować można na setki milionów złotych, a wystawione dokumenty sprzedaży uznać należy jako nierzetelne. Nie odzwierciedlały one bowiem rzeczywistych operacji gospodarczych, co było sprzeczne z art. 22 uor. Straty z tego tytułu ponosił również Skarb Państwa, który nie uzyskiwał podatku VAT w należnej mu wysokości.

Stwierdzono również, że żadna ze skontrolowanych kopalń nie korzystała z zagwarantowanej w zawartych umowach możliwości żądania od odbiorców wyników przeprowadzonych przez nich ważeń kontrolnych dostarczonego węgla, ograniczając się do faktu nie składania przez nich reklamacji ilościowych.

(str. 39-49)

**Działalność
skontrolowanych
pośredników w
handlu węglem**

9. Najwyższa Izba Kontroli negatywnie ocenia działalność skontrolowanych pośredników w handlu węglem. Ustalono bowiem, że:

9.1 Należąca w 100% do Katowickiego Holdingu Węglowego S.A. spółka Katowicki Węgiel Sp. z o.o. uzyskiwała dodatnie wyniki finansowe w wyniku uzyskiwania od należących do KHW kopalń przychodów w postaci różnego rodzaju opłat za świadczone usługi. Podstawą ich wypłaty były zawarte pomiędzy KW, a zarządem KHW lub poszczególnymi kopalniami umowy, przy czym wielkość tych opłat ustalana była bądź procentowo od wartości zakupionego na dany cel węgla, bądź od ilości ton. Opłaty te nie były w jakikolwiek sposób powiązane z efektami uzyskiwanymi przez KW na rzecz kopalń KHW, ani z kosztami ponoszonymi przez KW na realizację ww. usług. Ponadto, część z nich stanowiła w istocie dotację dla KW, gdyż miała ona służyć pokryciu kosztów działalności prowadzonej przez KW na własny rachunek. W efekcie, w badanym okresie od kopalń należących do KHW, spółka Katowicki Węgiel uzyskała przychody w łącznej wysokości 23.986,1 tys. zł⁵⁶. Z uwagi na to, że w tym samym okresie łączna wysokość zanotowanego przez KW zysku brutto wyniosła jedynie 14.448,3 tys. zł⁵⁷, uznać należy, że przychody z kopalń

⁵³ Jedyne taki przypadek stwierdzono w EC Zabrze S.A., gdzie zawarto ugody o rezygnacji z dochodzenia kar umownych (341,8 tys. zł) w zamian za umorzenie należnych dostawcom odsetek (444,0 tys. zł) z tyt. nieterminowej zapłaty za dostarczony węgiel.

⁵⁴ El. Kozienice – 228,2 tys. zł; El. Ostrołęka – 47,7 tys. zł; EC Białystok 571,8 tys. zł; EC Elbląg – 1.116,3 tys. zł.

⁵⁵ LW Bogdanka; KWK Knurów; KWK Wujek;

⁵⁶ 10.672,8 tys. zł w 2004 r., 7.055,4 tys. zł w 2005 r. i 6.257,9 tys. zł w I półroczu 2006 r.

⁵⁷ 7.592,6 tys. zł w 2004 r., 2.586,6 tys. zł w 2005 r. i 4.269,1 tys. zł w I półroczu 2006 r.

KHW służyły w znacznej części finansowaniu nierentownej działalności spółki Katowicki Węgiel. Zdaniem NIK, dalsze funkcjonowanie spółki KW na obecnych zasadach nie ma uzasadnienia ekonomicznego i wpływa negatywnie na sytuację gospodarczą kopalń należących do KHW.

(str.50-54)

9.2 Spółka Węglokoks S.A. w badanym okresie prowadziła eksport węgla drogą morską z wykorzystaniem znajdujących się w portach placów składowych. Przeprowadzone w nich metodą „zerowania” inwentaryzacje pozwoliły stwierdzić, że w 2004 r. na placach składowych znalazły się nadwyżki węgla w ilości 43.803 tony węgla o łącznej wartości 7.747.862 zł netto oraz niedobory w ilości 5.719 ton o wartości 1.567.851 zł netto. W 2005 r. nadwyżki wyniosły 63.238 ton o łącznej wartości 11.031.686 zł netto, natomiast stwierdzone niedobory wyniosły 10.099 ton o wartości 1.738.319 zł netto. W okresie od stycznia do maja 2006r. stwierdzono na placach składowych nadwyżkę 12.380 ton węgla o łącznej wartości 1.540.067 zł netto oraz niedobór 14.084 ton o wartości 1.884.047 zł netto. Zdaniem NIK, związane to było z tym, że kopalnie wysyłały większe niż wykazywano w dokumentach ilości węgla oraz z tym, że ilość załadowanego węgla na statki określana była na podstawie pomiarów linii zanurzenia. Z uwagi na to, że po przybyciu do portów dostarczony węgiel nie był kontrolnie ważony, niemożliwe jest ustalenie jaki wpływ na stwierdzone różnice miał każdy z dwóch ww. czynników.

(str.54-56)

2.3 Wnioski systemowe

Wyniki niniejszej kontroli wskazują, na konieczność podjęcia przez odpowiednie organy następujących działań:

1) **Minister pełniący nadzór właścicielski nad energetyką i górnictwem:**

- Zwiększyć nadzór nad działaniami zarządów w zakresie prawidłowej gospodarki węglem we wszystkich spółkach, w których Skarb Państwa jest właścicielem lub współwłaścicielem, a także w podmiotach utworzonych przez te spółki do działań związanych z handlem tym surowcem.

2) **Minister odpowiedzialny za sektor górnictwa:**

- W ramach swoich kompetencji właścicielskich, podjąć skuteczne działania systemowe, mające na celu wyeliminowanie patologii występujących w obszarze dystrybucji węgla kamiennego w Polsce.

3) **Zarządy producentów energii elektrycznej i/lub ciepłej:**

- Podjąć działania mające na celu zmianę systemu kontroli zarządczej w obszarach podwyższonego ryzyka jakim jest organizacja procesu zakupu węgla i gospodarowanie nim, a w szczególności:
 - a) wprowadzić procedury optymalizujące decyzje o zakupie węgla;
 - b) prowadzić gospodarkę magazynową węgla zgodnie z obowiązującymi przepisami prawa;
 - c) zrezygnować z praktykowanego przez wiele z nich sposobu określania zużycia węgla metodą pośrednią;
 - d) zwiększyć nadzór nad prawidłowością okresowych inwentaryzacji zapasów węgla;
 - e) zwiększyć nadzór nad właściwym rozliczaniem dostaw oraz egzekwować od dostawców zobowiązania zawarte w umowach.

4) **Zarządy spółek węglowych oraz ich rady nadzorcze, a także zarządy, rady nadzorcze i właściciele podmiotów zajmujących się handlem węglem:**

- **Podjąć działania mające na celu, zmianę systemu kontroli zarządczej w obszarach podwyższonego ryzyka, jakim jest sprzedaż węgla. Zmiany te powinny swoim zakresem objąć organizację procesu sprzedaży węgla, jego wysyłki oraz uzyskiwanie informacji zwrotnych od odbiorców nt. jego jakości i ilości.**

Część III – Szczegółowe ustalenia kontroli

3.1 Prowadzenie gospodarki magazynowej przez producentów energii

3.1.1 Ewidencja przychodów i rozchodów węgla

Ustalenia:

Zasady prowadzenia ewidencji magazynowej zapasów węgla u producentów energii określone były najczęściej we wprowadzonych regulacjach wewnętrznych. Stwierdzono jednak, że w 5-ciu jednostkach zagadnień tych albo w ogóle nie uregulowano⁵⁸, albo uregulowano je w sposób nieprecyzyjny⁵⁹.

W 14-tu skontrolowanych jednostkach stwierdzono, że podstawą prowadzenia w ewidencji magazynowej przychodów węgla były dane zawarte w listach przewozowych i otrzymanych do nich fakturach, przy czym w 6-ciu z nich⁶⁰ związane to było z brakiem zainstalowanych wag. W pozostałych jednostkach, pomimo posiadania urządzeń pomiarowych i ich wykorzystywania do kontroli dostaw, w ogóle nie wykorzystywano wyników ważeń do prowadzenia gospodarki magazynowej, lub robiono to w ograniczonym zakresie⁶¹. Miało to miejsce pomimo tego, że wyniki przeprowadzanych ważeń kontrolnych wskazywały, na występowanie różnic pomiędzy wynikami ważeń a ilością węgla określoną w dokumentach.

Ważenia kontrolne dokonywane były najczęściej na legalizowanych wagach, częstokroć o wyższej dokładności niż wagi dostawców. Stwierdzane w ich wyniku różnice ignorowano, powołując się zwykle na regulacje wewnętrzne, przewidujące składanie reklamacji ilościowych jedynie w przypadku stwierdzenia niedoborów, i to przekraczających 1,5%-owy próg odpowiedzialności przewoźnika.

Zdaniem NIK, wprowadzanie do ewidencji magazynowej danych o ilości dostarczonego węgla na podstawie zapisów w dokumentach sprzedaży, a nie na podstawie przeprowadzonego w jednostce ważenia, było niezgodne z dyspozycjami zawartymi w art. 20-22 uor, gdyż wystawione dowody Pz nie odzwierciedlały rzeczywistych zdarzeń gospodarczych. Należy bowiem zwrócić uwagę, iż dowód Pz służy do udokumentowania przyjęcia do magazynu określonej ilości towaru, a nie potwierdzenia dokonanego przez jednostkę zakupu, który potwierdza faktura. Ilości te nie muszą być identyczne, a stwierdzone różnice powinny być wyjaśnione i ujęte na odpowiednich kontach księgowych.

Jak ustalono, u dużych odbiorców węgla w wyniku ważeń kontrolnych stwierdzano zwykle, że ilość dostarczonego węgla była wyższa niż ilość deklarowana przez sprzedawcę. Dostawcy węgla (najczęściej były to kopalnie) nie byli o tym fakcie informowani, pomimo tego że w zawartych umowach określono, że procedura reklamacyjna będzie miała miejsce w przypadkach stwierdzenia różnic, a nie jedynie niedoborów.

⁵⁸ ZEC Międzyrzecz, NEC Nysa; MZEC Świdnica;

⁵⁹ MZEC Koło; ZEC Starachowice;

⁶⁰ EC Białystok, ECO Opole, ZEC Inowrocław, ZEC Międzyrzecz – dostawy koleją nie były ważone z uwagi na brak wagi kolejowej; MZEC Żywiec – całość dostaw realizowana była samochodami, ale nie ważono dostaw z uwagi na brak wagi samochodowej. W MPEC Chełm dostawy koleją realizowano do końca 2004 i z uwagi na brak wagi kolejowej ewidencjonowano jego dostawy na podstawie dokumentów. Od początku 2005 r. dostawy realizowano jedynie transportem samochodowym, a ewidencjonowane były w oparciu o wyniki ważenia.

⁶¹ W Elektrowni Stalowa Wola S.A. dokumenty Pz wystawiano w oparciu o wyniki ważenia jedynie w przypadku dostaw węgla z importu; W Zespole Elektrowni Dolna Odra S.A. w oparciu o wyniki ważenia ewidencjonowano jedynie dostawy od pośredników w handlu węglem. W Dalki Łódź na podstawie ważenia ewidencjonowano dostawy realizowane transportem samochodowym.

Ustalono ponadto, że część skontrolowanych producentów energii wystawiała dowody przyjęcia węgla po kilku lub kilkunastu dniach od otrzymania dostawy⁶². Wystąpił również przypadek wystawiania zbiorczych dowodów dostaw węgla zrealizowanych w ciągu całego miesiąca⁶³, przy czym dokumenty te nie spełniały wymagań dowodu zbiorczego określonych w art. 20 ust. 3 uor. Działania takie tłumaczono najczęściej przyjętym w jednostce miesięcznym okresem sprawozdawczym oraz obowiązującymi w kontrolowanych jednostkach zasadami ewidencjonowania dostarczonego węgla, lub brakiem takich regulacji.

Zdaniem NIK, działanie takie było niezgodne z określoną w art. 24 uor zasadą bieżącego ewidencjonowania operacji gospodarczych. Jednocześnie brak jest jakiegokolwiek uzasadnienia do sporządzania dokumentów operacji gospodarczych z opóźnieniem, a opisany sposób ewidencjonowania przychodów utrudniał lub wręcz uniemożliwiał ocenę prawidłowości prowadzenia gospodarki magazynowej i kontrolę stanu zapasów węgla na dowolny dzień w roku. Miało to szczególne znaczenie w sytuacjach niskich stanów magazynowych, gdy dostarczony węgiel często używany był jeszcze przed otrzymaniem od dostawcy faktury sprzedaży.

Na ogółem 22 skontrolowane podmioty produkujące energię elektryczną i ciepłą, w 10-ciu rozchody węgla ze składowisk określane były na podstawie tzw. metody pośredniej TKE. Polegała ona na wyliczeniu ilości zużytego paliwa na podstawie pomiarów ilości wyprodukowanej w danym okresie energii. Sposób prowadzenia tych wyliczeń określony został w normie PN-93/M/-35500 i opierał się na wyliczeniu zużycia węgla za pomocą szeregu współczynników dotyczących sprawności kotłów i instalacji znajdujących się w ciągu technologicznym oraz w oparciu o badania jakości dostarczanego do urządzeń paliwa. Jednocześnie do prawidłowego wyznaczenia ww. współczynników niezbędne było wykonanie przez wyspecjalizowane firmy szeregu pomiarów i badań. Metoda ta, aczkolwiek dopuszczalna w świetle istniejących przepisów prawa, z uwagi na zmienne w każdym okresie parametry pracy urządzeń energetycznych, zmianę ich sprawności w czasie oraz zmienne warunki atmosferyczne, obciążona jest znacznym błędem. Z tych powodów nie została uznana za wiarygodną do określania ilości zużytego paliwa do celów rozliczeń ilości emisji CO₂. W rozporządzeniu Ministra Środowiska z 12.01.2006 r. w sprawie sposobu monitorowania wielkości substancji objętych wspólnotowym systemem handlu uprawnieniami do emisji, metodę pośrednią dopuszczono do stosowania w okresie przejściowym, nie dłużej niż do 31.12.2007 r., przy czym jej wykorzystanie ogranicza się do weryfikacji danych uzyskanych z bezpośredniego pomiaru ilości zużywanego węgla, tj. ustalanych na podstawie ważenia. Wskutek stosowania tej metody, dowody Rw dokumentujące rozchody węgla ze składowisk wystawiano zwykle zbiorczo na koniec miesiąca⁶⁴ lub w okresach dekadowych⁶⁵. Ujawniono również przypadek⁶⁶ wielokrotnego zmieniania współczynników sprawności instalacji, w celu dopasowania zużycia węgla do jego stanów ewidencyjnych. Zdaniem NIK, z uwagi na ryzyko błędnego określania wielkości zużycia węgla, które jest integralnie związane z tą metodą oraz z uwagi na wprowadzone od 2005 r. i opisane wyżej regulacje prawne dalsze jej stosowanie nie ma racjonalnego uzasadnienia, szczególnie w sytuacji stosunkowo niskich kosztów zakupu i montażu legalizowanych wag taśmowych⁶⁷.

⁶² W Elektrownia Kozienice Pz wystawiano do 10 dni po zakończeniu m-ca, w El. Ostrołęka, ZEC Inowrocław, MZEC Świdnica oraz MZEC Żywiec dowody przyjęcia Pz wystawiano dopiero po kilku lub kilkunastu dniach od przyjęcia dostawy, a ich wystawienie uzależniano od otrzymania faktury. W ZEC Starachowice, PEC Września i NEC Nysa dowody Pz wystawiano nawet kilkadziesiąt dni po realizacji dostawy, przy czym stwierdzono przypadki gdy wystawiane dokumenty uniemożliwiały ich przyporządkowanie do konkretnych dostaw.

⁶³ W El. Stalowa Wola dostawy rejestrowano w tzw. „Książce węglowej”, a na koniec miesiąca wystawiano zbiorczy dowód Pz, przy czym nie nosił on charakteru dowodu zbiorczego o którym mowa w art. 20 ust. 3 uor.

⁶⁴ El. Kozienice; El. Ostrołęka; El. Stalowa Wola; Dalkia Łódź, EC Białystok; EC Elbląg; EC Zabrze; PEC Września; ZEC Inowrocław;

⁶⁵ MZEC Koło

⁶⁶ EC Zabrze

⁶⁷ Ceny legalizowanych wag taśmowych wynoszą około kilkunastu-kilkudziesięciu tysięcy złotych.

Metodę pośrednią stosowano w niektórych jednostkach⁶⁸ pomimo posiadania zabudowanych na ciągach technologicznych wag taśmowych. Zdaniem NIK, w przypadku posiadania możliwości dokonywania pomiarów bezpośrednich ilości węgla pobieranego do produkcji, brak jest uzasadnienia do stosowania rozliczeń rozchodów węgla metodą pośrednią.

Stwierdzono również przypadki, że pomimo stosowania wag taśmowych do pomiaru ilości zużywanego węgla, dokumentów rozchodu węgla ze składowisk nie wystawiano codziennie, ale w cyklu miesięcznym⁶⁹, dekadowym⁷⁰ lub dwutygodniowym⁷¹. Dokumenty te, na podstawie których dokonywano stosownych wpisów w księgach rachunkowych spółek, nie zawsze nosiły cechy księgowego dowodu wewnętrznego, o których mowa w art. 21 uor.⁷² Ujawniono również przypadek⁷³, że rozchody węgla określone były na podstawie ilości „tyżek węgla” załadowanych do zasobników przykotłowych, a dowody Rw sporządzano raz w miesiącu na podstawie telefonicznej informacji oraz przypadek comiesięcznego „uzgadniania z księgowościami” stanów magazynowych, i dopasowywania zużycia do aktualnych stanów magazynowych⁷⁴.

Najbardziej jaskrawe przypadki nieprawidłowo prowadzonej ewidencji magazynowej i jej skutków przedstawiono poniżej:

1. W należącym do Dalkii S.A. zakładzie EC-4 w Łodzi nie dokonywano ważenia kolejowych dostaw węgla, a jego rozchody określano raz w miesiącu stosując metodę pośrednią. Okresowe inwentaryzacje zwałowisk węgla systematycznie wykazały jego nadwyżki od 1.364 ton (3% stanu ewidencyjnego na dzień 30.04.2004 r.) do 23.764 ton (43,2% stanu ewidencyjnego na 30.04.2006 r.) Również inwentaryzacja przeprowadzona 2.10.2006r. przez powołanych przez NIK biegłych wykazała nadwyżkę, która wynosiła 22.895 ton węgla (tj. blisko 12,5% stanu ewidencyjnego) Wartość stwierdzonej nadwyżki szacować można na ponad 3.096 tys. zł netto. Ustalono również, że kartoteka magazynowa nie była powiązana z systemem księgowym i nie spełniała wymogów księgi pomocniczej, w rozumieniu art. 17 uor. Informacje o rozchodach węgla wprowadzane do kartoteki magazynowej po zakończeniu każdego miesiąca w oparciu o teoretyczne wyliczenia Wydziału Energetycznego pomimo tego, że zakład posiadał zainstalowane wagi na taśmociągach dostarczających węgiel do zasobników poszczególnych kotłów.
2. W Elektrociepłowni Elbląg S.A. do określenia zużycia węgla stosowano metodę pośrednią, jednak jakość dostarczanego do kotłów węgla, która była podstawą do określenia wielkości jego zużycia, ustalana była w sposób nieprawidłowy. W efekcie, w wyniku przeprowadzonej dnia 31.12.2004 r. inwentaryzacji stwierdzono nadwyżkę 2.054 ton węgla (6,2% stanu ewidencyjnego), a w rok później inwentaryzacja wykazała niedobór w wysokości 2.845 ton. Przeprowadzone na wniosek NIK, w dniu 13.07.2006 r. przez biegłego obmiary wykazały, że na składowiskach węgla EC Elbląg był niedobór, który wynosił 9.702 tony (31,0% stanu ewidencyjnego). Jego wartość szacować można na ponad 2 mln zł netto. Podkreślić należy, iż elektrociepłownia posiadała zabudowane wagi taśmowe, ale z ich wskazań nie korzystano do ustalania zużycia węgla, pomimo tego, że ich wskazania wag wykazywały znaczne odchylenia od ilości zużytego węgla wyliczonych metodą pośrednią. Służby elektrociepłowni w całym badanym okresie nie podjęły działań mających na celu wyjaśnienie przyczyn rozbieżności. I tak, w 2004 r. różnice pomiędzy zużyciem określonym metodą pośrednią, na podstawie której dokonywano wpisów w dowodach Rw, a wynikiem ważenia wyniosły w 2004 r. - (-)4.380 ton, w 2005 r. (+)7.067 ton, a w I półroczu 2006r. (+) 2.636 ton.

⁶⁸ EC Białystok; EC Elbląg; PEC Września; Daklia Łódź;

⁶⁹ EC Tychy; EC Kielce; ECO Opole; ZEC Inowrocław; NEC Nysa; MPEC Chełm; MZEC Żywiec;

⁷⁰ MZEC Świdnica;

⁷¹ WPEC Legnica;

⁷² W Elektrowni Stalowa Wola i Dalkia Łódź sporządzano zestawienie zbiorcze rozchodów węgla w formie tabelarycznej, przy czym nie miały one cech dowodu księgowego.

⁷³ ZEC Międzyrzecz;

⁷⁴ PEC Września;

3. Kontrola dokumentacji przeprowadzanych w Elektrowni Kozienice S.A. w latach 2004-2006 (I półrocze) ważeń dostarczonego węgla, wykazała że jednostka ta otrzymała w tym okresie 75.743 ton węgla więcej niż określono w dokumentach zakupu węgla. Ilość ta, o wartości 11.194,5 tys. zł netto (13.657,3 tys. zł brutto), nie została wprowadzona do ksiąg rachunkowych spółki, gdyż zgodnie z regulacjami wewnętrznymi dostawy ewidencjonowano wg ilości deklarowanej. Stosowanie takiej praktyki uzasadniano tym, że „Sprzedający chcąc dotrzymać warunków umowy realizuje dostawy z niewielkim zapasem w pojedynczej dostawie w granicach niedokładności wagi.” Ustalono także, iż w elektrowni nie było wyodrębnionego magazynu węgla i wyznaczonych osób odpowiedzialnych za stan ilościowy węgla na składowiskach, a w wydziale księgowości materiałowej, ewidencja ilościowo-wartościowa zakupionego węgla od poszczególnych dostawców była prowadzona ręcznie na kartach kontowych, co stanowiło naruszenie zasad przyjętych w regulacjach wewnętrznych. Wszystkie badane dowody Pz (przyjęcie z zewnątrz) i Rw (rozchód wewnętrzny) nie posiadały daty sporządzenia, co było niezgodne z art. 21 ust. 1 pkt 4 ustawy o rachunkowości. Ponadto dowody te nie były sprawdzone pod względem merytorycznym, co stanowiło naruszenie zasad określonych w Regulaminie kontroli wewnętrznej. Dowody Pz i Rw nie były wystawiane na bieżąco, lecz do 10-go dnia miesiąca za miesiąc poprzedni, a miesięczne zużycie węgla wyliczano metodą pośrednią. Jednocześnie ustalono, że elektrownia nie posiadała regulaminu organizacyjnego określającego zadania poszczególnych komórek organizacyjnych, w tym również w zakresie gospodarki węglem. Nie wprowadzono również instrukcji obiegu dokumentów księgowych. Ustalono ponadto, że wyniki przeprowadzanych w elektrowni inwentaryzacji były fałszowane, a inwentaryzacja zapasów węgla przeprowadzona przez biegłych powołanych przez NIK wykazała, że na składowiskach znajdowało się o 314.520 ton węgla więcej (tj. o 51,2 % więcej od stanu ewidencyjnego). Wartość ujawnionej nadwyżki szacować można na ponad 46,5 mln zł netto.
4. W Zespole Elektrowni Dolna Odra S.A. ewidencja przychodów i rozchodów węgla wynikała z „przyjętej praktyki” i nie była uregulowana w formie pisemnej. Pomimo tego, że ważeniem objęto 95,87% otrzymanych dostaw węgla, na stan magazynu przyjmowano je wg tonażu określonego w ilościach wynikających z listów przewozowych. Jedynie w przypadku dostaw od pośredników ich wielkość wprowadzano do ewidencji w ilościach stwierdzonych w wyniku ważenia. Porównanie wyników ważeń przeprowadzonych w latach 2004-2006 (I półrocze) i wystawionych przez dostawców dokumentów sprzedaży wykazało, że elektrownia przyjęła o 127.292,12 ton węgla więcej niż zamieszczono w fakturach. Powstanie tej nadwyżki wyjaśniano błędami pomiarowymi oraz faktem, że znaczna część dostaw ważona była w sposób niezgodny z zaleceniami producenta wagi.
5. W Zespole Elektrowni Ostrołęka S.A. w kontrolowanym okresie przyjęcie węgla do magazynu odbywało się wg ilości wykazanej w liście przewozowym, a nie wg wyników ważenia. W I półroczu 2006r. podstawą przyjęcia do magazynu była ilość zważona w elektrowni jedynie wtedy, gdy różnica pomiędzy ilością zważoną i deklarowaną przekraczała 1,5%. Dowody przyjęcia węgla do magazynu wystawiane były kilka lub kilkanaście dni po realizacji dostawy, a dowody wydania z magazynu wystawiano jednorazowo na początku miesiąca za miesiąc poprzedni na podstawie wyliczonych teoretycznie wielkości. Na podstawie wyników ważeń z okresu 2005-2006 (I półrocze) ustalono, że elektrownia nie wprowadziła do ewidencji 9.791 ton węgla o wartości 1,94 mln zł netto. Dostaw zrealizowanych w 2004 r. nie można było porównać z wynikami ważenia, gdyż wydruki z ważeń kontrolnych zniszczono.

Takie same, lub o podobnym charakterze nieprawidłowości wystąpiły w innych skontrolowanych podmiotach i zostały opisane w załączniku nr 2 do nin. informacji.

Skutki i zagrożenia:

Nie wprowadzanie na stan magazynowy, faktycznych ilości węgla stwierdzonych w trakcie ważenia powodowało, że zapisy w księgach rachunkowych odbiorców nie odzwierciedlały stanu rzeczywistego, co naruszało zasadę rzetelnego ich prowadzenia określoną w art. 24 ust. 1 uor. Ponadto taki sposób ewidencjonowania nie zapewniał rzetelnego określenia wysokości zysku lub straty, a tym samym właściwej podstawy opodatkowania podatkiem dochodowym, co było niezgodne z art. 9 ust. 1 ustawy z dnia 15 lutego 1992r. o podatku dochodowym od osób

prawnych. Stosowanie metody pośredniej przy określaniu zużycia węgla wraz z nieprawidłowym systemem ewidencji przychodów, skutkowało znacznymi rozbieżnościami stanów zapasów węgla stwierdzanymi w wyniku przeprowadzanych inwentaryzacji. Przedsiębiorca nie dysponował przy tym rzeczywistym obrazem swojej sytuacji ekonomicznej, a poziom zapasów obowiązkowych paliw oraz wysokość stosowanych taryf kształtowana była na podstawie zniekształconego zużycia węgla i nieprawdziwej wysokości kosztów.

Wnioski NIK do jednostek kontrolowanych:

W związku z ustaleniami kontroli, Najwyższa Izba Kontroli skierowała do Zarządów spółek produkujących energię elektryczną i ciepłą wnioski o:

1. Księgowanie dostarczonego węgla w ilościach określonych w wyniku ważenia przeprowadzonego w elektrowni⁷⁵.
2. Prowadzenie na bieżąco ewidencji ilościowej przychodów i rozchodów węgla oraz o bieżące i zgodne z ustawą o rachunkowości, wystawianie dowodów księgowych Pz i Rw⁷⁶.
3. Właściwe, zgodne z ustawą o rachunkowości, uregulowanie zagadnień dotyczących przychodów i rozchodów węgla⁷⁷.
4. Dokonanie korekty sprawozdań finansowych i deklaracji podatkowych w związku z ujawnionymi nadwyżkami węgla⁷⁸.
5. Rzetelne rozliczanie ilości węgla zużywanego do produkcji energii elektrycznej i ciepłej⁷⁹.
6. Podjęcie działań mających na celu kontrolę ilości węgla dostarczonego do jednostki⁸⁰.

Podjęte działania pokontrolne:

Jednostki kontrolowane podjęły działania mające na celu poprawę funkcjonowania gospodarki magazynowej węglem. Opracowano i wdrożono, zgodnie z ustawą o rachunkowości, regulacje wewnętrzne dotyczące odbiorów ilościowych dostaw węgla, a także podjęto działania mające na celu określenie wielkości zużycia węgla metodą bezpośrednią. Wzmocniony został również nadzór nad prawidłowością procesu ewidencjonowania operacji gospodarczych związanych z odbiorem i rozchodem węgla ze składowisk.

W przypadku Elektrowni Kozienice S.A. i Zespołu Elektrowni Ostrołęka S.A. zweryfikowano sprawozdania finansowe oraz deklaracje podatku dochodowego od osób prawnych za lata 2004 i 2005. W podmiotach nie dysponujących wagami pozwalającymi na ustalenie ilości dostarczonego węgla wdrożono procedury mające wyłonić dostawcę takich urządzeń.

3.1.2 Przeprowadzanie inwentaryzacji węgla na składowiskach

Ustalenia:

Inwentaryzacje zapasów węgla znajdującego się na składowiskach przez wszystkich skontrolowanych producentów energii elektrycznej i ciepłej przeprowadzane były w terminach wymaganych w art. 26 ust. 3 pkt 2 uor. Zasady i tryb przeprowadzania inwentaryzacji określone

⁷⁵ Elektrownia Kozienice S.A.; Elektrownia Ostrołęka; MZEC Koło; Elektrownia Stalowa Wola; MZEC Koło;

⁷⁶ Elektrownia Kozienice; Elektrownia Ostrołęka; PEC Września; ZEC Inowrocław; NEC Nysa; ZEC Starachowice; EC Kielce; MZEC Żywiec; Elektrownia Stalowa Wola; MZEC Świdnica;

⁷⁷ Zespół Elektrowni Dolna Odra; ZEC Międzyrzecz; MZEC Świdnica; Elektrownia Kozienice; EC Elbląg; NEC Nysa; WPEC Legnica;

⁷⁸ Elektrownia Kozienice; Elektrownia Ostrołęka;

⁷⁹ Elektrownia Kozienice; Elektrownia Ostrołęka; EC Elbląg; Dalkia Łódź; ZEC Inowrocław; EC Zabrze;

⁸⁰ ECO Opole; Dalkia Łódź; WPEC Legnica; EC Tychy; MZEC Żywiec;

były w formie pisemnych instrukcji, jednak instrukcje te w wielu przypadkach zawierały zapisy uniemożliwiające rzetelne ustalenie stanu zapasów i prawidłowe rozliczenie stwierdzonych różnic. Podkreślić należy, że wprawdzie przepisy obowiązujące w Polsce nie określają w jaki sposób należy dokonać ustalenia zapasu materiałów sypkich, jednakże zdaniem NIK, nie ulega wątpliwości że przyjęta metoda powinna gwarantować osiągnięcie celu określonego w art. 4 ust. 3 pkt 3 uor, tj. ustalenia rzeczywistego stanu aktywów. Nie ulega wątpliwości również fakt, że sposób przeprowadzenia tego typu inwentaryzacji powinien być zgodny ze sztuką inżynierską, a ich dokładność powinna być wysoka, ze względu na bezpośredni wpływ tych ustaleń na wynik finansowy jednostki.

Do najczęściej występujących nieprawidłowości związanych z przeprowadzanymi w jednostkach inwentaryzacjami zaliczyć należy:

1. nierzetelne określanie objętości węgla znajdującego się na zwałach

W niektórych podmiotach⁸¹ zgodnie z obowiązującymi regulacjami wewnętrznymi, ustalenie objętości węgla na składowiskach należało do obowiązków komisji inwentaryzacyjnej złożonej z pracowników danej jednostki. W wyniku kontroli stwierdzono jednak, że dokładność wykonywanych pomiarów była niewielka, a obliczenia objętości zwałowisk sporządzano nierzetelnie. Występowały bowiem przypadki zastosowania do obliczenia objętości węgla błędnych wzorów matematycznych⁸², lub stwierdzenia w protokołach inwentaryzacyjnych, że zgromadzony węgiel uformowany został przed dokonaniem obmiaru w kształt prostopadłościanu lub ostrosłupa⁸³. Stwierdzono także dwa przypadki, w których komisja inwentaryzacyjna odstąpiła od wykonywania jakichkolwiek pomiarów, a następnie sporządziła dokumentację inwentaryzacyjną, ustaliła ilość węgla na składowiskach i dokonała rozliczenia różnic⁸⁴. Opisane wyżej nieprawidłowości skutkować musiały znacznymi odchyleniami od stanu rzeczywistego, a tym samym niską wiarygodnością uzyskanych wyników.

Trzynastu skontrolowanych producentów energii do ustalenia objętości węgla na zwałach zatrudniało zewnętrzne firmy geodezyjne. Większość z wykonanych obmiarów wykonana została rzetelnie i zgodnie ze sztuką inżynierską, a błąd pomiaru objętości szacowany był zwykle na poziomie od 0,5 do 3%. W wyniku kontroli stwierdzono jednak, że w dwóch przypadkach sporządzona przez zatrudnionych geodetów dokumentacja była nierzetelna. W Elektrowni Kozienice S.A. geodeta na polecenie Głównego Energetyka elektrowni sfałszował wyniki obmiarów, natomiast geodeta sporządzający obmiary w EC Zabrze S.A. sporządzał dokumentację z wykonanych prac w sposób, który uniemożliwiał weryfikację przedstawionych przez niego wyliczeń.

2. niewłaściwe określanie gęstości objętościowej węgla na zwałach

Masa znajdującego się na danym składowisku węgla stanowi iloczyn jego objętości, określonej w m³ i jego gęstości objętościowej liczonej w Mg/m³ lub t/m³. Poprawność określenia gęstości objętościowej ma szczególne znaczenie dla wiarygodności inwentaryzacji, a na poziom dokładności pomiaru tego parametru znaczny wpływ ma właściwy sposób pobierania prób, ich ilość oraz reprezentatywny dla każdego ze zwałów wybór miejsc ich poboru. O znaczeniu tego parametru dla wyników inwentaryzacji świadczy fakt, że w zależności od sortymentu, typu węgla, jego wilgotności, stopnia ubicia zwałowiska oraz warunków atmosferycznych może ona wynosić od 0,75⁸⁵ do 1,5⁸⁶ Mg/m³. Tym samym, określona w tonach ilość węgla na składowisku różnić się

⁸¹ ZEC Starachowice; MZEC Koło; ZEC Inowrocław; ZEC Międzyrzecz; NEC Nysa; WPEC Legnica; MZEC Żywiec; El. Kozienice; ECO Opole;

⁸² MZEC Międzyrzecz, PEC Września;

⁸³ NEC Nysa, MZEC Międzyrzecz;

⁸⁴ MZEC Świdnica; El. Kozienice;

⁸⁵ Dotyczy to sortymentów grubych typu kostka, orzech

⁸⁶ Dotyczy bardzo zawilgoconych i mocno ubitych miałów węglowych oraz mułów o bardzo wysokiej wilgotności (ponad 30%).

może bardzo znacznie w zależności od wartości gęstości objętościowej. Wpływ tego czynnika na wyniki inwentaryzacji był jednak wielu skontrolowanych podmiotach lekceważony. Ustalenia kontroli wykazały bowiem, że:

- jedynie w 9-ciu podmiotach⁸⁷ dokonywano pomiarów gęstości objętościowej węgla znajdującego się na składowiskach, przy czym w 3 przypadkach⁸⁸ dokumentacja pomiarów i ich wyniki budzą wątpliwości, co do prawidłowości i rzetelności ich przeprowadzenia.
- w pozostałych podmiotach gęstość objętościową określano na podstawie zapisów instrukcji inwentaryzacyjnej⁸⁹, wg „doświadczenia” członków komisji⁹⁰, lub wg różnego typu publikacji⁹¹, myląc zazwyczaj gęstość objętościową z gęstością usypową (zwaną również nasypową) węgla.

Zdaniem NIK, przyjmowanie gęstości usypowej do obliczeń ilości węgla na składowiskach, w przypadku miałów węglowych, skutkowało musiło zaniżeniem stanów magazynowych nawet o 20-25%. Podkreślić należy bowiem, gęstość usypowa miałów (wynosząca zwykle 0,80 – 0,90 Mg/m³) odpowiada gęstości objętościowej węgla, jedynie w przypadku luźno usypanej przymy. Natomiast miał węglowy składowany przez dłuższy czas i ubity ciężkim sprzętem (co powoduje jego zagęszczenie), ma wyższą gęstość i z tego powodu dla prawidłowego określenia masy węgla na składowisku każdorazowo powinny być dokonywane pomiary jego gęstości objętościowej. Pomiary tej gęstości przeprowadzane w trakcie niniejszej kontroli przez specjalistyczną firmę wykazały, że wynosi ona zazwyczaj od 0,98 do 1,35 Mg/m³.

3. rozliczanie stwierdzonych różnic

W wielu instrukcjach inwentaryzacyjnych przyjętych w jednostkach kontrolowanych⁹² określano w sposób arbitralny błąd wykonanych pomiarów. Zwykle przyjmowano wartości określone w nieobowiązującym od 1.01.1989 r. zarządzeniu Ministrów Górnictwa, Energetyki, Hutnictwa i Przemysłu Maszynowego oraz Przemysłu Chemicznego i Lekkiego z dnia 23.03.1987 r. w sprawie krajowych norm ubytków naturalnych paliw stałych, lub w sposób zbliżony.

Najwyższa Izba Kontroli zwraca uwagę, że błąd pomiarowy nie powinien być określany przez organ spółki, lecz jest on wyliczalny i nieodłącznie przypisany do zastosowanej metody pomiaru, instrumentów używanych do jego realizacji oraz ilości prób odwzorowujących stan rzeczywisty. Dotyczy to zarówno błędu związanego z pomiarem objętości przymy, jak i błędu ustalenia

⁸⁷ EC Elbląg; EC Tychy; EC Kielce; PEC Września; ZEC Inowrocław; El. Ostrołęka; ZEDO; Dalkia Łódź; EC Zabrze;

⁸⁸ W EC Zabrze pomiary wykonywał geodeta, ale wyniki wskazują, że pomiary zostały wykonane w sposób skrajnie nierzetelny (m.in. ustalono gęstość na poziomie 1,7 Mg/m³); W Dalkii Łódź kontrolującym nie przedstawiono dokumentacji poświadczającej dokonanie ustalenia gęstości objętościowej na potrzeby 3 inwentaryzacji; W PEC Września sporządzano wadliwie wyliczenia gęstości objętościowej, co powodowało zawyżenie ustalonych stanów magazynowych; W ZEC Inowrocław przyjęte do wyliczeń wyniki pomiarów wskazują, że dokonano pomiaru gęstości usypowej, a nie objętościowej (0,879 i 0,907 Mg/m³). Ich niska wiarygodność wynika również z faktu, że inwentaryzacje przeprowadzono w grudniu 2004 r. i grudniu 2005 r. (2 inwentaryzacje), kiedy to zawilgocenie węgla jest zwykle wyższe niż w innych okresach.

⁸⁹ MZEC Żywiec; WPEC Legnica; NEC Nysa; El. Stalowa Wola;

⁹⁰ El. Kozienice – gęstość objętościową określał każdorazowo Kierownik Wydziału Nawęglania, odpowiedzialny za stan zapasów, przyjmując w sposób dowolny, bądź wartości gęstości objętościowej określone w czasie pomiarów wykonanych wcześniej (np. rok wcześniej), bądź wartości gęstości usypowej; El. Stalowa Wola – wartości z instrukcji, komisja korygowała na podstawie oceny stanu zwałowisk; ECO Opole – wartości z instrukcji korygowano wg „doświadczenia” inspektora ds. księgowych, jednakże przyjęte wartości wskazują, że przyjmowano gęstość usypową, a nie objętościową.

⁹¹ ZEC Starachowice; MZEC Koło; NEC Nysa; MPEC Chełm;

⁹² El. Kozienice – od 3 do 10%; El. Ostrołęka, EC Tychy, MZEC Koło – 8%; ZEDO, El. Stalowa Wola, EC Elbląg, ECO Opole, ZEC Inowrocław – 5-8%; Dalkia Łódź – 3-5%; EC Białystok, MZEC Świdnica – 5-10%; PEC Września – 6%; ZEC Międzyrzecz – przyjmowano wg uznania; NEC Nysa, MPEC Chełm, WPEC Legnica – 5%;

gęstości objętościowej znajdującego się na niej węgla. Z tych też powodów inwentaryzacje stanu zapasów węgla na składowiskach podmiotów, które zajmują się profesjonalnie wytwarzaniem ciepła i energii elektrycznej dokonywane być powinny przez specjalistyczne firmy geodezyjne. Pomiary takie, przy aktualnie stosowanych metodach, pozwalają na ustalenie stanu zapasów węgla z dużą dokładnością, a błąd pomiaru nie przekracza najczęściej 1-2,5%.

Wielkość błędu pomiarowego miała istotne znaczenie dla prawidłowego rozliczenia stwierdzonych różnic inwentaryzacyjnych. W większości podmiotów przyjęto bowiem zasadę, że różnica mieszcząca się w granicach błędu określonego w instrukcjach nie powodowała korekty stanu ewidencyjnego, a ewentualna jego korekta była dokonywana o wielkość przewyższającą maksymalny błąd dopuszczalny określony w instrukcjach.

Zdaniem NIK, przy rozliczaniu stwierdzonych różnic uwzględniana powinna być rzeczywista wielkość błędu pomiarowego, a nie błąd określony w instrukcji. Ponadto, korygowanie stanu ewidencyjnego zapasów węgla w przypadku stwierdzenia różnic przekraczających wielkość błędu pomiarowego jedynie o wielkość nadwyżki nad wartością wynikającą z błędu nie ma żadnego racjonalnego uzasadnienia. Błąd pomiaru jest bowiem jedynie parametrem który określa, że uzyskany w trakcie pomiarów wynik należy traktować z pewną tolerancją, i gdyby ten sam węgiel zmierzono dokładniejszymi metodami (np. w całości zważono) uzyskany wynik powinien mieścić się w ustalonym poziomie tolerancji. Stan ewidencyjny po stwierdzeniu różnic przekraczających wartość błędu powinien zostać zatem skorygowany o pełną wartość stwierdzonej nadwyżki lub niedoboru, gdyż jedynie taka praktyka pozwala na nie nakładanie się w ewidencji magazynowej kolejnych wartości maksymalnego błędu pomiarowego.

W niektórych podmiotach⁹³ regulacje wewnętrzne przewidywały dodatkowo możliwość uwzględniania przy rozliczaniu stwierdzonych inwentaryzacyjnie różnic tzw. „ubytków naturalnych”, które powstawać miały w transporcie oraz w trakcie załadunku, rozładunku oraz składowania węgla. Regulacje te wprowadzano korzystając zwykle ze wspomnianego wyżej zarządzenia Ministrów Górnictwa, Energetyki, Hutnictwa i Przemysłu Maszynowego oraz Przemysłu Chemicznego i Lekkiego z dnia 23.03.1987 r. w sprawie krajowych norm ubytków naturalnych paliw stałych oraz wcześniejszych regulacji w tym zakresie. Poległo to na tym, że w przypadku stwierdzenia niedoborów, najpierw odliczano wielkość ubytków naturalnych liczoną jako suma ubytków związanych z czynnościami przyjęcia paliwa od przewoźnika⁹⁴ i ubytków związanych ze składowaniem węgla⁹⁵, a następnie sprawdzano czy tak skorygowany niedobór mieścił się w granicach błędu pomiarowego i w zależności od tego dokonywano stosownych korekt stanów magazynowych w ewidencji. Zdaniem NIK, tego typu praktyka nie ma żadnego uzasadnienia merytorycznego i prawnego. Od strony prawnej trudno bowiem zgodzić się z tym, że organ spółki odpowiedzialny za powierzony mu do zarządzania majątek, ustalać będzie jaka jego ilość i wartość może zniknąć, bez wszczęcia procedur wyjaśniających i wyciągania odpowiedzialności wobec osób materialnie za ten stan odpowiedzialnych. Natomiast brak uzasadnienia merytorycznego wynika z tego, że wystawienie dokumentów Pz zgodnie w faktycznie stwierdzoną podczas przyjęcia towaru ilością, eliminuje powstanie ubytków związanych z przyjęciem towaru od przewoźnika, a ubytki związane z magazynowaniem – w przypadku podmiotów stale magazynujących węgiel na tych samych składowiskach – w praktyce nie występują. O poprawności takiego stanowiska świadczy nie tylko to, że sankcjonujące pojęcie „ubytków naturalne” w obrocie paliwami stałymi przepisy nie obowiązują już od początku 1989 roku, ale również fakt, że do ich występowania odwoływano się jedynie w przypadku wystąpienia niedoborów ignorując to, że powinny one występować niezależnie od tego, co ustalono w wyniku obmiarów inwentaryzacyjnych.

⁹³ EC Zabrze, El. Stalowa Wola, Zespół Elektrowni Dolna Odra; EC Wybrzeże; EC Elbląg; WPEC Legnica; MZEC Świdnica; EC Kielce;

⁹⁴ Wg ww. zarządzenia 0,7% masy przyjętego w ciągu roku paliwa;

⁹⁵ Wg ww. zarządzenia 0,4 (w okresie zimowym) lub 0,5% (w okresie letnim) masy średniego stanu zapasów na placach składowych

Przykłady nieprawidłowo prowadzonych inwentaryzacji i ich skutków przedstawiono poniżej:

1. W Elektrowni Kozienice S.A. pomimo tego, że posiadała ona zawartą z wyspecjalizowaną firmą geodezyjną stałą umowę na wykonywanie obmiarów zwałowisk, z wyników jej prac nie korzystano przy inwentaryzacji (wykonano 9 obmiarów, a koszty z tym związane wyniosły 113,2 tys. zł). Zgodnie bowiem z obowiązującą w elektrowni instrukcją ustalenie poziomu zapasów węgla – w tym wykonanie obmiaru składowisk – należało do obowiązków członków komisji inwentaryzacyjnej. Stwierdzono jednak, że w 2 przypadkach na 5, komisja nie dokonywała pomiarów zwałowisk. Do obliczeń ilości węgla na zwałach komisja przyjmowała gęstość objętościową (lub gęstość usypową) ustaloną w wyniku wcześniej przeprowadzonych pomiarów (np. rok wcześniej). Parametr ten każdorazowo wskazywany był komisji przez kierownika Wydziału Nawęglania – osobę odpowiedzialną za prawidłowy stan zapasów węgla. Fakt, nie przeprowadzania pomiarów gęstości objętościowej uzasadniano wysoką pracochłonnością tej czynności.

Ustalono przy tym, że wyniki pomiarów masy węgla na zwałach dopasowywane były do wielkości podanej przez Głównego Energetyka, dokumentacja z przeprowadzonych inwentaryzacji była sporządzona nierzetelnie i nie odzwierciedlała rzeczywistych czynności wykonanych przez komisję.

Wykazano również, że w protokole inwentaryzacyjnym z dnia 30.06.2006 r. (jeden przypadek wykorzystania wyników obmiarów geodezyjnych) wysokości pryzm zostały zaniżone od 2,3m do 3,5m, w stosunku do ich wysokości ustalonych geodezyjnie. Zaniżenia to wykonane zostało przez pracownika firmy geodezyjnej na prośbę Głównego Inżyniera ds. Eksploatacji Urządzeń Pozablokowych, a dokumentacja faktycznych pomiarów została zniszczona przez kierownika Wydziału Nawęglania Bloków 200 i 500 MW⁹⁶.

Przyjmując za podstawę wyniki pomiarów wykonanych przez firmę geodezyjną wg stanów na 31.12.2004 r., 31.12.2005 r. i 30.06.2006 r. ustalono, że rzeczywiste wielkości nadwyżek węgla na zwałach były wyższe od ujawnionych w protokołach inwentaryzacyjnych odpowiednio o: 350.969 ton (o wartości 48.588 tys. zł netto), 228.276 ton (o wartości 35.495 tys. zł netto) i 214.657 ton (o wartości 34.624 tys. zł netto). W istotny sposób wpłynęło to na odnotowany przez spółkę poziom zysku w ww. latach oraz na wysokość odprowadzonego podatku dochodowego i należnej Skarbowi Państwa wypłaty z zysku. Przykładowo: nie ujęcie w księgach rachunkowych za 2005r. kwoty 35.495 tys. zł (wartość nadwyżki węgla wynikająca z obmiarów nie wykazana w protokole inwentaryzacyjnym) spowodowało zaniżenie podatku dochodowego od osób prawnych o 6.744 tys. zł oraz wpłaty z zysku o 4.313 tys. zł.

Biegły geodeta powołany przez NIK, ustalił że na dzień 31.08.2006r. na zwałach znajdowało się o 314.520 ton węgla więcej niż wykazano w ewidencji magazynowej, o wartości ponad 46,5 mln zł netto.

2. W NEC w Nysie zgodnie z instrukcją do ustalenia ilości węgla na zwałach przyjmowano gęstość usypową wynoszącą 0,9 Mg/m³, tymczasem wg pomiarów przeprowadzonych w trakcie kontroli NIK w tej jednostce ustalono, że gęstość objętościowa węgla na zwałach wynosiła 1,17 Mg/m³. Wykazana w wyniku tych pomiarów nadwyżka 2.572,43 t i wartości 471.552,14 zł netto została wprowadzona do ewidencji księgowej spółki.
3. W Zespole Elektrociepłowni Łódź (Dalkia S.A.) komisje inwentaryzacyjne nierzetelnie dokumentowały prace związane z określeniem ciężaru objętościowego węgla na składowiskach (w 3 przypadkach na 9 nie przedstawiono dokumentacji z pomiarów). W wyniku inwentaryzacji z 29 kwietnia 2006r. ujawniono nadwyżkę węgla w ilości 23.764 tony, tj. o 43,2% więcej niż wykazano w ewidencji magazynowej. Spowodowało to naniesienie do ewidencji korekty o 19.780,62 tony, co stanowiło wysokość nadwyżki pomniejszonej o ustalony w instrukcji

⁹⁶ W trakcie trwania kontroli, czynności sprawdzające w Elektrowni Kozienice zaczął prowadzić Wydział Walki z Korupcją Komendy Wojewódzkiej Policji w Radomiu. W czasie prowadzenia tych czynności, funkcjonariusze informowani byli o ustaleniach kontrolerów NIK. M.in. w wyniku tych działań i informacji zatrzymany został Główny Energetyk Elektrowni Kozienice S.A.

na 5% błąd pomiaru. Kolejny pomiar wykonany dnia 30 września 2006r. przez powołanych przez NIK biegłych wykazał nadwyżkę węgla wynoszącą 22.895 ton. o wartości blisko 3,1 mln zł netto.

Inne niż zamieszczone powyżej przykłady nieprawidłowości w przeprowadzaniu inwentaryzacji zamieszczono w załączniku nr 3 do nin. informacji.

Skutki i zagrożenia:

Rozwiązania przyjmowane w zakładowych instrukcjach inwentaryzacyjnych dot. sposobu ustalania ciężaru 1 m³ węgla dla obliczenia jego ilości składowanej na zwałach, wyznaczanie bardzo wysokich błędów dopuszczalnych bez uwzględnienia zastosowanych metod pomiarowych, rozliczanie stwierdzonych nadwyżek wyłącznie w wielkości ponad (i tak bardzo wysokie) maksymalne błędy dopuszczalne, powodowały, że przeprowadzone spisy z natury traciły swój charakter kontrolny. Pozwalały bowiem na ukrywanie ewentualnych różnic oraz nie gwarantowały rzetelnego ustalenia stanu aktywów jednostki. Jednocześnie nierzetelne dokumentowanie prac komisji inwentaryzacyjnych uniemożliwiało weryfikację ich ustaleń.

Podkreślić należy, że niewłaściwe przeprowadzanie inwentaryzacji skutkowało nierzetelnością ksiąg rachunkowych i sprawozdań finansowych. Powodowało również zaniżanie wyniku finansowego (zysku), a w dalszej kolejności podatku dochodowego od osób prawnych oraz w niektórych przypadkach wysokości wypłaty z zysku. Nierzetelne inwentaryzacje stanowiły także istotne zagrożenie możliwością wystąpienia działań na szkodę producenta energii (kradzieże, fikcyjne dostawy, korupcja).

Wnioski NIK skierowane do jednostek kontrolowanych:

W związku z ustaleniami kontroli, Najwyższa Izba Kontroli skierowała do Zarządów spółek produkujących energię elektryczną i ciepłą wnioski o:

1. Rzetelne i zgodne z obowiązującymi przepisami przeprowadzanie inwentaryzacji zapasów węgla⁹⁷.
2. Ustalenie procedury inwentaryzacji zapasów węgla na składowiskach umożliwiającej rzetelne jej przeprowadzenie i rozliczenie⁹⁸
3. Rozważenie możliwości zlecenia pomiarów wielkości zapasów węgla wyspecjalizowanym firmom⁹⁹.
4. Księgowanie ujawnionych różnic inwentaryzacyjnych pomiędzy stanem rzeczywistym, a stanem wykazany w księgach rachunkowych¹⁰⁰
5. Nie powoływanie w skład komisji inwentaryzacyjnych pracowników bezpośrednio odpowiedzialnych za gospodarkę materiałową¹⁰¹
6. Wzmocnienie kontroli wewnętrznej nad gospodarką węglem, zwłaszcza pod kątem ograniczenia różnic inwentaryzacyjnych¹⁰².

Podjęte działania:

Jednostki kontrolowane podjęły działania mające na celu zmianę obowiązujących w nich regulacji wewnętrznych, które dotyczą zasad przeprowadzania inwentaryzacji zapasów węgla. Zadeklarowano również usunięcie w przyszłości stwierdzonych uchybień. Elektrownia Kozienice S.A. i Elektrownia Ostrołęka S.A. skorygowały sprawozdania finansowe i deklaracje podatkowe.

⁹⁷ El. Kozienice; PEC Września; MZEC Koło; NEC Nysa; ZEC Międzyrzecz; WPEC Legnica;

⁹⁸ ECO Opole; PEC Września; MPEC Chełm; Dalkia Łódź;

⁹⁹ ZEC Inowrocław; EC Zabrze;

¹⁰⁰ El. Kozienice, El. Ostrołęka;

¹⁰¹ Dalkia Łódź;

¹⁰² EC Elbląg;

3.2 Utrzymywanie obowiązkowych zapasów paliw w przedsiębiorstwach energetycznych.

Ustalenia:

Art. 10 ust. 1 ustawy z dnia 10 kwietnia 1997 r. - Prawo energetyczne nakłada na producentów energii elektrycznej i ciepłej utrzymywanie zapasów paliw na poziomie określonym w rozporządzeniu wydanym przez ministra właściwego ds. gospodarki. Celem wprowadzenia takiej regulacji jest zapewnienie ciągłości dostaw energii elektrycznej i ciepłej do odbiorców. Stwierdzono, że w ciągu 30-tu skontrolowanych miesięcy, większość producentów energii posiadała stany zapasów węgla¹⁰³ na poziomie nie mniejszym niż określony w § 2 ust. 1 pkt 1 lit. b w związku z § 3 rozporządzenia Ministra Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej z dnia 12.02.2003 r. w sprawie zapasów paliw w przedsiębiorstwach energetycznych.

Jednakże u 15-tu na 22-ch objętych kontrolą producentów energii, stwierdzono przypadki niedotrzymania wymaganego ww. przepisami minimalnego poziomu zapasów węgla¹⁰⁴. Podkreślić jednak należy, że za wyjątkiem 5-ciu jednostek¹⁰⁵, były to przypadki sporadyczne i spowodowane najczęściej przyczynami niezależnymi od producentów energii, głównie nierzetelnością dostawców.

Przykłady wielokrotnego nie wywiązywania się z posiadania wymaganych przepisami poziomu zapasów węgla przedstawiono poniżej:

1. W Zakładzie Energetyki Ciepłej w Międzyrzeczu zapas paliwa w 21 miesiącach (na 30 kontrolowanych) wyniósł od 5% do 92% minimalnego obowiązkowego poziomu. W miesiącach zimowych¹⁰⁶ niedotrzymanie minimalnego zapasu nastąpiło w 12-tu przypadkach, z czego w 10 przypadkach stan zapasów stanowił od 5% do 35% zapasu obowiązkowego. Występowanie niewystarczających zapasów węgla Prezes tej spółki tłumaczył anomaliami pogodowymi, zakłóceniami w harmonogramach dostaw oraz wysokimi kosztami utrzymywania zapasów obowiązkowych w okresach letnich.
2. W Miejskim Zakładzie Energetyki Ciepłej EKOTERM w Żywcu niedobór wystąpił w 16 miesiącach, a posiadane wówczas zapasy węgla na zwalach stanowiły od 2% do 99% wymaganego poziomu minimalnego. Sytuację tą Prezes spółki tłumaczył wysokimi kosztami utrzymywania zapasów węgla.
3. Elektrociepłownia Tychy nie posiadała wymaganego zapasu w 15 miesiącach, w tym w 8 miesiącach okresu zimowego. Ustalono, że w tych miesiącach zapas stanowił od 33% do 99% stanu wymaganego. Podkreślić jednak należy, że o powyższej sytuacji – wynikającej z trudnej sytuacji finansowej - Zarząd EC Tychy S.A. informował zarówno Prezesa URE, jak i Ministra Skarbu Państwa (organ właścicielski).

W pozostałych 10-ciu kontrolowanych jednostkach, w których stwierdzono przypadki zbyt niskiego poziomu zapasów węgla sytuacja taka miała miejsce od 1 do 8 razy.¹⁰⁷ Niedobory

¹⁰³ Liczone na pierwszy dzień każdego z 30 miesięcy okresu 2004-2006 (I półrocze) oraz z okresu 2003-2005 (I półrocze) w przypadku EC Tychy S.A., EC Zabrze S.A. i MZEC EKOTERM Sp. z o.o. w Żywcu.

¹⁰⁴ Zgodnie z ww. rozporządzeniem Ministra Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej wielkość zapasów węgla posiadanych przez producentów energii powinny gwarantować, w zależności od odległości od producentów węgla, 20-to lub 30-dniową produkcję na poziomie z lat poprzednich

¹⁰⁵ ZEC Międzyrzecz, MZEC Świdnica; MZEC Żywiec oraz EC Tychy; ZEC Starachowice

¹⁰⁶ Do wyliczeń przyjęto 5-miesięczny okres zimowy, tj. od listopada do marca następnego roku.

¹⁰⁷ Niedotrzymano minimalnego poziomu zapasów w: Elektrowni Kozienice S.A. w 7 miesiącach okresu zimowego (zapasy stanowiły od 79% do 91% stanu wymaganego), Zespole Elektrowni Dolna Odra S.A. w 1 miesiącu (99% na dzień 1.02.2004 r.), Zespole Elektrowni Ostrołęka S.A. w 5 miesiącach (od 17% 1.12.2004 r. do 98% 1.02.2005 r.), Przedsiębiorstwie Energetyki Ciepłej S.A. we Wrześni w 3 miesiącach letnich 2004 r. (od 48% do 89%), Zakładzie Energetyki Ciepłej Sp. z o.o. w Inowrocławiu - 3-krotnie w 2004 r. oraz 3-krotnie w 2005r. (od 27% 1.06.2005r. do 97% 1 lutego 2004r.), Nyskiej Energetyce Ciepłej Sp. z o.o. w Nysie w 2 miesiącach zimowych (85% i 92%), Miejskim Przedsiębiorstwie Energetyki Ciepłej Sp. z o.o. w Chełmie w 3 miesiącach okresu zimowego (67%, 97%, 66%), Wojewódzkim Przedsiębiorstwie Energetyki

wystąpiły zarówno w miesiącach okresu zimowego jak i letniego. Powyższa sytuacja tłumaczona była zwykle nierzetelnością dostawców (przejściowe trudności z dostępem do danego rodzaju węgla) i przewoźników (brak węglarek).

Stwierdzono również, że część producentów energii systematycznie utrzymywała zapasy węgla na poziomie znacznie wyższym niż wymagany przepisami. Zdaniem NIK świadczy to o niewłaściwym planowaniu zakupów węgla. Przypadki te należy również ocenić krytycznie z punktu widzenia gospodarności, gdyż praktyka ta wiązała się z okresowym zamrażaniem znacznych środków finansowych. Podkreślić przy tym należy, że utrzymywania nadmiernych zapasów węgla nie można uzasadniać w aktualnej sytuacji kraju, ani brakami tego surowca na rynku, ani zmiennością jego cen w ciągu roku, gdyż większość producentów energii posiadało na jego dostawy zawarte umowy roczne lub wieloletnie, które w ciągu roku gwarantowały stabilność cen tego surowca.

Najwięcej przypadków utrzymywania wysokich stanów zapasów węgla stwierdzono w:

1. Elektrociepłowni Kielce S.A. stan zapasów węgla w dniu 1.07.2005 r. był ponad 9-krotnie wyższy od poziomu minimalnego, w dniach 1.08.2005r. i 1.09.2005r. – ponad 17-krotnie, natomiast w dniu 1.10.2005 r. ponad 16-krotnie. W miesiącach zimowych, tj. w listopadzie i grudniu 2005r. oraz styczniu, lutym i marcu 2006r., EC Kielce posiadała zapasy odpowiednio o 367%, 327%, 247%, 198%, 221% wyższe od poziomu wymaganego przepisami.
2. Miejskim Zakładzie Energetyki Ciepłej w Kole, w którym stan zapasów węgla we wszystkich miesiącach badanego okresu znacznie przekraczał poziom minimalny. Nadwyżki te wynosiły bowiem od 113% do 1.351% zapasu minimalnego.
3. Elektrociepłowni Białystok S.A., która we wszystkich miesiącach badanego okresu posiadała zapasy węgla przekraczające minimalny poziom wymagany przepisami, a nadwyżki te wynosiły od 27% do 728% poziomu minimalnego. Nie sposób zgodzić się przy tym z przedstawianą przez EC Białystok argumentacją, że w sytuacji stałego umacniania się złotówki w stosunku do dolara, utrzymywanie wysokich zapasów węgla było działaniem korzystniejszym niż lokowanie wolnych środków na walutowych lokatach terminowych. O prawidłowości takiego stanowiska świadczy zdecydowanie niższy niż w latach poprzednich poziom zapasów węgla utrzymywanych w I półroczu 2006 roku.

Inne niż opisano powyżej przykłady utrzymywania zapasów na nieprawidłowym poziomie przedstawiono w załączniku nr 4 do nin. informacji.

Skutki i zagrożenia:

Brak wymaganych przepisami zapasów paliw stanowi naruszenie przepisów ustawy Prawo energetyczne i może w określonych sytuacjach doprowadzić do przerwania ciągłości dostaw energii elektrycznej lub ciepłej do odbiorców. Działanie takie naraża również producenta energii na sankcje ze strony Prezesa URE, który na podstawie art. 56 ust. 1 pkt 2 ustawy Prawo energetyczne może taki podmiot ukarać karą pieniężną. Z kolei utrzymywanie zapasów węgla znacznie przekraczających poziom stanu wymaganego, prowadzi do okresowego zamrożenia środków finansowych, co negatywnie wpływa na jej płynność finansową podmiotu.

Wnioski NIK skierowane do jednostek kontrolowanych:

W związku z opisanymi ustaleniami Najwyższa Izba Kontroli wносиła każdorazowo do zarządów skontrolowanych jednostek o podjęcie działań mających na celu poprawę systemu planowania zakupów węgla oraz utrzymywanie jego zapasów na poziomie optymalnym, nie mniejszym niż wynikający z przepisów prawa.

Ciepłej w Legnicy w 1 miesiącu okresu zimowego (84%), Elektrociepłowni Zabrze S.A. w Zabrzu w 5 miesiącach okresu zimowego (od 34% do 99%) i w 1 miesiącu okresu letniego na 1.06.2005r. (26%), Energetyce Ciepłej Opolszczyzny S.A. w dwóch miesiącach, tj. wg stanu na 1 stycznia 2004r. (79%) oraz wg stanu na 30.06.2006r. (79%).

Podjęte działania:

Wszystkie jednostki do których wystąpiono z ww. wnioskiem podjęły działania mające na celu poprawę planowania dostaw oraz wdrożenie systemu stałego monitorowania posiadanych zapasów węgla. Niektóre z jednostek uznały za stosowne uwzględnienie konieczności dywersyfikacji dostaw, co – szczególnie w miesiącach zimowych - powinno zapewnić większe bezpieczeństwo w zakresie utrzymania obowiązkowych zapasów paliw.

3.3 Umowy na dostawy węgla i ich realizacja.**3.3.1 Wybór dostawców węgla****Ustalenia:**

Do połowy 2004 r. przy sprzedaży węgla kamiennego stosowane były powszechnie tzw. „cenniki liniowe.” Określana na ich podstawie cena 1 tony węgla uzależniona była od jego wartości opałowej (Q_i^r), zawartości popiołu (A^r) i zawartości siarki (S_i^r). Częściowe znaczenie dla ceny miałów węglowych i mułów miała również ich wilgotność (W_i^r).¹⁰⁸ Począwszy od 2005 r., a w niektórych transakcjach już od połowy 2004 r., zaczęto stosować przy sprzedaży miałów węglowych dla energetyki cenniki oparte jedynie o wartość opałową węgla, wychodząc z założenia, że w istocie przedmiotem umowy jest sprzedaż energii chemicznej zawartej w węglu. Cenniki te zostały skonstruowane na bazie ceny za 1 GJ energii chemicznej, przy czym w zależności od producenta węgla cena jednostkowa 1 tony węgla zmieniała się skokowo w zależności od jego wartości opałowej co 0,1 lub 0,2 GJ/Mg.¹⁰⁹ Podkreślić jednak należy, że ze względów technologicznych oraz z uwagi na koszty utylizacji odpadów i wymogi ochrony środowiska, w zawieranych umowach brano zwykle pod uwagę także pozostałe parametry dostarczanego węgla, a w wypadku ich przekroczenia stosowane być miały procedury reklamacyjne, bądź kary umowne.

Na 22 spółki zajmujące się produkcją energii, w 9-ciu¹¹⁰ z nich nie wprowadzono regulacji określających zasady i procedury wyboru dostawców węgla, pozostawiając decyzje w tym zakresie do wyłącznej kompetencji zarządów. W pozostałych 13-tu¹¹¹ wprowadzono takie regulacje, jednakże w 6-ciu¹¹² z nich nie były one stosowane, lub stosowano je w ograniczonym zakresie uznając, że Zarząd spółki ma prawo podejmować decyzje o zakupach węgla niezależnie od wcześniej wprowadzonych regulacji. Dwóch¹¹³ skontrolowanych producentów energii, na podstawie decyzji zarządu, dostawców węgla wyłączało na zasadach określonych w ustawie z dnia 29.01.2004 r. Prawo zamówień publicznych¹¹⁴. Ustalono jednak, że w jednym z nich¹¹⁵ pomimo przyjęcia takiej regulacji, część zakupów (16,3%) dokonano

¹⁰⁸ Oferowany węgiel oznaczany był wg klas określających jego minimalną wartość opałową Q_i^r (liczoną co 1 000 kJ/kg), maksymalną zawartość popiołu A^r (liczoną co 1%) oraz maksymalną zawartość siarki S_i^r (liczoną co 0,2%). Przykładowo klasa handlowa 25-20-12 oznaczała, że węgiel ten posiada wartość opałową Q_i^r w przedziale od 25 000 do 25 999 kJ/kg, zawartość popiołu A^r w przedziale od 19,01 do 20,00% i zawartość całkowitą siarki S_i^r w przedziale od 1,01 do 1,20%.

¹⁰⁹ Przykładowo przy cenie 1 GJ wynoszącej 7,10 zł i zmianie ceny co 200 kJ/kg, cena 1 tony węgla o wartości opałowej w przedziale 21 200 – 21 399 kJ/kg wynosiła 150,52 zł netto (7,10 zł/GJ x 21,2 GJ/t).

¹¹⁰ El. Kozienice (regulacje w tym zakresie wprowadzono dopiero od 31.07.2005 r.); El. Ostrołęka; El. Stalowa Wola; Dalkia Łódź; EC Zabrze; PEC Września; NEC Nysa; MPEC Chełm (wprowadzono od 2006 r.); MZEC Żywiec;

¹¹¹ Zespół Elektrowni Dolna Odra; EC Białystok; EC Elbląg; EC Wybrzeże; EC Tychy; EC Kielce; ECO Opole; ZEC Starachowice; MZEC Koło; ZEC Inowrocław; ZEC Międzyrzecz; WPEC Legnica; MZEC Świdnica;

¹¹² Zespół Elektrowni Dolna Odra; EC Elbląg; EC Tychy; ZEC Starachowice; ZEC Międzyrzecz; WPEC Legnica;

¹¹³ ZEC Międzyrzecz, ZEC Inowrocław

¹¹⁴ Dz.U. nr 164 poz. 1163 ze zm., zwana dalej „upzp”

¹¹⁵ ZEC Międzyrzecz;

z pominięciem procedur przetargowych, a w przypadku ich przeprowadzenia nie przestrzegano zasad określonych w ww. ustawie.

W wyniku przeprowadzonej kontroli wykazano, że zarządy niektórych spółek decydowały o wyborze danego dostawcy węgla bez przeprowadzenia rzetelnej analizy złożonych ofert. Stwierdzono bowiem przypadki zakupów od pośredników w handlu węglem, którzy oferowali dostawy węgla wprawdzie po niskiej cenie jednostkowej w zł za tonę, ale również o niskiej jakości. W efekcie po doliczeniu kosztów transportu, kosztów związanych z utylizacją większej ilości odpadów oraz kosztów mieszania węgla na składowisku, okazywało się, że koszt zakupu 1 GJ energii chemicznej zawartej w węglu był w efekcie wyższy od kosztu zakupu bezpośrednio od jego producentów. Dodatkowo, przy podejmowanych decyzjach nie uwzględniano wysokiego ryzyka związanego z terminowością i jakością realizowanych dostaw. Świadczą o tym stwierdzone przypadki braku w zawartych umowach zapisów umożliwiających skuteczne obciążenie nierzetelnych dostawców karami za nie wywiązywanie się przez nich z podjętych zobowiązań umownych.

Jednocześnie stwierdzono, że część spośród skontrolowanych podmiotów nie posiadała dokumentów uzasadniających przyjęcie danej oferty, a stan ten tłumaczono dobrym rozeznaniem rynku i brakiem potrzeby dokumentowania przeprowadzanych analiz i negocjacji z kontrahentami.

Przykładowo:

1. Elektrownia Kozienice w badanym okresie zakupiła od pośredników łącznie 447.925 ton węgla, co stanowiło 3,65% zrealizowanych w tym okresie zakupów. We wszystkich przypadkach średni koszt zakupu węgla wraz z transportem w przeliczeniu na 1 GJ energii chemicznej był wyższy niż przy zakupach realizowanych od producentów węgla. W 2004 r. średni koszt zakupu (wraz kosztami transportu) węgla od pośrednika – spółki C.F. - wyniósł 8,30 zł/GJ, podczas gdy koszt zakupu u producentów wynosił od 7,27 do 8,15 zł/GJ. W 2005r. zakupiono węgiel w spółce S. gdzie średni koszt zakupu 1 GJ energii chemicznej wyniósł 8,56 zł, podczas gdy u producentów węgla koszt ten wynosił od 7,85 do 8,19 zł/GJ. Podobnie w I półroczu 2006r. średni koszt 1 GJ energii chemicznej zakupionej w spółce I. wyniósł 8,24 zł, podczas gdy u producentów wynosił od 7,81 do 8,05 zł/GJ. Kontrolującym nie przedstawiono analiz uzasadniających efektywność podjętych decyzji o zakupie węgla od pośredników, a Główny Energetyk nie sporządzał pisemnych sprawozdań z negocjacji warunków umów z dostawcami węgla, pomimo takiego obowiązku wynikającego z jego karty obowiązków. Do 1 sierpnia 2005r. w Elektrowni Kozienice nie obowiązywały żadne regulacje dotyczące wyboru dostawców węgla, a po ich wprowadzeniu („Regulamin udzielania zamówień”), nie były one przestrzegane. Przyczyną tego stanu była – jak wyjaśnił Prezes Zarządu – ich „nieprzydatność w praktyce”.
2. W Zakładzie Energetyki Ciepłej w Międzyrzeczu, zarządzeniem wewnętrznym wprowadzono procedury wyboru dostawców węgla określone w upzp. Pomimo tego, spółka nie zawsze je przestrzegała i bez ich stosowania zakupiła węgiel od 9 dostawców (16,3% ogółu zakupionego węgla). Z kolei w postępowaniu o udzielenie zamówienia na dostawy węgla w sezonie 2004/2005 nie powołano w formie pisemnej komisji przetargowej do przeprowadzenia tego postępowania. W postępowaniach przetargowych na dostawy w sezonach 2004/2005 oraz 2005/2006 nie określono w formie pisemnej organizacji, składu, trybu pracy oraz zakresów obowiązków członków komisji przetargowej, co było niezgodne z art. 21 ust. 3 upzp. Żaden z pracowników ZEC biorących udział w postępowaniu nie złożył wymaganego pisemnego oświadczenia o braku lub istnieniu okoliczności skutkujących wyłączeniem z postępowania. Specyfikacje istotnych warunków zamówienia nie zawierały informacji o oświadczeniach i dokumentach, jakie mają dostarczyć oferenci oraz zaniżono wartość wymaganego wadium. Ustalono, że przetargi wygrały firmy, których oferty były niezgodne z warunkami specyfikacji istotnych warunków zamówienia, a więc zgodnie z upzp – podlegać powinny odrzuceniu.
3. W Elektrociepłowni Tychy wprowadzono procedury wyboru dostawców węgla w ramach systemu ISO 9001. Pomimo tego były one systematycznie nie przestrzegane poprzez wykorzystywanie zapisu procedury umożliwiającego „w wyjątkowych wypadkach” zakup paliw produkcyjnych

w ilości do 10.000 ton rocznie od sprzedawców spoza listy kwalifikowanych lub listy rezerwowych dostawców. W efekcie niekwalifikowani dostawcy¹¹⁶ dostarczali droższy niż u producentów węgiel, który niejednokrotnie nie spełniał wymogów jakościowych. W związku z tym elektrociepłownia musiała ponosić dodatkowe koszty związane z przygotowaniem mieszanek energetycznych oraz koszty związane z problemami technologicznymi wynikającymi z zapychania się zbiorników technologicznych (ciała obce, zbyt wysoka wilgotność). I tak, w 2003 r. koszt zakupu energii chemicznej zawartej w węglu zakupionym od pośredników (wraz z kosztami transportu) wynosił od 6,61 do 8,55 zł/GJ, podczas gdy w tym samym czasie w przypadku zakupów bezpośrednio z kopalń wynosił on od 5,83 do 6,17 zł/GJ. W 2004 r. wartości te wynosiły odpowiednio: pośrednicy - od 7,28 do 7,69 zł/GJ, producenci – od 6,66 do 6,90 zł/GJ. Również w tym przypadku kontrolującym nie przedstawiono żadnych dokumentów uzasadniających decyzje o wyborze dostawców węgla.

4. W Elektrociepłowni Elbląg., z pominięciem procedur ustalonych zarządzeniami Prezesa Zarządu spółki, zakupiono łącznie 69,1 tys. ton węgla (18,4% ogólnej ilości) pomimo, że nie było zagrożenia niedotrzymania obowiązkowego zapasu węgla, a tylko w takiej sytuacji można było nie stosować wewnętrznych procedur.

Takie same lub o podobnym charakterze nieprawidłowości wystąpiły także w innych podmiotach, które opisano w załączniku nr 5 do nin. informacji.

Skutki i zagrożenia:

Zdaniem NIK, brak regulacji określających sposób wyboru dostawców węgla, bądź ich niestosowanie, nie sprzyja optymalizacji ponoszonych przez producentów energii kosztów zakupu węgla. Jednocześnie, akceptacja dowolności i uznaniowości w wyborze dostawców węgla jest mechanizmem korupcyjnym, którego występowanie wiąże się z ryzykiem wystąpienia zachowań o charakterze korupcyjnym.

Wnioski NIK skierowane do jednostek kontrolowanych:

W związku z ustaleniami kontroli NIK zwróciła się do jednostek kontrolowanych o:

1. Wprowadzenie lub modyfikację wewnętrznych przepisów regulujących zasady wyboru dostawców węgla.¹¹⁷
2. Dokumentowanie procesu wyboru dostawców węgla, w tym analiz składanych ofert oraz negocjacji z kontrahentami.¹¹⁸
3. Dokonywanie wyboru dostawców zgodnie z obowiązującymi w tym zakresie regulacjami.¹¹⁹ oraz w oparciu o rzetelną analizę ekonomiczną składanych ofert¹²⁰.
4. Rozważenie zasadności dalszego powierzania dostaw węgla jednemu dostawcy¹²¹

Podjęte działania:

W skierowanych do NIK odpowiedziach na wystąpienia pokontrolne zarządy skontrolowanych spółek poinformowały, że podjęły prace, lub wprowadziły regulacje dotyczące zasad wyboru dostawców węgla, ukierunkowane na analizę ekonomiczną opłacalności składanych ofert. Zobowiązano się również do przestrzegania zasad określonych w tych regulacjach. Prezes ZEC Starachowice poinformował ponadto, iż podjęta została decyzja o dywersyfikacji dostaw węgla od min. 2 dostawców.

¹¹⁶ Przyjęte w EC Tychy procedury stanowiły, że zakupów węgla dokonywać należy od podmiotów spełniających pewne wymogi i wpisanych na listę kwalifikowanych dostawców.

¹¹⁷ El. Kozienice; El. Ostrołęka; Dalkia Łódź; EC Zabrze;

¹¹⁸ El. Dolna Odra;

¹¹⁹ El. Kozienice; EC Elbląg; ZEC Starachowice; ZEC Międzyrzecz;

¹²⁰ EC Tychy; EC Zabrze; MZEC Żywiec;

¹²¹ ZEC Starachowice;

3.3.2 Zawieranie umów

Ustalenia:

Zawarte w badanym okresie przez producentów energii umowy na dostawy węgla w większości przypadków w prawidłowy sposób chroniły interesy stron. W jednoznaczny sposób określono w nich ilość, jakość i terminy realizacji dostaw. Określano w nich również zasady transportu, odbiorów ilościowych i jakościowych dostarczonego węgla, oraz tryb ewentualnych procedur reklamacyjnych. Zwykle przewidywano w nich również zasady ewentualnych rozliczeń wtórnych z tytułu stwierdzonych odchyłeń parametrów jakościowych dostarczonego węgla. Najczęściej umowy te zawierały także zapisy określające odpowiedzialność dostawcy za nie zrealizowanie wielkości dostaw, ich nieterminowość oraz za niedotrzymanie jego parametrów jakościowych. Przewidywane były także kary umowne dla odbiorcy z tytułu nieodebrania zakontraktowanej ilości węgla.

Stwierdzono jednak, że wystąpiły przypadki zawierania umów które nie chroniły w pełni interesów zamawiającego. Przykładowo:

1. Elektrownia Ostrołęka zawarła z 5-ma pośrednikami umowy na dostawy węgla, w których ustalono, że w przypadku przekroczenia granicznych parametrów jakościowych dostawcy naliczone zostaną kary umowne. Jednocześnie w części dotyczącej kar, nie określono sposobu postępowania w sytuacji przekroczenia granicznej zawartości popiołu w dostarczonym węglu. W efekcie, pomimo tego, że w 7-miu dostawach zrealizowanych przez spółki T.O., E. i G. zawartość popiołu była wyższa niż graniczna, elektrownia nie mogła z tego powodu naliczyć dostawcom kar umownych.
2. Zespół Elektrowni Dolna Odra posiadał zawarte z pośrednikami umowy na dostawę łącznie ponad 1,89 mln ton węgla. W umowach tych nie uregulowano jednak ewentualnych kar za nienależyte wywiązanie się dostawców ze swoich zobowiązań, zarówno w zakresie terminowości dostaw, jak i ich ilości i jakości odwołując się w tym zakresie do zasad określonych w k.c. W efekcie pośrednicy dostarczyli w badanym okresie jedynie 21% ogółem zakontraktowanych dostaw, nie ponosząc z tego tytułu żadnych konsekwencji. Elektrownia natomiast brakujące ilości węgla musiała zakupić od innych kontrahentów po cenach wyższych. Pomimo tego, Dyrektor ZEDO ds. Sprzedaży Energii i Zakupu Paliw twierdził, że z powodu nie wywiązania się pośredników z zawartych umów elektrownia nie poniosła żadnych strat, gdyż umowy te miały marginalne znaczenie dla funkcjonowania ZEDO, a bezpieczeństwo zaopatrzenia zagwarantować mogły jedynie dostawy realizowane bezpośrednio od producentów węgla.
3. Podpisane z 7-ioma pośrednikami przez Elektrownię Stalowa Wola umowy nie przewidywały kar za nieterminowe dostawy węgla. W 6-ciu przypadkach nie przewidziano również kar za niedotrzymanie parametrów jakościowych węgla i za dostarczenie mniejszej jego ilości niż zakontraktowana. Ograniczono się w tym zakresie do stwierdzenia, że elektrownia w tego typu przypadkach dochodzić może od dostawcy pokrycia strat związanych z niewykonaniem lub nienależytym wykonaniem umowy. W efekcie, w latach 2004-2005 pośrednicy realizowali rocznie ok. 40% łącznej wielkości zakontraktowanej (w tym firma E., która nie zrealizowała żadnych dostaw), nie ponosząc z tego tytułu żadnych konsekwencji, a elektrownia nie wystąpiła wobec nich z roszczeniami za nie wywiązanie się z zawartych umów, uznając że wysokość poniesionej szkody jest trudna do wykazania.
4. W Elektrociepłowni Elbląg zawierano umowy wyłącznie z pośrednikami w handlu węglem. Umowy te były wielokrotnie zmieniane zarówno w zakresie wielkości jak i terminów realizacji dostaw. Dokonane na wniosek dostawców zmiany umów skutkowały zaniechaniem naliczania przewidzianych w nich kar umownych, których wysokość możliwa do dochodzenia, w przypadku braku zgody na proponowane zmiany, wyniosłaby co najmniej 622,8 tys. zł. Z kolei w związku ze zmianami umów polegających na obniżeniu wartości opałowej węgla oraz zwiększeniu zawartości popiołu, elektrociepłownia pozbawiła się możliwości dochodzenia od dostawców kar umownych za niedotrzymanie tych parametrów. W przypadku ich naliczenia i wyegzekwowania wyniosłyby one łącznie 227,8 tys. zł. Dokonane przez zarząd oraz prezesa jednoosobowo zmiany zapisów zawartych umów spowodowały, że wydatki na zakup węgla wzrosły o 164 tys. zł, zaś skutkiem

wyrażenia spółce F. zgody na dostarczenie do EC zaległych dostaw po nowych cenach było poniesienie przez EC z tytułu zakupu dostarczonego węgla kosztów o 46 tys. zł wyższych niż przewidywano w umowie pierwotnej. Prezes ww. spółki uzasadniał swoje decyzje koniecznością „życzliwego” traktowania dostawców oraz faktem, że elektrociepłownia i tak posiadała zawsze zapasy węgla wyższe niż wymagały przepisy.

Więcej przykładów nieprawidłowości w zawieraniu umów zamieszczono w załączniku nr 6 do nin. informacji.

Skutki i zagrożenia:

Zdaniem NIK, nie wprowadzanie do zawieranych umów zapisów pozwalających na egzekwowanie od dostawców węgla prawidłowego wywiązywania się ze zobowiązań, narażało producentów na dodatkowe ryzyko związane z koniecznością poszukiwania nowych (często droższych) źródeł zaopatrzenia. Pozwalało także dostawcom na dużą swobodę w traktowaniu zapisów umownych i dostarczanie, bez narażania się na dodatkowe konsekwencje finansowe, węgla o gorszych parametrach jakościowych, lub w ilościach innych niż zamówione. Działanie takie, wskazywać również może na występowanie pozamerytorycznych przesłanek do zawarcia umów, w tym o charakterze korupcyjnym.¹²² Na występowanie takich mechanizmów wskazywać mogą również stwierdzone przypadki, gdy w sytuacji nadwyżki podaży nad popytem, dochodziło do nieuzasadnionego ekonomicznie odstępowania od naliczania kar umownych, a ewentualne przychody z tego tytułu zmniejszyłyby koszty zaopatrzenia w węgiel.

Wnioski NIK skierowane do jednostek kontrolowanych:

W związku z ustaleniami kontroli, NIK skierowała do zarządów skontrolowanych jednostek wystąpienia pokontrolne, w których wносиła o:

1. Zamieszczanie w zawieranych z dostawcami węgla umowach zapisów dotyczących możliwości naliczania kar umownych w przypadkach nieprawidłowego wywiązywania się z obowiązków z nich wynikających.¹²³

Podjęte działania:

Zarządy skontrolowanych spółek potwierdziły fakt przyjęcia wniosku do realizacji, m.in. poprzez wprowadzenie stosownych zapisów do właściwych regulacji wewnętrznych oraz poprzez podpisanie aneksów do istniejących umów, w których zostały zawarte zapisy dotyczące kar umownych.

¹²² Potwierdzeniem takiego stanowiska są prowadzone aktualnie przez prokuraturę w związku z nin. kontrolą postępowania w sprawie zakupów węgla przez El. Kozienice i EC Zabrze, a tryb i sposób powiadomienia organów ścigania przedstawiono w punkcie 3.6 nin. informacji.

¹²³ ZEDO; El. Ostrołęka;

3.3.3 Realizacja zawartych umów

Ustalenia:

Kontrola wykazała, że umowy na dostawy węgla (szczególnie z producentami węgla) realizowane były zwykle zgodnie z zawartymi w nich ustaleniami. Ujawniono jednak różnego typu nieprawidłowości, których występowanie miało często wpływ na uzyskiwane przez producentów energii wyniki finansowe. Dotyczyły one zwykle:

- a) nie wdrażania postępowań reklamacyjnych w przypadku stwierdzenia różnic w ilości dostarczonego węgla;
- b) nieprawidłowego określania jakości dostarczonego węgla oraz nieprawidłowe sporządzanie tzw. „rozliczeń wtórnych”;
- c) nie egzekwowanie kar umownych z tytułu nie wywiązywania się dostawców z ilości i jakości dostarczonego węgla oraz nieterminowej realizacji dostaw.

Przykłady występowania i skutków poszczególnych kategorii nieprawidłowości przedstawiono poniżej:

a) nieprawidłowości przy odbiorze ilościowym:

1. Skontrolowane podmioty, wbrew ustaleniom zawartym w umowach, nie składały reklamacji ilościowych w przypadku stwierdzenia, że w otrzymanej dostawie znajduje się więcej węgla niż określono w dokumentach. Sytuację taką stwierdzono m.in. w Elektrowni Kozienice (75.743 ton węgla więcej niż wykazano w dokumentach), w Elektrowni Ostrołęka (o 9.791 ton więcej); w Zespole Elektrowni Dolna Odra (127.292 ton więcej¹²⁴); Elektrownia Stalowa Wola (3.155 ton na dostawach zrealizowanych przez 2 dostawców w latach 2004 i 2005 oraz przez 1 z dostawców w ciągu 8 wybranych miesięcy z lat 2004-2006 (I półrocze)¹²⁵. Skutki tego działania przedstawiono w punkcie 3.1 nin. informacji.
2. W Nyskiej Energetyce Ciepłej w Nysie (NEC) nie egzekwowano postanowień umów na dostawy węgla zawartych z firmą O. Związane to było m.in. z brakiem wewnętrznych uregulowań określających zasady odbioru ilościowego i jakościowego węgla. Przyjmowanie dostaw odbywało się po godzinach pracy osób materialnie odpowiedzialnych za gospodarkę magazynową spółki. Pomimo stwierdzania mniejszej niż określono w dokumentach ilości dostarczonego węgla (w III kw. 2004r. stwierdzono brak 17,1 ton) do rozliczeń przyjmowano ilość wykazywaną przez dostawcę.
3. W EC Tychy stwierdzono przypadki wyrażania zgody na wyrównywanie niedoborów ilościowych w zrealizowanych przesyłkach, poprzez ich uzupełnianie w następnych dostawach oraz bez sporządzenia właściwej dokumentacji (faktura korygująca).

b) nieprawidłowości przy odbiorze jakościowym i w rozliczeniach wtórnych:

1. W Elektrowni Kozienice z powodu niewłaściwego dokonania rozliczeń wtórnych z LW Bogdanka i firmą C.F. za dostarczony węgiel zapłacono więcej o 1.840.480,70 zł netto (2.245.386,50 zł brutto) niż przewidywała umowa. Powstała różnica wynikała z niezgodnego z umową określenia średniomiesięcznych parametrów jakościowych dostarczonego węgla.
2. W Elektrociepłowni Zabrze nie żądano od pośredników dostarczających węgiel wskazania źródła jego pochodzenia, ani certyfikatów jakościowych pozwalających na zweryfikowanie danych na temat jego jakości. Jednocześnie laboratorium elektrociepłowni nie przechowywało dokumentacji badań dostarczonego węgla, ponieważ zgodnie z procedurami archiwizacji dokumentów były one niszczone po upływie miesiąca po okresie rozliczeniowym (miesięcznym). Wyniki analiz były

¹²⁴ Wynik ten obarczony jest znacznym błędem z uwagi na to, że znaczna część dostaw ważona była w ZEDO w sposób niezgodny z zaleceniami producenta wagi.

¹²⁵ Znaczna część dostaw do elektrowni nie była w ogóle ważona.

dostępne w wersji elektronicznej (plik Excel), lecz ich poprawność z uwagi na brak dokumentacji papierowej nie mogła zostać zweryfikowana. Ustalenia kontroli wskazują również, że dostępne w formie elektronicznej dane nt. jakości zakupionego węgla były zawyżane, a tym samym dostawcy uzyskiwali nienależne dochody. Stwierdzono bowiem, że 33 dostawy węgla realizowane przez firmę B. w okresie od lutego do października 2003r. trafiły do EC bezpośrednio z KWK „Makoszowy.” Porównanie wyników jakościowych zakupionego węgla wykazało, że wg badań kopalni węgiel zakupiony przez pośrednika posiadał znacznie gorsze parametry jakościowe niż wynikałoby to z badań przeprowadzonych w laboratorium elektrociepłowni (wartość opałowa niższa o 3-4 tys. kJ/kg, a zawartość popiołu wyższa nawet o 8%). Skutkowało to zapłaceniem pośrednikowi o 587.594,75 zł netto więcej niż gdyby ten sam węgiel kupiono bezpośrednio w kopalni. Przeprowadzona przez NIK w tym samym okresie kontrola w KWK „Makoszowy” nie wykazała nieprawidłowości w systemie kontroli jakości sprzedawanego węgla. Ponadto, świadczy o tym ilość wyprodukowanych w EC odpadów (popiół, żużel), która wskazuje że jakość dostarczonego węgla była znacząco niższa niż wykazana w dokumentach zakupu. W związku z powyższymi ustaleniami prokuratura prowadzi postępowanie wyjaśniające.

W elektrociepłowni brak było prawidłowego nadzoru nad realizacją umów w zakresie rozliczeń jakościowych z dostawcami. Skutkowało to poniesieniem strat w wysokości co najmniej 80,6 tys. zł. Nieprawidłowości polegały na wyrażeniu zgody na odstąpienie w 5 przypadkach od umownego zapisu, że rozliczenia wtórne przeprowadzane będą na podstawie średnioważonych parametrów jakościowych ze wszystkich dostaw w danym miesiącu. W efekcie 3 pośrednikom zapłacono o 74.074 zł więcej niż wynikało to z zawartych umów. W 2 przypadkach nieprawidłowo wyliczono średnioważone parametry jakościowe dostarczonego węgla, co spowodowało wypłacenie nienależnej dostawcom kwoty 6.575,40 zł.

3. Zakład Energetyki Ciepłej w Starachowicach nie egzekwował od dostawców wynikającego z umowy obowiązku podawania w wystawionych fakturach źródła pochodzenia i klasy dostarczonego węgla. Przyjęcie dostaw dokumentowano wystawianymi przez ZEC tzw. potwierdzeniami odbioru. Dotyczyło to wszystkich dostaw zrealizowanych przez firmę S. i części dostaw od spółki J. Ponadto ZEC (pomimo obowiązku określonego w umowie) nie pobierał od firmy S. zabezpieczenia należytego wykonania umów w wysokości 3% wartości netto przewidywanych dostaw (25.800 zł). W oparciu o informacje uzyskane od w kopalniach „Wesoła” w Mysłowicach i „Wujek” w Katowicach ustalono, że parametry jakościowe węgla zakupionego w tych kopalniach przez firmę S. i przesłanego bezpośrednio do ZEC, różniły się od parametrów wynikających z dokumentacji zakupu posiadanej w ZEC. Stwierdzono bowiem, że firma S. zakupiła w KWK „Wesoła” i wysłała do ZEC w listopadzie 2004r. 1.294,7 t miału w klasie od 23,0/18/08 wskazując ZEC jako odbiorcę finalnego. Z dokumentacji ZEC wynika natomiast, że podmiot ten z KWK „Wesoła” dostarczył w listopadzie 2004 r. 1.784,05 t. miału w klasie 24,9/13/06 tj. w klasie wyższej. W 2005r. ww. dostawca ten zakupił w KWK „Wujek” 2.120,8 t. miału w klasie 23,7/18/08, a wg dokumentów ZEC dotarło 14.893,48 t. miału pochodzącego rzekomo z tej kopalni w średniej klasie 25,0/13/06. W I półroczu 2006r. ww. dostawca zakupił w ww. kopalni 423,02 t w klasie 24,3/18/06 i 6.397,68 t. w klasie 23,5/19/08, a wg dokumentów ZEC z tej kopalni dotarło do odbiorcy 14.297,86 t w średniej klasie 25,2/13/08. Z powyższych danych wynika, że dostawca podawał odbiorcy nieprawdziwe informacje na temat źródła pochodzenia węgla oraz jego parametrów jakościowych. Nieprawdziwe informacje podawane były przez firmę S. również kopalni.

Ponadto w zakładzie tym nierzetelnie sporządzano dokumentację z badań laboratoryjnych dostarczonego węgla. W wielu przypadkach próby nie można było przypisać do konkretnych dostaw, wyniki badań poprawiano bez podpisu laboranta, a ewidencja prób prowadzona była w sposób niejednoznaczny.

4. W NEC w Nysie nie żądano od dostawców przewidzianych umowami certyfikatów jakościowych dostarczonego węgla, natomiast jego badania jakościowe nie zawsze były przez spółkę wykonywane (na 291 dostaw przeprowadzono badania dla 182 dostaw¹²⁶).

¹²⁶ W 2004r. badaniami objęto 96% dostaw, w 2005r. - 57,7% dostaw, a w I półroczu 2006r. jedynie 31,9%.

5. EC Białystok - w wyniku nieprawidłowych rozliczeń jakościowych - nie uzyskała bonifikat o łącznej wartości ok. 163.035 zł (0,09% wartości dostaw). Firmie S. naliczono 569.300 zł zamiast 663.341 zł bonifikaty, gdyż w rozliczeniach za kwiecień, maj i czerwiec 2004r. przyjmowano parametry kontraktowe (23.000 kJ/kg) skutkujące zawyżeniem średniej arytmetycznej kaloryczności dostarczonego węgla. Od firmy B. uzyskano bonifikaty za 3 miesiące 2004 r. o 19.630 zł niższe, gdyż w sposób nieprawidłowy ustalono będące podstawą rozliczeń średnie arytmetyczne wartości opałowe poszczególnych dostaw. Rozliczając w lipcu 2004r. dostawę 1.461,89 ton węgla otrzymanego z firmy B, nie uwzględniono własnych badań (kaloryczność 20.310 kJ/kg), przyjmując wartość opałową określoną w umowie (22.800 kJ/kg). W efekcie utracono bonifikatę w kwocie 32.059 zł. Nie uzyskano również bonifikaty w kwocie 17.304 zł za niższą niż kontraktowa wartość opałową 19.889,9 ton węgla dostarczonego w lutym 2005r. przez spółkę K. W EC nie przeprowadzono badań laboratoryjnych jakości znacznej ilości dostarczanego węgla. W przypadku głównego kontrahenta dostawcy spółki K., badaniami nie objęto: w 2004r. – 45,16% dostaw, w 2005r. – 26,7%, w I półroczu 2006r. – 8,1%. Należy przy tym zaznaczyć, że od listopada 2005 roku za rozładunek węgla w Elektrociepłowni, w tym przygotowanie próbek do badań i ich przechowywanie, utrzymywanie hałd i nawęglanie odpowiadała firma, w której większościowe udziały posiadał ww. kontrahent.
6. W Elektrociepłowni Tychy nierzetelnie sporządzano rozliczenia wtórne, które zawierały dane z badań jakościowych węgla niezgodne ze stanem faktycznym. Dane te były podstawą do wyliczenia ostatecznej ceny dostarczonego węgla. W celu uniknięcia ewentualnych dopłat na rzecz producenta węgla, Główny Energetyk elektrociepłowni (za wiedzą swoich przełożonych) dokonywał korekty parametrów jakościowych węgla w ten sposób, aby średnioważone wyniki dostaw miesięcznych nie odbiegały od parametrów określonych przez dostawcę. Działanie takie doprowadziło do obniżenia w 2004r. dopłat z tytułu rozliczeń wtórnych dla KHW S.A. o kwotę 522.106,09 zł netto, a dla KWK „Budryk” S.A. o kwotę 739.954,19 zł netto (po uwzględnieniu zrealizowanych dopłat w kwocie 82.340,23 zł oraz zapisu umownego ograniczającego dopłaty do 5% wartości dostaw w danym miesiącu, wysokość należnych dopłat na rzecz kopalni zmniejszyła się o 454.509,31 zł). Do powyższej sytuacji mogło dojść, gdyż kopalnie pomimo zagwarantowaniu sobie takiej możliwości w umowach, nie żądały od elektrociepłowni przedstawienia dokumentów źródłowych z badań laboratoryjnych, bezkrytycznie akceptując otrzymane rozliczenia wtórne. Ustalono także, że EC Tychy w przypadkach dostarczenia węgla o jakości niższej niż zakładała umowa, wyrażała zgodę na dostarczanie w kolejnych dostawach węgla wyższej jakości niż podawano w dokumentach. Powyższa praktyka skutkowała nierzetelnością dokumentacji zawieranych transakcji oraz ewidencji księgowej i magazynowej spółki.

c) nie egzekwowanie kar umownych

1. W Elektrowni Kozienice stwierdzono, że w grudniu 2005r. odebrała ona od firmy S. 17.652 tony węgla, którego zawartość siarki przekraczała wartość graniczną określoną w umowie (1%). Pomimo tego, elektrownia nie naliczyła temu dostawcy kary umownej z tytułu niedotrzymania parametrów jakościowych otrzymanego węgla w wysokości 131.966,35 zł netto (160.998,94 zł brutto).
2. Elektrownia Ostrołęka nie naliczyła dwóm dostawcom (KWK „Wieczorek” i spółka G.) kar umownych z tytułu nie dotrzymania granicznego poziomu wartości opałowej dostarczonego węgla oraz przekroczenia granicznego poziomu zawartości siarki. Łączna kwota możliwych do uzyskania z ww. tytułu kar umownych wynosiła 39.086,50 zł netto (47.685,53 zł brutto).
3. W Elektrociepłowni Elbląg zarząd odstąpił od dochodzenia kar od części dostawców z tytułu niedotrzymania terminów dostaw wynikających z zawartych umów w łącznej wysokości 609,7 tys. zł. Odstąpiono również od obciążenia karami umownymi dostawców za dostarczenie węgla o niższej jakości niż wynikająca z umów na łączną kwotę 506,6 tys. zł. Wartość dostaw węgla, którego jakość była niższa od dolnych parametrów granicznych określonych w umowach wyniosła 13.895,9 tys. zł (17,6% wartości zakupów ogółem). W ocenie NIK, egzekwowanie kar umownych tylko od części dostawców a odstępowanie od takich działań wobec innych (mimo

naliczenia kar) świadczy o nierównym traktowaniu kontrahentów i stanowi przesłankę wskazującą na możliwość wystąpienia zachowań korupcyjnych.

Więcej przykładów nieprawidłowości w rozliczeń z kontrahentami przedstawiono w załączniku nr 7 do nin. informacji.

Skutki i zagrożenia:

Wszystkie rodzaje opisanych wyżej nieprawidłowości niosły za sobą skutki w postaci niższych niż być powinny przychodów, lub wyższych niż powinny być kosztów działalności podmiotów zajmujących się profesjonalnie produkcją energii elektrycznej i ciepłej. Miały więc bezpośredni wpływ na wysokość uzyskiwanego w badanym okresie wyników finansowych, a co za tym idzie wielkość odprowadzanego podatku dochodowego od osób prawnych. Nieprawidłowości związane z odbiorem ilościowym i jakościowym przekładały się również bezpośrednio na wysokość ponoszonych przez te podmioty kosztów uzasadnionych o których mowa w art. 3 pkt 21 upe. Tym samym miały wpływ na wysokość taryf stosowanych przez poszczególnych producentów energii.

Podkreślić przy tym należy, że strony podpisując się pod treścią zawieranych umów biorą na siebie odpowiedzialność za prawidłowe jej wykonanie, a w przypadku umieszczenia w nich zapisów o karach umownych, wyrażają dobrowolnie zgodę na poniesienie sankcji finansowych za niezgodną z wolą stron realizację umowy. Kara umowna jest zatem swoistą gwarancją rzetelnego wykonania umowy, a nie jedynie rekompensatą za wyrządzoną szkodę. Wprawdzie żądanie od kontrahenta zapłaty kary umownej nie jest obowiązkiem lecz prawem strony, jednak w systemie gospodarki rynkowej każdorazowa decyzja o rezygnacji z tego prawa powinna być oceniana z punktu widzenia interesów gospodarczych podmiotu, któremu takie prawo przysługuje. Ponadto, nie egzekwowanie kar umownych, szczególnie w przypadku kontrahentów nie wywiązujących się z uzgodnionej jakości dostaw, wskazywać może na występowanie zjawisk o charakterze korupcyjnym.

Wnioski NIK skierowane do jednostek kontrolowanych:

W związku z opisanymi wyżej ustaleniami Najwyższa Izba Kontroli wystąpiła do skontrolowanych jednostek o:

1. Dokonywanie rozliczeń jakościowych i ilościowych dostarczonego węgla zgodnie z treścią zawartych umów¹²⁷.
2. Naliczenie i obciążanie kontrahentów karami umownymi, w przypadkach określonych w zawartych umowach, a w szczególności przekroczenia dopuszczalnych parametrów jakościowych dostarczonego węgla.¹²⁸
3. Podjęcie działań w celu wyegzekwowania należnych kar umownych z tytułu niepełnych bądź nieterminowych dostaw węgla.¹²⁹
4. Objęcie badaniami laboratoryjnymi wszystkich dostarczonych partii węgla¹³⁰ oraz prawidłowe ich dokumentowanie.¹³¹
5. Podjęcie działań mających na celu odzyskanie należnych bonifikat z tytułu gorszej niż zakontraktowano jakości dostarczonego węgla¹³².

¹²⁷ El. Kozienice, El. Ostrołęka; EC Białystok; EC Kielce; ZEC Starachowice; MPEC Chełm; ZEC Międzyrzecz; EC Tychy; EC Zabrze;

¹²⁸ El. Kozienice, El. Ostrołęka; MZEC Świdnica; ZEDO;

¹²⁹ EC Białystok;

¹³⁰ El. Kozienice, EC Białystok; ECO Opole; ZEC Starachowice; MPEC Chełm; MZEC Świdnica;

¹³¹ EC Zabrze; ZEC Starachowice;

¹³² EC Białystok; EC Zabrze;

Podjęte działania:

W związku z ww. wnioskami zarządy skontrolowanych spółek przesłały do NIK informacje, z których wynika że:

1. Zobowiązano podległe komórki organizacyjne do większego nadzoru nad prawidłowością prowadzonych rozliczeń z kontrahentami¹³³. - (wniosek 1, 2, 3)
2. Podjęto działania mające na celu poprawę funkcjonowania służb odpowiedzialnych za kontrolę ilości i jakości dostarczonego węgla.¹³⁴ - (wniosek 4)
3. Podjęto działania mające na celu wyegzekwowanie od kontrahentów należnych kar umownych.¹³⁵ - (wniosek 5)

3.4 Organizacja sprzedaży węgla kamiennego u producentów.**3.4.1 Organizacja zbytu węgla w kopalniach, prawidłowość ustalania ilości i jakości sprzedawanego węgla****Ustalenia:**

Głównym odbiorcą węgla produkowanego przez kopalnie objęte kontrolą był sektor energetyczny, do którego trafiało w zależności od kopalni od 40 do blisko 80% produkcji¹³⁶. Pozostała część produkcji trafiała do mniejszych odbiorców i na eksport¹³⁷.

We wszystkich skontrolowanych kopalniach obowiązywały wprowadzone uchwałami zarządów spółek regulaminy sprzedaży węgla, które określały zasady zawierania umów, kompetencje i obowiązki poszczególnych komórek i jednostek organizacyjnych biorących udział w sprzedaży. W drodze regulacji wewnętrznych (zarządzenia, instrukcje) ustalone były również procedury związane z załadunkiem węgla, obiegiem dokumentacji i przeprowadzaniem badań jakościowych.

Kontrola jakości sprzedawanego węgla

Przeprowadzona w kopalniach kontrola nie wykazała nieprawidłowości w przeprowadzaniu badań jakościowych sprzedawanego węgla, a działalność odpowiedzialnych za tę sferę służb kopalnianych była zgodna z obowiązującymi uregulowaniami wewnętrznymi (procedury poboru prób, harmonogramy). Badając zgodność danych jakościowych sprzedawanego węgla podawanych na fakturach z danymi znajdującymi się w laboratoriach kopalnianych, nie stwierdzono występowania istotnych rozbieżności. Pojedyncze niezgodności, nie powodujące jednak skutków finansowych, wynikały z pomyłek przy wprowadzaniu danych z badań do systemów generujących faktury sprzedaży. Jedyną kwestią budzącą zastrzeżenia NIK, był funkcjonujący w LW Bogdanka S.A. sposób archiwizowania wyników przeprowadzanych badań laboratoryjnych. Ustalono bowiem, że:

¹³³ EC Elbląg; EC Kielce; ZEC Starachowice; MZEC Żywiec;

¹³⁴ EC Białystok; EC Elbląg; ECO Opole; ZEC Inowrocław; ; ZEC Starachowice; MPEC Chełm; MZEC Żywiec;

¹³⁵ EC Białystok;

¹³⁶ Udział sprzedaży dla energetyki zawodowej w sprzedaży ogółem w 2004r., 2005r. i I półroczu 2006r. wynosił odpowiednio: w L.W. Bogdanka S.A. 78,9%, 76,6%, 77,8%, KWK Wesoła 62,8%, 66,1%, 62,4%, KWK Murcki 56,5%, 60,1%, 64,8%, KWK Wieczorek 37,9%, 47,03%, 36,77%, KWK Knurów 30,72%, 29,03%, 31,17%. KWK Wujek 30,95%, 53,32%, 49,59%. W latach 2003, 2004 i I półroczu 2005r. odpowiednio: w KWK Brzeszcze 44,17%, 53,11%, 43,52%, KWK Sośnica-Makoszowy 43,1%, 59,2%, 48,8%, KWK Budryk S.A. 60,2%, 64,0%, 67,4%.

¹³⁷ Węgiel z przeznaczeniem na eksport w latach 2004, 2005 i I półroczu 2006r. produkowały: KWK Wieczorek (stanowiło to odpowiednio 14,46%, 8,86%, 8,47% ilości ogólnej sprzedaży), KWK Murcki (17%, 15,7%, 3,4%), KWK Knurów 38,41%, 50,02%, 38,79%), KWK Wesoła (6,9%, 4,5%, 2,1%), KWK Wujek (29,57%, 12,8%, 10,98%). W latach 2003, 2004 i I półroczu 2005r. odpowiednio: w KWK Brzeszcze 4,53%, 5,45%, 10,06%, KWK Sośnica Makoszowy 26,4%, 24,4%, 27,1%, KWK Budryk S.A. 15,3%, 13,7%, 15,2%.

- wyniki badań poszczególnych dostaw zamieszczano na arkuszach (drukach) papierowych, które po wprowadzeniu zawartych w nich danych do ewidencji komputerowej, były niszczone. Wprawdzie żaden z obowiązujących przepisów prawa nie wprowadza obowiązku archiwizacji tego typu dokumentów, jednak ich brak zdaniem NIK w istotny sposób utrudnia weryfikację wprowadzonych do komputera danych, a w przypadku jej zniszczenia uniemożliwia jej odtworzenie. Funkcjonująca w LW Bogdanka komputerowa baza danych nie była przy tym w jakikolwiek sposób chroniona przed modyfikacją, a pracownicy Działu Kontroli Jakości i Laboratorium mieli do niej nieograniczony dostęp¹³⁸. Podkreślić przy tym należy, że wiarygodność danych jakościowych miała istotne znaczenie dla przyjętego w zawartych z odbiorcami umowach systemu tzw. rozliczeń wtórnych, wg którego średnioważone wyniki badań jakościowych z dostaw węgla w miesiącu stanowiły podstawę do ustalenia jego ostatecznej ceny w tym okresie.

Kontrola ilości sprzedawanego węgla

Wszystkie skontrolowane kopalnie dokonywały ważenia sprzedawanego węgla na wagach posiadających aktualne świadectwa legalizacji. Stwierdzono jednak, że w przypadku dostaw realizowanych kolejną nie we wszystkich przypadkach do dokumentów sprzedaży (faktur i listów przewozowych) wprowadzono dane wynikające z przeprowadzonego ważenia. Do nieprawidłowości tej dochodziło niezależnie od tego czy stosowane były automatyczne wagi taśmowe, czy też wagi pomostowe.

Niezależnie od typu stosowanej wagi załadunek odbywał się na podstawie dyspozycji przekazanych wagowym przez dział ekspedycji kopalni. Zawierały one oprócz zestawienia wagonów do załadunku także ich dopuszczalną ładowność. Dane te spisane były wcześniej z burty przygotowywanych do załadunku wagonów. Wagowy otrzymywał również informację jaką ilość należy do danego wagonu załadować. Zwykle ilość ta była identyczna z dopuszczalną ładownością wagonu.

W przypadku automatycznych wag taśmowych numery wagonów i ilość węgla, która ma być do nich załadowana, wagowy wprowadzał do komputera sterującego wagą i przystępował do załadunku. Z uwagi na to, że wagi taśmowe posiadają pewną bezwładność, w praktyce nie zdarza się aby w momencie zakończenia załadunku do danego wagonu licznik wagi wskazywał dokładnie wielkość zaprogramowaną. Przykładowo, po zaprogramowaniu jej na określoną wielkość (np. 60 ton), po zakończeniu załadunku okazywało się, że do wagonu trafiło kilkaset kg węgla więcej lub mniej (np. 60,8 ton, lub 59,7 ton). Po zakończeniu załadunku danego pociągu do obowiązków wagowego¹³⁹ należało wprowadzenie do systemu komputerowego generującego faktury i listy przewozowe (systemy te nie był połączone bezpośrednio z wagami) ilości węgla załadowanego na poszczególne wagony. Kontrola wykazała, że wagowi zamiast wprowadzać do systemu komputerowego dane wynikające ze wskazania wag wprowadzali ilości, które miały być załadowane do poszczególnych wagonów.

W przypadku nieautomatycznych wag pomostowych do obowiązków wagowego należało zatrzymanie załadunku danego wagonu w chwili, gdy łączna waga wagonu i załadowanego węgla osiągnęła określoną wartość. Również w tym przypadku pomiędzy dyspozycją a faktyczną wagą występowały różnice (często kilku, a nawet kilkunastu ton na jednym wagonie), jednakże wagowi do systemów komputerowych generujących dokumenty sprzedaży wprowadzali dane zgodne z otrzymaną dyspozycją.

Dodatkowymi elementami zniekształcającymi dane dotyczące ilości załadowanego węgla, był ciężar wagonów pustych (tara) oraz stopień zanieczyszczenia pomostów wagowych. Ciężar

¹³⁸ W spółce prowadzono prace nad wdrożeniem systemu umożliwiającego automatyczne rejestrowanie w systemie wyników badań bezpośrednio z urządzeń laboratoryjnych, co ma pozwolić na wyeliminowanie błędów przy przepisywaniu danych i ograniczyć ma możliwość nieautoryzowanych zmian w bazie elektronicznej stanowiącej podstawę do późniejszych rozliczeń jakościowych z odbiorcami węgla.

¹³⁹ W przypadku LW Bogdanka czynność ta realizowana była przez pracowników działu przeróbki mechanicznej, na podstawie odczytanej z burty ładowności poszczególnych wagonów.

wagonów przyjmowany był najczęściej w wielkości określonej na burcie wagonu. Ze względu na zużycie oraz remonty, faktyczny ciężar wagonów różnił się często od wpisanego na burcie. Odchylenia te wynoszą zwykle od kilkudziesięciu do kilkuset kg w dół i nawet do ponad tony w górę. Wprawdzie instrukcje kopalniane przewidywały obowiązek tarowania wagonów, jednakże robiono to sporadycznie, tłumacząc to trudnościami organizacyjnymi i technicznymi. Dla prawidłowego określenia ilości załadowanego węgla, istotne znaczenie ma również stan czystości pomostów wagowych. Z uwagi na to, że w trakcie załadunku częstokroć dochodzi do ich zasypania węglem (nieszczelne burty, podłoga lub przesypania) powinny być one na bieżąco czyszczone. Stwierdzono jednak, że obowiązki w tym zakresie często nie były przez właściwe służby realizowane, a wagowi korygowali w takich sytuacjach wynik ważenia „na oko”, lub na podstawie wskazań wagi w momencie, kiedy nie była ona obciążona wagonami.

Opisane wyżej praktyki pozwalały wagowym na uniknięcie zarzutów, że w danej wysyłce załadowano inną ilość węgla, niż wynikało z przekazanych przez dział ekspedycji dyspozycji, zaś ukrywanie faktu załadowania większej niż polecono ilości węgla pozwalało na uniknięcie płacenia przez kopalnię na rzecz PKP kar za przekroczenie dopuszczalnej ładowności wagonów.

Przykładowo:

1. W LW Bogdanka S.A. stosowane były do załadunku automatyczne wagi taśmowe. Kontrola wykazała, że do dokumentów związanych z przewozem węgla oraz faktur nie podawano ilości wynikającej z pomiaru dokonanego na legalizowanych wagach, lecz wpisywano ilość wynikającą z ładowności poszczególnych wagonów (maksymalnego obciążenia odczytanego z oznaczeń na wagonach). Jednocześnie jednak ilość załadowanego węgla wynikająca ze wskazań wagi (sumarycznie dla całego załadowanego składu pociągu) wpisywana była przez wagowych w „Książkach raportów zmianowych załadunku miału do wagonów kolejowych”. Szczegółowym badaniom poddano dokumenty obejmujące ok. 15% ogólnej sprzedaży węgla koleją w badanym okresie. Porównanie danych zawartych w tych dokumentach wykazało, że w listach przewozowych i fakturach podano co najmniej¹⁴⁰ o 1.732 ton węgla mniej niż faktycznie załadowano oraz o co najmniej 2.083 ton węgla więcej niż wynika ze wpisów do książek raportowych. Zarząd L.W. Bogdanka oraz osoby odpowiedzialne za załadunek i ekspedycję węgla wiedziały, że ilości wpisywane w dokumentach sprzedażowych nie wynikają z odczytu licznika wagi taśmowej, lecz stanowią dopuszczalną ładowność wagonów. Uznawano jednak, że ładowność wagonów jest tożsama z rzeczywiście załadowaną ilością węgla, ponieważ używano wagi taśmowej z systemem odmierzania netto, a pracownicy mieli obowiązek załadować wagon do jego maksymalnej ładowności. Wyników ważenia nie rejestrowano automatycznie w żadnym z systemów komputerowych funkcjonujących w Kopalni związanych z produkcją i zbytem węgla¹⁴¹.

Co więcej, do systemu sprzedaży dane dot. ilości załadowanego węgla wprowadzali pracownicy spedycji na podstawie odczytów o dopuszczalnej ładowności wagonu znajdujących się na jego burcie, a nie na podstawie danych wprowadzonych wcześniej przez pracowników przeróbki mechanicznej do systemu SYSKON, z którego operator wagi odczytywał ilość węgla do załadowania na dany wagon. Bardzo często zdarzało się, że dla tych samych wagonów ładowność zarejestrowana w tych dwóch systemach różniła się od 1 do 4 ton¹⁴². Dział spedycji nie miał dostępu do bazy danych SYSKON (uzyskał go dopiero w trakcie kontroli NIK), aby zweryfikować dane wprowadzane do systemu sprzedaży. Z kolei dział sprzedaży mając dane

¹⁴⁰ Ponieważ „Książka raportów zmianowych załadunku miału do wagonów kolejowych” nie we wszystkich przypadkach zawierała ilości węgla załadowane do danego składu, obliczeń dokonano wyłącznie na podstawie dających się porównać danych.

¹⁴¹ W L.W. Bogdanka używano systemu kontroli jakości produkowanego węgla SYSKON monitorującego takie parametry węgla jak: kaloryczność, wilgotność, zapopielenie oraz programu SPRZEDAŻ służącego do rejestrowania sprzedaży i wystawiania faktur. Systemy te nie był w jakikolwiek sposób ze sobą powiązane.

¹⁴² Na 172 dostawy do El. Kozienice w styczniu i czerwcu 2005r. w 56 przypadkach stwierdzono rozbieżności w zarejestrowanym tonażu. W tych samych miesiącach 2006r. były to 73 przypadki na 192 dostawy. Powstanie tych rozbieżności tłumaczono pomyłkami w odczycie ładowności z oznaczeń na wagonach przez pracowników 2 różnych komórek organizacyjnych.

z obydwu systemów nie weryfikował ich opierając się wyłącznie na danych systemu SPRZEDAŻ. Z kolei do rzeczywistych wyników ważeń wpisywanych do „Książek raportów zmianowych...” dostępu nie miały zarówno dział sprzedaży, jak i dział spedycji, ponieważ załadunek był w kompetencjach przeróbki mechanicznej węgla i wg przyjętych w spółce zasad nie informowano działu sprzedaży o rzeczywistych ilościach załadowanego węgla. Praktyka podawania w fakturach ilości wynikającej z ładowności wagonów usankcjonowana była pisemnym poleceniem z-cy Dyrektora nadzorującego pion sprzedaży, w którym wskazano, że dane do faktur pochodzą z systemu SPRZEDAŻ, w którym pracownicy działu spedycji rejestrowali numery i tonaż wagonów na podstawie odczytu z oznaczeń na wagonach.

2. W KWK Knurów, będącej zakładem Kompanii Węglowej S.A., do określenia ilości załadowanego węgla wykorzystywane wagi automatyczne jak i pomostowe. Ustalono, że w przypadku wag automatycznych do systemu generującego listy przewozowe i faktury sprzedaży wpisywano ilości węgla wynikające z dopuszczalnych ładowności wagonów. Pracownicy dokonujący załadunku na torze 217 odnotowywali jednak rzeczywistą ilość załadowanego węgla (odczytaną ze wskazań wagi) w prowadzonych podręcznych zeszytach (na marginesach). Pozwoliło to na ustalenie, że w okresie od 1.01.2004r. do 2.10.2006 r. jedynie w punkcie załadowniczym przy torze 217, załadowano o 1.288 ton węgla więcej niż podano w wystawionych fakturach.¹⁴³ Wartość tej nadwyżki szacować można na blisko 260 tys. zł netto. Praktyka wprowadzania do systemu generującego faktury innych niż wynikało z ważenia danych stosowana była również w innych punktach załadowniczych kopalni. W trakcie przeprowadzanych w dniach 2, 4 i 5 października 2006r. oględzin na torze 1 w rejonie szybu „Foch” stwierdzono, że wg wskazań licznika sumarycznego wagi¹⁴⁴ załadowano więcej węgla niż wpisano do książki wagowej, z której dane służyły do wystawiania faktur. I tak, w dniach 2 i 4 października 2006r. różnica ta wyniosła 14,8 tony, a pomiędzy 4 i 5.10.2006r. 5 ton. Podkreślić przy tym należy, że pomimo zainstalowania liczników sumarycznych, nie wykorzystywano ich wskazań do weryfikacji danych dotyczących rzeczywistych ilości załadowanego węgla.

Na stanowiskach załadowniczych KWK Knurów, w których funkcjonowały wagi pomostowe, stwierdzono przypadki dokonywania załadunku w czasie, gdy pomost załadowniczy zanieczyszczony był rozsypanym węglem. Było niezgodne z obowiązującą w kopalni instrukcją. Aby uniknąć przerw w załadunku oraz dodatkowych prac związanych z czyszczeniem pomostu wagi, w kopalni funkcjonował tzw. system kartek. Polegał on na przekazywaniu pomiędzy pracownikami kolejnych zmian kartki z informacją, ile należy ładować uwzględniając ilość węgla znajdującego się bezpośrednio na pomoście wagowym. Przykładowo, w dniu 8.07.2006r. wagowa zmiany A przekazała swojej następczyni kartkę z informacją o treści: „waga+200 kg”. Innym razem było to „waga + 400kg”. Praktyka ta wyjaśniana była brakiem możliwości wyegzekwowania obowiązku uprzątnięcia rozsypanego węgla, co należało do pracowników zatrudnionej przez kopalnię firmy zewnętrznej, do której obowiązków należało m.in. utrzymanie czystości pomostów wagowych. Zanieczyszczenia pomostów mogły mieć również wpływ na blokowanie się pomostów wagowych, a co za tym idzie rzetelność uzyskiwanych wyników. Wystąpieniem tego typu zjawiska tłumaczono kontrolującym przypadek, kiedy to 24.04.2006 r. w Głogowie PKP dokonała kontrolnego ważenia 4 wagonów odłączonych od pociągu z węglem przeznaczonym do Zespołu Elektrowni Dolna Odra. W wyniku ich zważenia stwierdzono, że wszystkie zawierały większą łącznie o 21,7 ton ilość węgla, niż wykazano w dokumentach. Nadwyżki te wynosiły od 1,26 do 12,9 t w jednym wagonie.

3. W KWK „Wujek” szczegółowymi badaniami kontrolnymi objęto dostawy mialu węglowego do Elektrowni Kozienice zrealizowane w miesiącach styczeń i czerwiec lat 2004 i 2005 oraz styczeń 2006, których załadunek odbywał się na Ruchu Wujek z wykorzystaniem urządzeń załadowniczych na torach nr 10 i 11. Stwierdzono, że Kopalnia wysyłała do tego odbiorcy więcej węgla niż

¹⁴³ Ilość wyliczona jako saldo przypadków przeładowań i niedoładowań (w stosunku do ładowności wagonów podawanej w fakturach) na podstawie dających się odczytać danych zapisanych przez wagowych w podręcznych zeszytach prowadzonych w punkcie załadunku przy torze 217.

¹⁴⁴ Licznik ten sumował automatycznie wyniki poszczególnych ważeń. Pozwalało to na ustalenie rzeczywistej ilości załadowanego węgla w danym okresie..

wykazywała w wystawianych listach przewozowych i fakturach. Związane to było z tym, że pracownicy obsługujący wagi po zważeniu wagonu i wydrukowaniu kwitu wagowego nie wprowadzali wyników tych pomiarów do systemu komputerowego Szyk-Zbyt, lecz w ich miejsce wstawiane były wielkości zgodne ze specyfikacją załadunku otrzymaną z działu ekspedycji. W ten sposób ukrywano przypadki, polegające na załadunku do wagonu innej (najczęściej większej) ilości węgla niż wynikało to z otrzymanej dyspozycji. W efekcie, Kopalnia część wysłanego węgla dostarczała do El. Kozienice nieodpłatnie. Szczegółowa kontrola objęła jedynie 3,56% ogółu sprzedanego przez Kopalnię w latach 2004-2006 (I półrocze) do energetyki zawodowej węgla, a w wyniku opisanych nieprawidłowości kopalnia straciła przychody w wysokości 37.156,20 zł, zaś Skarb Państwa utracił 8 174,36 zł z tytułu nie odprowadzonego podatku VAT.

W przypadku punktu załadowniczego znajdującego się w należącym do kopalni Ruchu „Śląsk” określenie, czy podobne nieprawidłowości miały miejsce oraz jaki był ich ewentualny zakres okazało się niemożliwe z uwagi na brak na torach załadowniczych wag generujących wydruki, co umożliwiłoby porównanie wyników ważenia z danymi zawartymi w listach przewozowych i na fakturach.

O występowaniu tych nieprawidłowości, także w innych kopalniach, oraz ich skali, w sposób pośredni świadczą wyniki ważeń kontrolnych przeprowadzonych u odbiorców węgla, które opisano wcześniej w punkcie 3.1 nin. informacji oraz ustalenia opisane w punkcie 3.4.2.

Kontrola obowiązujących w kopalniach procedur w zakresie nadzoru i dokumentowania sprzedaży drobnicowej¹⁴⁵ nie wykazała istotnych nieprawidłowości. Miejsca załadunku węgla oraz proces ważenia były monitorowane, a dodatkowo prowadzono wyrwykowe kontrole załadowanych węglem samochodów opuszczających teren kopalni, które realizowane były zarówno pod kątem ilości, jak i jakości¹⁴⁶ sprzedawanego węgla. We wszystkich skontrolowanych kopalniach, z wyjątkiem KWK Budryk¹⁴⁷ dane z ważenia przekazywane były automatycznie do systemu generującego faktury.

Skutki i zagrożenia:

Ustalenia kontroli wykazały, że kopalnie węgla kamiennego z powodu niewłaściwego nadzoru nad procesem sprzedaży i fakturowania wysyłek realizowanych koleją rozdawały rocznie tysiące ton węgla i traciły na tym przychody, które liczyć można w milionach złotych. Jednocześnie wystawianych przez nie faktur sprzedaży nie można uznać jako rzetelne w rozumieniu art. 22 ust. 1 uor, gdyż ich treść nie odzwierciedlała rzeczywistego przebiegu operacji gospodarczych. Rzutuje to bezpośrednio na rzetelność ksiąg rachunkowych kopalń w rozumieniu art. 24 ust. 1 i 2 uor.

Zdaniem NIK występowaniu opisanych wyżej nieprawidłowości sprzyjał brak bezpośredniego powiązania pomiędzy stosowanymi w kopalniach wagami kolejowymi, a systemami komputerowymi służącymi do generowania faktur i listów przewozowych. Ograniczenie w procesie wystawiania dokumentów sprzedaży „czynnika ludzkiego” wpłynęłoby, zdaniem NIK, na wyeliminowanie opisanych wyżej nieprawidłowości, ograniczenie możliwości pomyłek przy przenoszeniu wskazań wagi do systemu komputerowego oraz zlikwidowania mechanizmu korupcjogennego, polegającego na istnieniu możliwości celowego podawania w dokumentach sprzedaży ilości węgla mniejszych niż faktycznie załadowano.

¹⁴⁵ Należy przez to rozumieć sprzedaż realizowaną transportem samochodowym.

¹⁴⁶ Oprócz KWK „Brzeszcze” i KWK Sośnica-Makoszowy. Po zakończeniu kontroli NIK, w kopalniach tych wdrożono wyrwykowe kontrole jakości wywożonego węgla.

¹⁴⁷ System taki wprowadzono w wyniku kontroli NIK.

Wnioski NIK skierowane do jednostek kontrolowanych:

W związku z opisanymi wyżej ustaleniami kontroli, NIK skierował do kierowników jednostek kontrolowanych wnioski o:

1. Podawanie w dokumentach sprzedaży ilości węgla wynikających ze wskazań zainstalowanych wag¹⁴⁸
2. Podjęcie działań w celu doprowadzenia do automatycznego przenoszenia do systemu komputerowego generującego faktury i listy przewozowe danych z wag zainstalowanych w zakładzie¹⁴⁹.
3. Wyeliminowanie przypadków określenia ilości węgla w oparciu o tarę wagonów spisanych z „belki”¹⁵⁰.
4. Wprowadzenie przy sprzedaży drobnicowej wrywkowej kontroli zgodności parametrów jakościowych załadowanego na samochody węgla z dokumentacją wywozową¹⁵¹.

Podjęte działania:

W skierowanych do NIK odpowiedziach na wystąpienia pokontrolne, dyrektorzy skontrolowanych kopalń poinformowali, że:

1. Podjęto działania mające na celu poprawę nadzoru nad procesem dokumentowania sprzedaży węgla, w tym przeszkolono osoby go realizujące¹⁵² oraz wyciągnięto konsekwencje służbowe wobec osób odpowiedzialnych.¹⁵³ - (wniosek 1)
2. Podjęto działania mające na celu automatyczne powiązanie wag kolejowych z systemem generującym faktury i listy przewozowe, przy czym w prace te realizowane są systematycznie w miarę posiadanych na ten cel środków¹⁵⁴ - (wniosek 2)
3. Zobowiązano odpowiedzialne za załadunek służby do każdorazowego określania masy wagonów pustych, przed przystąpieniem do ich załadunku¹⁵⁵. - (wniosek 3)
4. Podjęto działania mające na celu wrywkową kontrolę jakości wywożonego z kopalni węgla¹⁵⁶. - (wniosek 4)

3.4.2 Zawieranie i realizacja umów oraz dokonywanie rozliczeń wtórnych z odbiorcami.**Ustalenia:**

Zawierane przez producentów węgla kamiennego umowy¹⁵⁷ na jego sprzedaż do sektora energetyki w sposób prawidłowy zapewniały ochronę ich interesów. W sposób jednoznaczny określały one obowiązki stron, a także ilość, jakość i terminy dostaw węgla. Regulowały również graniczne parametry jakościowe zakontraktowanego węgla, procedurę postępowania w przypadku w przypadkach stwierdzenia różnic ilościowych i jakościowych, a także sposób rozliczeń

¹⁴⁸ LW Bogdanka; KWK Wujek; KWK Knurów;

¹⁴⁹ LW Bogdanka; KWK Knurów, KWK Budryk;

¹⁵⁰ KWK Knurów;

¹⁵¹ KWK Brzeszcze; KWK Sośnica-Makoszowy

¹⁵² KWK Wujek, LW Bogdanka; KWK Knurów; KWK Murcki; KWK Wesola;

¹⁵³ KWK Wujek, LW Bogdanka;

¹⁵⁴ KWK Wujek, LW Bogdanka, KWK Knurów

¹⁵⁵ KWK Knurów;

¹⁵⁶ KWK „Brzeszcze”; KWK Sośnica-Makoszowy;

¹⁵⁷ Umowy na sprzedaż węgla z KWK Sośnica-Makoszowy, KWK Brzeszcze, KWK Knurów, zawierała Kompania Węglowa S.A. w skład której te kopalnie wchodziły. Z kolei Katowicki Holding Węglowy S.A. zawierał umowy z odbiorcami na sprzedaż węgla z KWK Wesola, KWK Wieczorek, KWK Wujek, KWK Murcki.

wtórnych związanych z odchyleniami jakościowymi ustalonymi w wyniku badań laboratoryjnych przeprowadzonymi przez dostawcę i odbiorcę. Zawarte umowy przewidywały także obowiązek wszczęcia przez odbiorcę postępowania reklamacyjnego „w przypadku stwierdzenia różnic ilościowych”, a więc niezależnie od tego czy stwierdzono nadwyżkę, czy niedobór oraz możliwość udziału przy ważeniach kontrolnych przedstawicieli kopalni. Ponadto umowy te jednoznacznie określały wysokość kar umownych, które mogą zostać naliczone w przypadkach odmowy odbioru zakontraktowanej ilości węgla. Zdarzało się jednak, że niektóre zapisy umów były nieprecyzyjne lub wewnętrznie sprzeczne¹⁵⁸.

Ustalenia kontroli wykazały jednak, że producenci węgla nie wykorzystywali w praktyce przysługującego im na mocy zawartych umów prawa do weryfikacji danych dotyczących jakości dostarczonego węgla, akceptując bezkrytycznie przesłane im przez odbiorców rozliczenia wtórne. Nie wysyłano również przedstawicieli kopalń do udziału w ważeniach kontrolnych dostarczonego węgla, ani nie żądano od odbiorców przedstawiania wyników takich ważeń, zadowolając się brakiem ze strony odbiorców reklamacji ilościowych. Powyższe zaniechania uniemożliwiły ujawnienie przypadków fałszowania przez odbiorcę wyników własnych badań laboratoryjnych w celu uniknięcia ewentualnych dopłat z tytułu wyższej jakości węgla¹⁵⁹ oraz ujawnienie przypadków wysyłania z kopalń większej niż określano w dokumentach sprzedaży ilości węgla¹⁶⁰.

Skontrolowani odbiorcy, u których stwierdzono, że otrzymali większe niż zafakturowano ilości węgla, tłumaczyli najczęściej, że prowadzone u nich przy odbiorze ważenia miały jedynie charakter „kontrolny”, co rozumiane było jako ustalenie, czy w danej dostawie nie znajduje się węgla mniej, niż określono w dokumentach. Twierdzono również, że na rozbieżności wyników ważeń u odbiorcy i dostawcy wynikają ze wzrostu wilgotności dostarczanego węgla w trakcie transportu oraz z nakładania się błędów pomiarowych stosowanych u odbiorcy i dostawcy wag. Zdaniem NIK, tego typu argumentacją nie sposób się zgodzić. Ustalono bowiem, że nadwyżki węgla, często w ilości kilkudziesięciu, a nawet ponad 100 ton w jednym pociągu, stwierdzane były u odbiorców niezależnie od pory roku, w której dostawy były realizowane. Nie stwierdzono również jednoznacznej korelacji pomiędzy dostawami, w których stwierdzano nadwyżki, a wzrostem jego wilgotności¹⁶¹. Brak jest również uzasadnienia dla twierdzenia, że błędy pomiarowe stosowanych u odbiorcy i dostawcy wag sumują się każdorazowo na korzyść odbiorcy węgla, szczególnie w sytuacji, gdy wagi zainstalowane u skontrolowanych odbiorców posiadały 5-ciokrotnie większą klasę dokładności niż wagi kopalniane¹⁶².

Podane poniżej wyniki ważeń kontrolnych przeprowadzonych u niektórych odbiorców węgla wskazują jaka była skala strat spowodowanych opisanych w punkcie 3.4.1 nieprawidłowości związanych z ważeniem węgla oraz braku żądania przez kopalnie przedstawiania przez odbiorców wyników ich ważeń kontrolnych:

1. Przeprowadzone w Zespole Elektrowni Dolna Odra (ZEDO) ważenia kontrolne wykazały, że dostawach z KWK Knurów w okresie 12 miesięcy wybranych z lat 2004-2006 (I półrocze)

¹⁵⁸ W umowie zawartej przez L.W. Bogdanka S.A. z Elektrownią Kozienice S.A. na dostawy węgla w 2004r. przyjęto różne ceny w cenniku i w treści umowy dla tych samych klas węgla. W praktyce stosowano ceny zapisane w treści umowy. Z kolei w treści umowy z 12.12.2003r. na dostawy węgla przez L.W. Bogdanka S.A. do ZE Ostrołęka zapisano, że kaloryczność węgla do rozliczeń wtórnych (dla ustalenia ceny) należy zaokrąglić do 500 kJ/kg w dół. Tymczasem cennik będący załącznikiem do tej umowy zawierał ceny wg podziału kaloryczności co 1000 kJ/kg. W praktyce w rozliczeniach wtórnych stosowano zaokrąglenia do 1000 kJ/kg.

¹⁵⁹ Przypadek takiego działania miał miejsce w EC Tychy i został opisany na str. 36 nin. informacji.

¹⁶⁰ Przyczyny takich działań opisano w punkcie 3.4.1 nin. informacji.

¹⁶¹ Wilgotność węgla jest parametrem który jest każdorazowo badany przez dostawcę (jej wartość podawana jest na fakturze) i odbiorcę. Analiza wyników badań wilgotności węgla wykonanych przez kopalnie i odbiorców wykazała, że nadwyżki ilości dostarczonego węgla stwierdzane były również w przypadkach stwierdzenia przez odbiorcę niższej wilgotności niż deklarował sprzedawca.

¹⁶² Wagi zainstalowane w El. Kozienice, El. Ostrołęka, El. Stalowa Wola i Zespole Elektrowni Dolna Odra posiadały klasę dokładności 0,2 (błąd pomiaru 0,2%), podczas gdy wagi zainstalowane w większości kopalń posiadały klasę dokładności 1 (błąd pomiaru 1%).

znajdowało się o 3.874,38 ton węgla więcej niż zafakturowano. Wielkość tą obliczono jako saldo stwierdzonych nadwyżek i niedoborów, pomniejszonych o ilość wynikającą ze stwierdzonej u odbiorcy wyższej wilgotności dostarczonego węgla. Skutkowało to uszczupleniem przychodów ww. kopalni o kwotę 637.926 zł netto oraz nie naliczeniem podatku VAT w kwocie 140.344 zł.

2. W dostawach z L.W. Bogdanka do El. Kozienice stwierdzano u odbiorcy różnice w tonażu poszczególnych dostaw wynoszące od -99,88 ton do +66 ton. Różnice takie stwierdzono we wszystkich miesiącach skontrolowanych szczegółowo¹⁶³, przy czym największe nadwyżki ilości dostarczonego węgla stwierdzono w styczniu 2004 r. kiedy to łączna ilość nadwyżek wyniosła 1.488,3 ton.
3. KWK Wesoła dostarczyła do El. Kozienice w 5 wybranych miesiącach z lat 2004-2006 (I półrocze), wg ważeń kontrolnych przeprowadzonych u odbiorcy o 1.789,97 t węgla więcej (jako saldo nadwagi i niedowagi) niż zafakturowano, a jego wartość wynosiła ponad 322 tys. zł netto. Z kopalni tej, wg ważeń przeprowadzonych w El. Stalowa Wola, w ciągu 9-ciu wybranych do kontroli miesięcy¹⁶⁴ do odbiorcy tego dotarło łącznie 951,64 tony węgla więcej niż wykazano w dokumentach, o wartości ok. 124,1 tys. zł netto.
4. KWK Murcki, wg ważeń kontrolnych przeprowadzonych w El. Kozienice, dostarczyła w badanym okresie o 20.505,5 ton węgla więcej niż zafakturowano. W wyniku tego kopalnia straciła przychody które szacować można na ponad 2,75 mln zł, a Skarb Państwa nie uzyskał przychodów z tytułu nie naliczonego podatku VAT w wysokości ok. 606 tys. zł. Podobnie ważenia kontrolne przeprowadzone w El. Stalowa Wola wykazały, że z kopalni tej w ciągu 9-ciu szczegółowo skontrolowanych miesięcy¹⁶⁵ dotarło o 1.051,71 ton węgla więcej niż wykazano w dokumentach, o szacunkowej wartości 144,6 tys. zł netto.
5. Wg ważeń kontrolnych przeprowadzonych w El. Kozienice, jedynie w ciągu 5-ciu szczegółowo zbadanych miesięcy¹⁶⁶ z KWK Wujek przesłano do tego odbiorcy o 1.227,95 ton węgla więcej (saldo nadwyżek i niedoborów) niż wykazano w fakturach. Wartość tej nadwyżki szacować można na ponad 206,7 tys. zł netto. Podobna sytuacja miała miejsce w przypadku dostaw do El. Ostrołęka. Wyniki przeprowadzonych w niej w 6-ciu miesiącach¹⁶⁷ ważeń wskazują, że do ww. elektrowni dotarło łącznie o 1.129,65 ton węgla więcej niż wykazano w dokumentach. Wartość stwierdzonych nadwyżek szacować można na ponad 188,2 tys. zł netto. Wielkość nadwyżek stwierdzonych na jednej dostawie wynosiła od 4,11 do 88,51 tony.

Kolejnym elementem zawieranych umów były zapisy o sposobie i zasadach rozliczeń wtórnych, polegających na comiesięcznym rozliczaniu dostaw węgla w oparciu o średnioważone wyniki badań laboratoryjnych poszczególnych partii węgla i ustalaniu ostatecznej ceny za węgiel. Oprócz opisanego wcześniej przypadku fałszowania wyników laboratoryjnych przez EC Tychy na niekorzyść KWK Budryk i KWK Wesoła, w LW Bogdanka oraz w KWK Wujek stwierdzono przypadki dokonywania rozliczeń wtórnych z El. Kozienice w sposób niezgodny z zawartą umową. Ustalono bowiem, że:

1. Zawarta przez L.W. Bogdanka z El. Kozienice umowa roczna na dostawy węgla w 2005r., odmiennie niż w latach poprzednich, przewidywała, że do rozliczeń wtórnych przyjmowane będą parametry jakościowe oznaczone przez kupującego. Wprowadzenie takiego zapisu nie zmieniło funkcjonującej do tej pory praktyki, że do rozliczeń przyjmowano były wyniki badań tej strony, wg której jakość węgla była niższa¹⁶⁸. Skutkowało to nie uzyskaniem w 2005r. przez LW

¹⁶³ I i VI 2004r.; I i VI 2005 r.; I i VI 2006 r.;

¹⁶⁴ I, II, III 2004; X, XI i XII 2005 r.; I, II i III 2006 r.;

¹⁶⁵ I, II, III 2004; X, XI i XII 2005 r.; I, II i III 2006 r.;

¹⁶⁶ I i VI 2004r.; I i VI 2005 r.; I 2006 r.

¹⁶⁷ I, III, V, VIII 2005 r. i I, III 2006 r.

¹⁶⁸ Zasadę, że do rozliczeń wtórnych przyjmowane będą niższe parametry jakościowe niezależnie od tego, w laboratorium której ze stron je oznaczono, przyjęto w rozliczeniach wtórnych dostaw realizowanych w 2004r.. Jeszcze w miesiącach styczeń – marzec 2006r. obowiązywały takie zasady przyjmowania wyników badań do rozliczeń na podstawie umowy rocznej na dostawy w 2006r. Dopiero aneksem do umowy od kwietnia 2006r. wprowadzono zasadę przyjmowania średnich wyników badań jakościowych.

Bogdanka S.A. dopłat w wysokości 3.306.343,58 zł brutto. Wprawdzie rozliczenia wtórne z dostaw za 2005r. sporządzano w El. Kozienice S.A., to za ich weryfikację odpowiadała kopalnia, której pracownicy akceptowali przedstawiane rozliczenia nie konfrontując ich z treścią obowiązującej umowy.

2. Rozliczenie wtórne z El. Kozienice za dostawy zrealizowane przez KWK Wujek w styczniu 2006 r. przeprowadzono niezgodnie z zawartą umową roczną, zgodnie z którą do wyliczenia wielkości należnych kopalni dopłat stosowane być miały średnie arytmetyczne z wyników jakościowych węgla ustalonych przez strony. Pomimo tego, w wystawionych przez elektrownię rozliczeniach nadal stosowano obowiązującą w roku poprzednim zasadę, że do rozliczeń wtórnych przyjmowane będą parametry strony wg której jakość węgla była niższa. W wyniku akceptacji przez kopalnię niezgodnych z umową rozliczeń, zamiast 149 tys. zł netto dopłaty z tytułu lepszej jakości węgla, uzyskała ona o 37,8 tys. zł mniej, a Skarb Państwa nie uzyskał kwoty 8,3 tys. zł z tytułu podatku VAT.

W pozostałych skontrolowanych kopalniach, nie stwierdzono przypadków dokonywania rozliczeń wtórnych z tytułu jakości dostarczonego węgla, w sposób niezgodny z treścią zawartych umów. Wynikało to jednak z rzetelnego przekazywania kopalniom przez odbiorców danych o parametrach jakościowych dostarczonego węgla, uzyskanych w wyniku przeprowadzonych we własnych laboratoriach badań, a nie z powodu szczególnej dbałości ze strony kopalń nad prawidłowością ww. rozliczeń. Nie stwierdzono bowiem przypadków wykorzystania przez kopalnie zapisów umownych pozwalających na żądanie od odbiorców przedstawienia dokumentacji źródłowej badań, w celu sprawdzenia przedstawionych przez nich zestawień zbiorczych.

Stwierdzono również przypadki zawierania umów posiadających zapisy niekorzystne z punktu widzenia sprzedawcy. Przykładowo:

1. Umowy zawarte przez Zarząd Katowickiego Holdingu Węglowego S.A. z El. Kozienice na dostawy węgla w latach 2005-2006 zakładały, że ewentualne dopłaty ze strony elektrowni z tytułu lepszej jego jakości, realizowane będą jedynie do wysokości odpowiadającej klasie węgla o 500 kJ/kg wyższej niż zakontraktowano. Jednocześnie umowy te przewidywały, że z KWK Wujek dostarczany będzie węgiel o kaloryczności 24.000 kJ/kg¹⁶⁹. Pomimo tego, że kopalnia wiedziała o takim ograniczeniu, do elektrowni dostarczano węgiel o znacznie wyższej kaloryczności. Przykładowo na 17 dostaw miału węglowego zrealizowanych do elektrowni w czerwcu 2005 r., w 15-tu przypadkach wartość opałowa dostarczonego węgla była wyższa niż 25.000 kJ/kg, z czego w 9-ciu przypadkach przekraczała 25.500 kJ/kg. W efekcie kopalnia uzyskała niższe przychody, niż gdyby ten sam węgiel sprzedano do odbiorców, w umowach z którymi brak było tego typu ograniczeń.

Opisana wyżej sytuacja miała miejsce również w innych miesiącach. Stwierdzono bowiem, że:

- w lipcu 2005 r. dostarczono łącznie 52.941 ton miału węglowego zafakturowanego w klasie 24/18/10, którego średnioważona wartość opałowa wg badań Kopalni wynosiła 25.396 kJ/kg, zaś wg badań El. Kozienice wartość ta wyniosła 25.040 kJ/kg. Gdyby rozliczenia wtórne nie ograniczały poziomu dopłat do wartości opałowej 24.500 kJ/kg, Kopalnia uzyskałaby dopłaty wyższe o 149,0 tys. zł netto.
- w październiku 2005 r. dostarczono łącznie 34.532 ton miału węglowego zafakturowanego w klasie 24/18/10, którego średnioważona wartość opałowa wg badań Kopalni wynosiła 25.439 kJ/kg, zaś wg badań El. Kozienice wartość ta wyniosła 25.177 kJ/kg. Gdyby rozliczenia wtórne nie ograniczały poziomu dopłat do wartości opałowej 24.500 kJ/kg, Kopalnia uzyskałaby dopłaty wyższe o blisko 146 tys. zł netto.
- uzgodnione do rozliczeń parametry wartości opałowe węgla dostarczonego do elektrowni w lutym, marcu, kwietniu i czerwcu 2006 r. wyniosły odpowiednio 24.642 kJ/kg, 24.667 kJ/kg, 24.636 kJ/kg i 24.636 kJ/kg. Rozliczenia tych dostaw, o łącznym tonażu

¹⁶⁹ klasa kontraktowa 24/18/10

149.545,5 ton, zgodnie z faktycznymi wartościami opałowymi spowodowałyby wzrost przychodów kopalni łącznie o kwotę 106,2 tys. zł netto.

Podkreślić przy tym należy, że zarząd KHW S.A. podpisując taką umowę wiedział, że wartość opałowa węgla w pokładach eksploatowanych w KWK Wujek znacznie przekracza 24.000 kJ/kg.

2. W badanym okresie KWK „Wesoła” realizowała 44 zawarte z odbiorcami umowy depozytowe. W związku z ich realizacją poniosła ona koszty składowania w wysokości 57.133,24 zł, natomiast uzyskane przez nią za przechowywanie zakupionego węgla przychody wyniosły 29.456,69 zł.
3. W całym badanym okresie KWK Wujek realizowała dostawy węgla do sektora energetyki również za pośrednictwem spółki Katowicki Węgiel Sp. z o.o.¹⁷⁰ Sprzedaż węgla tej spółce Katowicki Węgiel Sp. z o.o. w latach 2004-2005 prowadzona była na podstawie zawartej przez kopalnię dnia 12.04.2003 r. umowy nr 8/R/03 wraz z późniejszymi aneksami do niej¹⁷¹. Umowa zawierała zapis zgodnie z którym do rozliczeń jakościowych i ewentualnych rozliczeń wtórnych z tytułu zrealizowanych dostaw, pomiędzy Kopalnią a KW stosowane mają być zasady określone w umowach zawartych pomiędzy KW a finalnym odbiorcą węgla. W efekcie, kopalnia pozbawiona została wpływu na wysokość ewentualnych przychodów z tytułu realizacji dostaw o jakości wyższej niż zamówiona. Na ograniczenie wielkości przychodów Kopalni wpływ miał również fakt, że niektóre zawierane przez KW umowy z odbiorcami finalnymi przewidywały, że rozliczenie klas sprzedawanego węgla odbywać się będzie co 1.000 kJ/kg, podczas gdy z większością odbiorców finalnych Kopalnia posiadała umowy przewidujące zmiany ceny dostarczonego węgla następujące co 100 kJ/kg. Występowały również przypadki, że umowy zawarte przez KW z finalnymi odbiorcami nie przewidywały w ogóle rozliczeń wtórnych z tytułu jakości dostarczonego węgla. Miało to szczególnie istotne znaczenie w sytuacji konieczności realizacji przez Kopalnię zamówień KW na węgiel o parametrach jakościowych znacząco niższych niż produkowane przez Kopalnię. Przykładowo, umowa zawarta przez KW z Wojewódzkim Przedsiębiorstwem Energetyki Ciepłej S.A. w Legnicy¹⁷² przewidywała, że KW dostarczy do WPEC pochodzący z Kopalni miał węglowy w klasie 23/20/08. Jednocześnie umowa nie przewidywała rozliczeń wtórnych z tytułu wyższej niż zakontraktowana jakości węgla. Z uwagi na to, że Kopalnia posiadała trudności z zapewnieniem dostatecznej ilości węgla o tak niskich parametrach, wysyłano węgiel o wyższej jakości po zaniżonych cenach. Badania kontrolne wykazały, że realizując powyższą umowę w roku 2004 Kopalnia na ogółem dostarczyła do WPEC 23.245,7 ton węgla zafakturowanego przez Kopalnię w klasie 23/20/08, dostarczyła 8.708,9 ton węgla o jakości odpowiadającej klasom 24/16/08 i 24/18/10 oraz 4.385,5 ton o jakości odpowiadającej klasie 25/16/10. W 2005 r. na ogółem 21.775,3 ton miału węglowego zafakturowanego przez Kopalnię w klasie 23/20/08, dostarczyła do WPEC 5.803,5 ton węgla o jakości odpowiadającej klasom 24/16/08 i 24/18/10, 4.361,2 ton węgla w klasie 25/16/08 oraz 1.447,5 ton w klasie 27/13/07.

Skutki i zagrożenia:

Nie uwzględniane w zawartych umowach rzeczywistych możliwości dostarczenia z danej kopalni węgla o parametrach oczekiwanych przez odbiorcę, skutkować może albo niższymi przychodami z tytułu jego sprzedaży, albo ponoszeniem dodatkowych kosztów wynikających z przygotowania mieszanek energetycznych o żądanych przez odbiorcę parametrach. Zarówno pierwszy, jak i drugi wariant, wpływa na uzyskiwanie przez kopalnię gorszych wyników finansowych. Wysyłanie odbiorcom lepszego jakościowo węgla po cenach niższych jest działaniem na niekorzyść interesów ekonomicznych kopalni oraz wskazywać może na występowanie zachowań o charakterze korupcyjnym. Podobne skutki i zagrożenia rodzi brak właściwego nadzoru nad prawidłowością rozliczeń jakościowych i ilościowych z kontrahentami. Ustalenia kontroli wskazują bowiem jednoznacznie, że w stosunkach handlowych należy

¹⁷⁰ Problematyka umów zawartych pomiędzy kopalniami Katowickiego Holdingu Węglowego S.A., a spółką Katowicki Węgiel Sp. z o.o. została omówiona w punkcie 3.5 nin. informacji.

¹⁷¹ W 2006 r. dostawy z KWK Wujek realizowano na podstawie umowy z dnia 30.12.2005 r. zawartej pomiędzy Zarządem KHW S.A., a KW Sp. z o.o.

¹⁷² zwanym dalej „WPEC”

stosować zasadę ograniczonego zaufania, a uzyskiwane od kontrahentów informacje powinny być okresowo weryfikowane.

Wnioski NIK skierowane do jednostek kontrolowanych:

1. Wzmożenie nadzoru nad prawidłowością rozliczeń wtórnych z odbiorcami węgla¹⁷³.
2. Zweryfikowanie rozliczeń wtórnych z dostawcami, z którymi rozliczono się wbrew postanowieniom zawartych umów oraz naliczenie i wyegzekwowanie należnych dopłat.¹⁷⁴
3. Podjęcie działań mających na celu eliminację z zawartych umów zapisów nieprecyzyjnych, szczególnie dotyczących zasad rozliczeń wtórnych z kontrahentami.¹⁷⁵
4. Wykorzystywanie w rozliczeniach z odbiorcami przewidzianych w umowach możliwości uzyskiwania danych o wynikach kontrolnych ważeń dostarczonego węgla¹⁷⁶.

Podjęte działania:

W skierowanych do NIK odpowiedziach na wystąpienia pokontrolne, dyrektorzy skontrolowanych kopalń poinformowali, że:

1. Podjęte zostały kroki mające na celu zdyscyplinowanie osób odpowiedzialnych z kontrolę prawidłowości otrzymywanych rozliczeń wtórnych. – (wniosek 1)
2. Wystąpiono do odbiorców węgla o sporządzenie korekt niezgodnych z umowami rozliczeń. – (wniosek 2)
3. Podpisano aneksy precyzujące treść zawartych umów. - (wniosek 3)
4. Zobowiązano kierowników komórek odpowiedzialnych za rozliczenia z odbiorcami do regularnego przeprowadzania ważeń kontrolnych u odbiorców. – (wniosek 4)

¹⁷³ LW Bogdanka; KWK Budryk;

¹⁷⁴ LW Bogdanka; KWK Budryk; KWK Wujek;

¹⁷⁵ LW Bogdanka;

¹⁷⁶ LW Bogdanka; KWK Wesola;

3.5 Działalność skontrolowanych pośredników w handlu węglem.

3.5.1 Działalność spółki Katowicki Węgiel Sp. z o.o.

Ustalenia:

Spółka Katowicki Węgiel Sp. z o.o. powołana została przez Katowicki Holding Węglowy S.A. w 1997 r. Jej zadaniem było przejęcie od KHW części czynności związanych ze sprzedażą węgla, m.in. w związku z brakiem możliwości prawnych udziału KHW w postępowaniach przetargowych z uwagi na posiadane zobowiązania publiczno-prawne. Spółkę utworzono na bazie części pracowników KHW zajmujących się handlem węglem, a całość jej udziałów objęła KHW. Od chwili jej powołania spółka wchodziła w skład tzw. Katowickiej Grupy Kapitałowej¹⁷⁷.

Zadania KW związane ze sprzedażą węgla pochodzącego z kopalń KGK regulowały zatwierdzone przez Zarząd KHW „Regulaminy sprzedaży węgla”, Zgodnie z ich treścią KW realizować miała m.in. obsługę¹⁷⁸ sprzedaży węgla Autoryzowanym Sprzedawcom KHW, obsługiwać sprzedaż eksportową, przy czym działalność ta prowadzona była przez KW na własny rachunek, oraz do prowadzić miała na bazie zakupionego w kopalniach KGK miału węglowego i mułów produkcję mieszanek energetycznych.

W wyniku przeprowadzonej kontroli w KW ustalono, że w latach 2004-2006 (I półrocze) podstawowym rodzajem działalności Spółki było pośrednictwo w sprzedaży węgla zakupywanego w kopalniach wchodzących w skład KGK. Dostawy węgla w takich przypadkach odbywały się bezpośrednio z kopalń, lub z należącego do Spółki składu opałowego w Łabiszynie. Ponadto, Spółka zajmowała się sprzedażą mieszanek węglowych wytwarzanych w zakładach przerobczych „Juliusz” w Sosnowcu i „Kleofas” w Katowicach¹⁷⁹, wykorzystując do ich produkcji węgiel zakupiony w kopalniach KGK. Spółka prowadziła sprzedaż węgla i mieszanek energetycznych w całości na swój rachunek, niezależnie od sprzedaży realizowanej przez służby handlowe Holdingu oraz podległych mu kopalń.

W latach 2004-2005 i w I półroczu 2006 r. działalność Spółki była rentowna, a uzyskiwane w porównywalnych okresach przychody i koszty wykazywały zmienny i znacznie zróżnicowany poziom. Zysk netto uzyskany w 2004 r. wyniósł 5.954,9 tys. zł, i był o 6,8 razy wyższy niż w roku 2003 (876,3 tys. zł). W 2005 r. zysk wyniósł 1.911,8 tys. zł, tj. około 32% zysku roku poprzedniego, zaś za I półrocze 2006 r. Spółka wygenerowała zysk w wysokości 3.552,7 tys. zł, tj. 185% zysku całego roku 2005.

Stwierdzono jednak, że w latach 2004-2006 (I półrocze) zasadniczy wpływ na zmienny poziom uzyskiwanych wyników finansowych wywierały decyzje podejmowane przez KHW. Decyzje te określały możliwości pozyskania węgla z kopalń KGK do sprzedaży i produkcji, wysokość stawek prowizji za obsługę sprzedaży i przetwórstwa węgla, minimalne ceny zakupu i sprzedaży węgla do poszczególnych grup odbiorców, a także ceny zakupu mułów węglowych zużywanych do produkcji mieszanek. Na uzyskiwany poziom rentowności Spółki znaczący wpływ wywierały też zdarzenia nie wynikające z podejmowanych decyzji gospodarczych¹⁸⁰.

¹⁷⁷ Zwana dalej „KGK”

¹⁷⁸ Obsługa ta polegać miała m.in. na udziale przedstawicieli KW w procedurach przyznania odbiorcy statutu Autoryzowanego Sprzedawcy KHW (AS), dokonywaniu oceny jego kondycji finansowej, dokonywaniu oceny przedstawianych przez AS zabezpieczeń, współdziałania w zakresie windykacji należności KHW, prowadzenia wraz z AS promocji węgla produkowanego w kopalniach KGK itp.. Sama sprzedaż węgla do AS odbywała się bezpośrednio z kopalń KGK do AS, bez pośrednictwa KW.

¹⁷⁹ od czerwca 2004 r.

¹⁸⁰ Przykładowo: na wysokość przychodów Spółki odnotowanych w I półroczu 2006 r. miało rozwiązanie, w związku z pozytywnym dla spółki wyrokiem sądu, rezerwy w wysokości 1.142 tys. zł utworzonej na dochodzoną sądownie przez PKP Cargo należność za usługi transportowe.

Zyski Spółki uzyskiwane były głównie z tytułu pośrednictwa w sprzedaży węgla do odbiorców krajowych i zagranicznych oraz pośrednictwa w sprzedaży do kopalń KHW różnych towarów, w tym wyrobów hutniczych. Pierwsza z ww. działalności wspierana była finansowo prowizjami płaconymi przez kopalnie, zaś druga oparta była na marżach naliczanych przez Spółkę do wartości towaru. Zysk brutto osiągnięty na tej działalności w badanym okresie i zaliczony do działalności Zarządu oraz składu w Łabiszynie wyniósł łącznie 28.073,8 tys. zł (w 2004 r. 6.248,4 tys. zł, w 2005 r. 14.740,6 tys. zł, w I półroczu 2006 r. 7.084,8 tys. zł). Zysk ten przewyższał o 13.625,5 tys. zł łączny zysk brutto osiągnięty przez całą Spółkę w badanym okresie.

Powyższe fakty wskazują, że zyski wypracowane na opisanych wyżej formach działalności w znacznym stopniu były niweczone prowadzeniem nierentownej działalności produkcyjnej w zakładach przerobczych. Łączna strata poniesiona przez KW na w latach 2004-2006 (I półrocze) na produkcji mieszanek wyniosła 13.620,6 tys. zł. Działo się tak, pomimo finansowego wspierania tej działalności przez kopalnie KHW, które na mocy zawartych z KW umów obciążane były określoną stawką¹⁸¹ od każdej tony zakupionego przez KW w danej kopalni węgla, z przeznaczeniem na produkcję mieszanek energetycznych. Wsparcie to odbywało się w latach 2004-2006 w oparciu o zapisy umów zawartych pomiędzy KW, a wchodzącymi w skład KHW kopalniami, a od początku 2006 r. na podstawie umowy zawartej z KW przez Zarząd KHW, która podległym mu kopalniom przekazana została do realizacji.

Stwierdzono, że w całym badanym okresie wysokość wypracowanych przez KW zysków opierała się na marżach pochodzących ze sprzedawanych do kopalń KGK towarów oraz przychodach uzyskanych od kopalń KGK na podstawie umów zawartych pomiędzy KW, a KHW lub wchodzącymi w jego skład kopalniami. Umowy te określały wysokość zwracanych przez kopalnie Spółce kosztów, które ponosiła ona rzekomo w związku z działalnością na rzecz kopalń. W praktyce jednak miały one charakter prowizyjny, gdyż ich wartość liczona była najczęściej procentowo od wartości zakupionego w kopalni węgla, a ich wypłata nie była uzależniona, ani od rzeczywiście poniesionych przez KW kosztów¹⁸², ani od efektów uzyskanych na rzecz kopalń. Rodzaje wypłacanych na rzecz Spółki opłat (zwanymi dalej „prowizjami”) oraz stawki określające ich wysokość regulowały wspomniane wyżej umowy, a ich zmiany wprowadzane były w drodze podpisywanych aneksów. Umowy te, stanowiły również podstawę do wystawiania przez Spółkę „Katowicki Węgiel” faktur obciążających „prowizjami” poszczególne kopalnie KGK. Część tych „prowizji” miało w istocie charakter dotacji, gdyż ich ponoszenie przez kopalnie nie było związane w jakikolwiek sposób ze wzrostem przychodów kopalń.

Łączna wartość przychodów KW z tytułu uzyskanych od kopalń prowizji, wyniosła w badanym okresie 23.986,1 tys. zł, z czego: 10.672,8 tys. zł w 2004 r., 7.055,4 tys. zł w 2005 r. i 6.257,9 tys. zł w I półroczu 2006 r. W tym samym okresie suma zysków brutto wyniosła tylko 14.448,3 tys. zł, z czego: 7.592,6 tys. zł w 2004 r., 2.586,6 tys. zł w 2005 r. i 4.269,1 tys. zł w I półroczu 2006 r.

Wynika z tego, że pozbawienie KW przychodów z tego tytułu wiązałoby się z poniesieniem przez nią straty brutto w wysokości: w 2004 r. (-) 3.080,2 tys. zł, w 2005 r. (-) 4.468,8 tys. zł, i (-)1.988,8 tys. zł za 6 miesięcy 2006 r.

W latach 2004-2006 (I półrocze) kopalnie KGK płaciły KW następujące „prowizje”:

1. za „zwrot kosztów” związanych z obsługą autoryzowanych sprzedawców KHW. Stawka tej „prowizji” wynosiła w całym badanym okresie 0,5% od wartości netto węgla sprzedanego bezpośrednio przez kopalnie KGK autoryzowanym sprzedawcom, a KW uzyskał z tego tytułu w badanym okresie łącznie 9.633,3 tys. zł.¹⁸³

¹⁸¹ Od 10,60 do 13 zł od tony.

¹⁸² KW nie przedstawiała kopalniom jakichkolwiek specyfikacji kosztów poniesionych przez nią w ramach świadczenia na ich rzecz usług.

¹⁸³ Dział Obsługi Autoryzowanych Sprzedawców KW liczył w badanym okresie 7-8 osób.

2. za „zwrot kosztów” obsługi marketingowej. Jej wysokość ustalana była procentowo od wartości netto węgla zakupionego przez Spółkę w ramach sprzedaży drobnicowej oraz tranzytowej, przy czym od 1.01.2006 r. naliczano ją również od wartości węgla kupowanego do zakładów przerobczych KW. Wysokość stawki w zależności od kopalni wynosiła od 0,1 do 1%. Łącznie w badanym okresie z tego tytułu KW uzyskał przychody w wysokości 3.681,6 tys. zł.¹⁸⁴
3. za „częściowy zwrot kosztów” mieszania i wzbogacania węgla. Jej wysokość naliczana była od ilości zakupionego przez Spółkę węgla (z wyłączeniem mułu i sortymentów średnich) przeznaczanego do produkcji w zakładach KW mieszanek energetycznych. Stawka tej „prowizji” wynosiła 13,0 zł/t w latach 2004-2005 i 10,60 zł/t w I półroczu 2006 r. Łącznie z tego tytułu Spółka uzyskiwała przychody w wysokości 8.932,0 tys. zł¹⁸⁵. Podkreślić należy, że KW prowadziła produkcję i sprzedaż mieszanek energetycznych na własne ryzyko, a tym samym ponoszone przez kopalnie z tego tytułu wydatki stanowiły swoistą dotację jednej spółki przez drugą. Ponadto, zdaniem NIK, nie można tych wydatków uznać jako koszt uzyskania przychodu, w rozumieniu ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych.¹⁸⁶
4. za „obsługę eksportu”, która naliczana była w związku z zakupem przez Spółkę węgla przeznaczanego na eksport do krajów Unii Europejskiej. Jej wysokość w całym badanym okresie wynosiła 1,5% od wartości netto zakupionego węgla. Łącznie w badanym okresie Spółka uzyskiwała z tego tytułu przychody w wysokości 1.628,6 tys. zł¹⁸⁷. Również w tym przypadku poniesionych przez kopalnie wydatków nie można uznać za koszt uzyskania przychodu.
5. za „obsługę” CZW „Węglózbyt”, która naliczana była od wartości netto zakupionego w 2004 r. przez Spółkę węgla przeznaczanego do odsprzedaży CZW „Węglózbyt” S.A. Stawka tej prowizji wynosiła 0,5% od wartości zakupionego węgla, a przychody uzyskane przez KW z tego tytułu wyniosły 110,6 tys. zł.

Przy ocenie opisanej sytuacji nie bez znaczenia jest fakt, że zarówno w kopalniach jak, i na szczeblu Biura Zarządu KHW, funkcjonowały w tym samym czasie komórki wykonujące zadania o podobnym, lub identycznym charakterze do zlecanych Katowickiemu Węglowi. Wynikało to z obowiązków określonych w „Regulaminie sprzedaży węgla KHW” i konieczności obsługi kontrahentów, z którym Holding zawarł bezpośrednie umowy sprzedaży węgla.

Podkreślić przy tym należy, że w latach 2004-2005 Spółka dokonywała zakupów węgla w kopalniach KGK wg cenników przyjętych uchwałami Zarządu KHW, w których ustalone zostały takie same ceny dla Spółki jak i dla autoryzowanych sprzedawców KHW oraz finalnych odbiorców z sektora energetyki zawodowej. Zawieranie opisanych wyżej umów było więc w rzeczywistości formą udzielania Spółce opustów cenowych do zakupywanego przez nią węgla, a w przypadku prowizji od mieszania i wzbogacania węgla dofinansowywaniem prowadzonej w sposób nierentowny produkcji mieszanek energetycznych.

Dominującą formą działalności Spółki była sprzedaż węgla, którego dostawy realizowane były do jego odbiorców bezpośrednio z kopalń KGK. Sprzedaż ta wiązała się zarówno z opisanymi wyżej „prowizjami” uzyskanymi od kopalń, jak i w niektórych przypadkach z marżami uzyskiwanymi w związku z tą sprzedażą od odbiorców. We wszystkich analizowanych okresach udział ilościowy i wartościowy takiej sprzedaży przewyższał 80% obrotów spółki. W większości przypadków tego typu dostawy realizowane były do tzw. „wielkich odbiorców”,

¹⁸⁴ Dział Obrotu Węglem, Marketingu i Promocji KW liczył w badanym okresie 13-14 osób, z czego 3 osoby zatrudnione były do obsługi składowiska w Łabiszynie.

¹⁸⁵ Przy działalności związanej z produkcją mieszanek energetycznych KW zatrudniała w badanym okresie od 59 (1.01.2004) do 111 osób (30.06.2006)

¹⁸⁶ W związku z tym, Delegatura NIK w Katowicach przesłała do Urzędu Skarbowego w Sosnowcu wystąpienie pokontrolne, w którym wniosowała o przeprowadzenie w kopalniach KHW kontroli w ww. zakresie.

¹⁸⁷ Dział Eksportu KW liczył w badanym okresie od 2 do 3 osób.

czyli elektrowni i elektrociepłowni zawodowych, cementowni i cukrowni. Dotyczyło to również w latach 2004-2005 spółki „Haldex”, będącej pośrednikiem w handlu węglem oraz producentem mieszanek energetycznych. W większości przypadków dostaw do podmiotów z grupy wielkich odbiorców, sprzedaż węgla odbywała się po cenach identycznych, jak cena zakupu w kopalniach KGK, lub nieznacznie wyższych. Stwierdzono również, że pośrednictwem Spółki realizowane były do niektórych elektrowni i elektrociepłowni dostawy miałów bezpośrednio z KWK Wesoła i KWK Mysłowice, pomimo że kopalnie te w tym samym czasie realizowały do tych samych odbiorców sprzedaż węgla o identycznych lub zbliżonych parametrach. W 2004 r. ww. kopalnie zaopatrywały równolegle ze spółką 4 elektrownie¹⁸⁸ oraz Elektrociepłownię „Wolbrom”; natomiast w 2005 r. te same kopalnie realizowały równocześnie ze Spółką sprzedaż do 3 elektrowni¹⁸⁹. Zdaniem NIK, tego typu praktyka świadczy o tym, iż działalność handlowa spółki w takich przypadkach służyła jedynie przysporzeniu jej dochodów w postaci wypłaconych jej przez kopalnie prowizji.

W latach 2004-2006 (I półrocze) KW zajmowała się również pośrednictwem w dostarczaniu do kopalń KGK wyrobów hutniczych, takich jak obudowy chodnikowe, sita szczelinowe, łańcuchy, zgrzebła, szybkozłącza, itp. W badanym okresie łączna wartość netto sprzedanych kopalniom tego typu wyrobów wyniosła 201.071,8 tys. zł, z czego z tytułu stosowanej przez KW marży, spółka uzyskała przychody wysokości 9.014,0 tys. zł. Całość należności Spółki za sprzedaż ww. wyrobów potrącana była z kwoty jej zobowiązań wobec kopalń powstałych z tytułu zakupionego w nich węgla. Jednocześnie od wartości węgla pozyskanego w ramach tych rozliczeń Spółka naliczała opisane wyżej „prowizje”. W ocenie NIK, takie pośrednictwo w ww. transakcjach nie miało uzasadnienia ekonomicznego, a działanie ze strony KHW traktować należy jako formę dofinansowania działalności KW.

Ogólne zatrudnienie w KW wynosiło w badanym okresie od 108 (1.01.2004) do 168 osób (30.06.2006)¹⁹⁰, w tym 3 osoby zarządu. Większość pracowników (od 54,6 do 70,6%) zatrudnionych było w zakładach przerobczych KW, przy produkcji mieszanek energetycznych. Zagadnieniami bezpośrednio związanymi z handlem węglem, windyacją oraz marketingiem i promocją zajmowało się w spółce od 26 do 30 osób, a pozostałe osoby zatrudnione były w działach związanych z księgowością, obsługą administracyjno- kancelaryjną, kadrową i finansową. W tym samym czasie nadzór nad działalnością zarządu spółki sprawowała - powołana przez Zarząd KHW - Rada Nadzorcza, która liczyła w badanym okresie od 11 do 12 osób. W jej skład oprócz członków zarządu KHW wchodziłi także wszyscy dyrektorzy kopalń KGK. Poniesione w badanym okresie przez KW koszty wynagrodzenia członków Rady Nadzorczej wyniosły łącznie ponad 774,3 tys. zł, a średnie miesięczne wynagrodzenie jednego jej członka wynosiło od 2.254,74 (2004r.) do 2.395,68 zł (I półrocze 2006r.).

Skutki i zagrożenia:

Funkcjonowanie spółki Katowicki Węgiel wiązało się z ponoszeniem przez kopalnie znajdujące się w KGK dodatkowych - liczonych w milionach złotych - wydatków, które nie dość że obniżały ich wyniki finansowe, to częstokroć nie stanowiły dla nich kosztów uzyskania przychodów. Stworzony przy udziale Zarządu KHW system „prowizji” uzyskiwanych z kopalń gwarantował Katowickiemu Węglowi stabilną sytuację ekonomiczną, niezależną od rzeczywistych wyników ekonomicznych uzyskiwanych w obrocie gospodarczym poza KGK. Gwarantował również możliwość funkcjonowania nierentownej działalności polegającej na produkcji mieszanek energetycznych. Jednocześnie nie wymuszał na KW efektywnych działań, mających na celu doprowadzenie do faktycznej¹⁹¹ rentowności prowadzonej działalności gospodarczej, co miało miejsce pomimo uprzywilejowanej pozycji na rynku pośredników

¹⁸⁸ Kozienice, Siersza, Jaworzno III i Skawina.

¹⁸⁹ Skawina, Łagisza, Jaworzno III.

¹⁹⁰ Na dzień 31.12.2004 osiągnęło nawet poziom 180 osób.

¹⁹¹ tj. bez pomocy ze strony kopalń KGK, w formie opisanych wyżej „prowizji”.

w handlu węglem. Zdaniem NIK, dalsze funkcjonowanie tego podmiotu w niezmienionej formule nie ma ekonomicznego uzasadnienia.

Wnioski NIK skierowane do jednostek kontrolowanych:

W stosunku do KW, Najwyższa Izba Kontroli skierowała wniosek o:

- Rozważenie celowości dalszej produkcji przez Spółkę mieszanek energetycznych, a w przypadku decyzji o jej kontynuowaniu opracowanie i wdrożenie programu naprawczego mającego na celu doprowadzenie do jej rentowności.

W stosunku do skontrolowanych kopalń, NIK skierowała wniosek o:

- Rozważenie celowości dalszego kontynuowania sprzedaży węgla do sektora energetyki zawodowej za pośrednictwem spółki Katowicki Węgiel Sp. z o.o. oraz ponoszenia kosztów związanych z produkcją przez ten podmiot mieszanek energetycznych.

Podjęte działania:

W odpowiedzi na wystąpienie NIK, Prezes KW poinformował, że spółka opracowuje i wdraża program naprawczy mający na celu urentownienie produkcji mieszanek energetycznych. Program ten zakłada m.in. likwidację zakładu „Kleofas”.

Dyrektorzy kopalń poinformowali, że dalsza ich współpraca z KW jest aktualnie analizowana na poziomie Zarządu KHW.

3.5.1 Działalność spółki Węglokoks S.A.

Ustalenia:

Węglokoks w badanym okresie nie zawierał umów na dostawę węgla do krajowych producentów energii elektrycznej i ciepłej, a jego działalność polegała głównie na zakupie węgla ze spółek węglowych i jego sprzedaży na eksport. W 2004 r. Spółka sprzedała w ten sposób 18.589.539,56 ton (99,89% ogółu sprzedaży), w 2005 r. 18.570.918,59 ton (99,97%), a w ciągu 5-ciu miesięcy 2006 r. 7.660.692,47 ton węgla (99,98%). Większość eksportu węgla odbywała się drogą morską, a do jego załadunku oraz czasowego przechowywania Spółka wykorzystywała place składowe znajdujące się w portach w Szczecinie, Swinoujściu, Gdyni i Gdańsku.

Sprzedaż węgla na rynek krajowy w roku 2004 wyniosła 20.248 ton, a węgiel będący przedmiotem tej sprzedaży stanowił zastaw, który Węglokoks przejął za poręczone i niespłacone przez spółki węglowe kredyty bankowe. W roku 2005 i w okresie I-V 2006r Węglokoks sprzedał na rynek krajowy odpowiednio 5.800 ton i 1.200 ton węgla. Głównie był to tzw. „węgiel zbierany” w portowych placach składowych i jako towar niepełnowartościowy (węgiel rozsypany w trakcie załadunku i rozładunku, ściery z przenośników taśmowych i przesypów, sortymenty pozaklasowe) nie mógł być przedmiotem eksportu. Węgiel ten sprzedawano spółce Inter Balt Sp. z o.o. z Gdańska (zwanej dalej „Inter Balt”), będącej w 100% własnością Węglokoksu i której na podstawie umowy o współpracy zlecił on wykonywanie kompleksowej obsługi spedycyjnej towarów wysyłanych poprzez porty morskie.

Działająca na terenie portów spółka Inter Balt przejmowała dostarczony kolejną i stanowiący własność Węglokoksu węgiel i w zależności od aktualnej sytuacji kierowała go bezpośrednio do załadunku na statki lub barki, albo na place składowe. Dla każdego z rodzajów dostarczonego do portów węgla spółka Inter Balt prowadziła odrębne kartoteki magazynowe, przy czym wielkość przychodów wprowadzano do nich na podstawie ilości węgla deklarowanej przez poszczególne kopalnie w listach przewozowych. Z uwagi na brak stosownego wyposażenia dostawy węgla do portów nie były przez spółkę Inter Balt kontrolnie ważone. Rozchód węgla z poszczególnych składowisk ewidencjonowany był w kartotekach magazynowych na podstawie wielkości załadowanych na statek, przy czym wielkość tą ustalano na podstawie pomiarów linii zanurzenia statku. Jak ustalono, pomiary te wykonywane były każdorazowo przez

wyspecjalizowaną firmę, a działanie takie było zgodne z postanowieniami zawartych przez Węglokoks kontraktów handlowych. Dopiero w momencie całkowitego opróżnienia (wyzerowania) zapasów danego sortymentu na określonym placu składowym spółka Inter Balt dokonywała rozliczenia ilości węgla porównując stan kartotekowy z ilością węgla załadowanego na statki. Kontrola wykazała, że tak sporządzane inventaryzacje, w większości przypadków wykazywały superaty, przy czym dotyczyło to również przypadków gdzie węgiel ładowany był bezpośrednio z transportów wagonowych na statki z pominięciem placu składowego.

Przeprowadzone w opisany wyżej sposób inventaryzacje wykazały, że w 2004 r. stwierdzono na placach składowych nadwyżki w ilości 43.803,48 tony węgla o łącznej wartości 7.747.861,89 zł netto, natomiast niedobory ustalono na 5.718,88 ton o wartości 1.567.851,08 zł netto. W 2005 r. nadwyżki wyniosły 63.237,85 ton węgla o łącznej wartości 11.031.685,83 zł netto, natomiast niedobory 10.098,74 ton o wartości 1.738.318,89 zł netto. W okresie od stycznia do maja 2006 r. stwierdzono na placach składowych nadwyżkę 12.380,50 ton węgla o łącznej wartości 1.540.067,10 zł netto oraz niedobór 14.083,63 tony o łącznej wartości 1.884.047,21 zł netto.

Różnice te, spółka Inter Balt dokumentowała protokołami, które przesyłano do Węglokoksu celem akceptacji. Po ich każdorazowej akceptacji przez Zarząd Spółki (w okresie objętym kontrolą, ani razu nie wnoszono do nich uwag), były one podstawą do zaksięgowania stwierdzonych nadwyżek na pozostałe przychody operacyjne, zaś niedoborów na pozostałe koszty operacyjne. Uzyskane w ten sposób dodatkowe przychody stanowiły w 2004 r. blisko 8,4% uzyskanego przez Spółkę zysku netto, a w 2005 r. ponad 10,7%.

W całym badanym okresie, ani spółka Inter Balt, ani Węglokoks nie podjęły czynności mających na celu wyjaśnienie przyczyn stwierdzonych w wyniku przeprowadzonych inventaryzacji niezgodności, do czego były zobowiązane art. 27 ust.2 uor. Sporządzane przez Inter Balt protokoły w przypadku wystąpienia niedoborów zawierały wyliczenia ubytków¹⁹² z tytułu przewozu wagonami (1,5%), relacji załadunkowej pośredniej (0,35 %) oraz zakładały błąd pomiaru tonażu (0,5 %). Wyliczona w ten sposób suma „dopuszczalnych ubytków” każdorazowo była znacznie wyższa niż wielkość niedoboru, co kwitowano stwierdzeniem, że „manko mieści się w dopuszczalnych ubytkach naturalnych”. Natomiast w przypadkach stwierdzenia nadwyżek, pomijano wyliczenia dotyczące ubytków, a jako przyczynę powstania nadwyżki wskazywano każdorazowo wzrost wilgotności węgla na wskutek opadów oraz fakt, że stanowiła ona zaledwie ok. 0,3–0,5% ilości masy przeładunkowej danego placu składowego. Zdaniem NIK, tego typu działanie nie spełniało celów inventaryzacji określonych w ustawie o rachunkowości, tj. ustalenia rzeczywistych przyczyn powstania niezgodności pomiędzy ewidencją księgową, a stwierdzonym stanem rzeczywistym.

Stwierdzono przy tym, że nadwyżek nie można było tłumaczyć wzrostem wilgotności dostarczonego z kopalń węgla, gdyż w tych samych miesiącach, na sąsiadujących ze sobą placach składowych stwierdzano zarówno niedobory jak i nadwyżki węgla, i to niezależnie od tego czy inventaryzacja miała miejsce w miesiącach letnich, czy zimowych. Zdaniem NIK, powstawanie opisanych wyżej nadwyżek węgla tłumaczyć należy raczej nieprawidłowościami przy załadunku węgla w kopalniach opisanymi w punkcie 3.41 nin. informacji, tj. przesyłaniem przez kopalnie większej ilości węgla niż wynikało to z dokumentów przewozowych i faktur.

Ustalono również, że w portach przeładunkowych Węglokoks nie zainstalował legalizowanych wag pozwalających na weryfikację ilości dostarczonego z kopalń węgla oraz ilości ładowanych na statki. Zastrzeżenia NIK wzbudziły również umowy zawarte przez Węglokoks z podmiotami, których zadaniem było określanie na podstawie linii zanurzenia ilości węgla załadowanego na statki. Stwierdzono bowiem, że nie zawarto w nich postanowień

¹⁹² Posługiwano się przy tym nieobowiązującym od 1 stycznia 1989 r. Zarządzeniem Ministrów Górnictwa i Energetyki, Hutnictwa i Przemysłu Maszynowego oraz Przemysłu Chemicznego i Lekkiego z dnia 23 marca 1987 roku w sprawie krajowych norm ubytków naturalnych paliw stałych.

dotyczących dopuszczalnego błędu pomiaru i odpowiedzialności wykonawcy (kar umownych) za nienależyte wykonanie umowy. Jednocześnie Spółka mając informacje o powstających na portowych placach składowych nadwyżek i niedoborów węgla, przekraczających niejednokrotnie kilkadziesiąt tysięcy ton, nie sprawdzała rzetelności wykonywanych pomiarów, zadawalając się faktem, iż kontrahenci zagraniczni nie składali reklamacji ilościowych.

Skutki i zagrożenia:

Nie przeprowadzanie przez Węglokoks ważeń kontrolnych zakupionego węgla, uniemożliwiało w praktyce kontrolę nad zakupionym węglem i spółką Inter Balt. Kontrola taka, w połączeniu z weryfikacją ilości węgla ładowanego na statki, przyczyniła by się do bieżącego wyjaśnienia ewentualnych niedoborów i nadwyżek. Ponadto, występowanie na placach składowych poza ewidencją magazynową nadwyżek węgla o wielomilionowej wartości stwarzało warunki do działań o charakterze przestępczym. Negatywnie ocenić należy przy tym fakt, że obowiązek przeprowadzania okresowych inwentaryzacji powierzony został podmiotowi, na którym ciążyła odpowiedzialność majątek Węglokoksu, a protokoły z przeprowadzanych inwentaryzacji nie były w praktyce weryfikowane.

Wnioski NIK skierowane do jednostek kontrolowanych:

W związku z powyższymi ustaleniami, NIK skierowała do Zarządu Węglokoksu S.A. wystąpienie pokontrolne w którym wniesiono o:

1. Rozważenie możliwości zainstalowania legalizowanych wag w portowych instalacjach rozładunkowo-załadunkowych oraz prowadzenia gospodarki magazynowej w oparciu o ich wskazania.
2. Rzetelne rozliczanie stwierdzonych nadwyżek lub niedoborów, wraz ustaleniem przyczyn ich powstania.
3. Wprowadzenie okresowych kontroli ilości składowanego w portach węgla w oparciu o obmiary wykonane przez wyspecjalizowane firmy geodezyjne.

Podjęte działania:

W skierowanej do NIK odpowiedzi, Zarząd spółki stwierdził, że:

1. Zainstalowanie legalizowanych wag w portach jest zdaniem zarządu niecelowe, z uwagi na to, że spółka kupuje węgiel bezpośrednio od producentów, którzy dokonują ważenia na legalizowanych wagach, a sprzedaż odbywa się do kontrahentów, którzy akceptują ustalanie ilości sprzedanego węgla w oparciu o stwierdzone przez wyspecjalizowaną firmę pomiary linii zanurzenia statków. W niektórych sytuacjach, z uwagi na załadunek chwyதாகami, jest również niemożliwe technicznie. - (wniosek 1)
2. Uchwałą zarządu wprowadzona została instrukcja regulująca zasady weryfikacji stwierdzonych w portach mank i nadwyżek oraz określający wzór protokołów mający wyjaśniać przyczyny powstania stwierdzonych różnic. – (wniosek 2)
3. Wprowadzono zasadę dwukrotnego w ciągu roku kontrolowania stanu zwałowisk, w oparciu o obmiary specjalistycznych firm geodezyjnych. – (wniosek 3)

3.6. Wystąpienia skierowane do jednostek organizacyjnych nie objętych kontrolą

1. Na podstawie ustaleń w Elektrowni Kozienice S.A., Najwyższa Izba Kontroli zgodnie z art. 60 ust. 1 ustawy o NIK skierowała wystąpienie pokontrolne do Ministra Skarbu Państwa, wnosząc jednocześnie o rozważenie zasadności zajmowania stanowisk przez odpowiedzialnych członków zarządu spółki. W wyniku przekazanych informacji, Rada Nadzorcza Elektrowni Kozienice S.A. odwołała 2 członków zarządu. Niezależnie od tego, ustalenia tej kontroli przekazano do Wydziału do Walki z Korupcją Komendy Wojewódzkiej Policji w Radomiu, który w tej sprawie prowadzi postępowanie. Do chwili obecnej zarzuty przyjmowania korzyści majątkowych od dostawców węgla postawiono Głównemu Energetykowi Elektrowni Kozienice S.A.

2. Stwierdzone w Elektrowni Kozienice S.A. i Elektrowni Ostrołęka S.A. fakty przyjmowania większej niż wykazywano w dokumentach ilości węgla i nie informowania o tym dostawców, co uniemożliwiało dostawcom wystawienie stosownych faktur korygujących oraz naliczenie od nadwyżek podatku od towarów i usług, Najwyższa Izba Kontroli opisała w skierowanych do naczelników właściwych Urzędów Skarbowych¹⁹³ wystąpieniach pokontrolnych. Zwrócono w nich uwagę na możliwość naruszenia przez ww. podmioty zasad prowadzenia dokumentacji i rozliczania podatku od towarów i usług, określonych w art. 19, 86, 106 ust. 1 oraz 109 ust. 3 ustawy z dnia 11.03.2004r. o podatku od towarów i usług. Zawarto w nich także wniosek o podjęcie w ramach posiadanych kompetencji stosownych działań mających na celu odzyskanie należnych Skarbowi Państwa kwot.

3. O ustaleniach kontroli przeprowadzonej w Elektrociepłowni Zabrze S.A., Najwyższa Izba Kontroli poinformowała Agencję Bezpieczeństwa Wewnętrznego. Jednocześnie zwrócono uwagę na okoliczności mogące wskazywać na występowanie zachowań o charakterze korupcyjnym. W efekcie zostało wszczęte postępowanie wyjaśniające w tej sprawie.

4. W związku z ujawnionymi przypadkami nierzetelnego wystawiania dokumentów Pz, mogącego skutkować nierzetelnością prowadzonych ksiąg rachunkowych (w rozumieniu art. 24 ust.2 uor) w przeprowadzających kontrolę Delegaturach NIK, trwają aktualnie prace nad przygotowaniem zawiadomień do prokuratury o uzasadnionym podejrzeniu popełnienia przestępstwa określonego w art. 77 uor.

5. W związku z podejrzeniem, że część „prowizji” wypłaconych przez należące do Katowickiego Holdingu Węglowego S.A. kopalnie spółce Katowicki Węgiel Sp. z o.o. mogło nie spełniać kryteriów kosztu uzyskania przychodu w rozumieniu ustawy z dnia 15 lutego 1994 r. o podatku dochodowym od osób prawnych, Najwyższa Izba Kontroli skierowała wystąpienie pokontrolne do Naczelnika I Urzędu Skarbowego w Sosnowcu, wnioskując o podjęcie stosownych działań w tym zakresie.

¹⁹³ Wystąpienia pokontrolne skierowano do Naczelnika Urzędu Skarbowego w Ostrołęce i Naczelnika III Urzędu Skarbowego w Radomiu.

Załączniki:

Załącznik 1 – Podstawowe informacje nt. sytuacji ekonomicznej producentów energii elektrycznej i ciepłej oraz wielkości, źródeł i kosztów zakupu

Lp.	Nazwa producenta energii elektrycznej i/lub ciepłej	Rok	Wyniki finansowe	Wielkość zakupów węgla	Wielkość zakupów z importu	Udział kosztów paliwa w kosztach ogółem	Wynik na działalności ciepłowniczej	Wynik na sprzedaży energii elektrycznej	Ilość dostawców / Ilość pośredników	Udział pośredników w dostawach	Średni koszt 1 GJ energii od producentów węgla z transportem	Średni koszt 1 GJ energii od pośredników w handlu węglem z transportem
			tys. zł	t	t	%	tys. zł	tys. zł	szt.	%	zł/GJ	zł/GJ
1	El. Koziernice	2004	47 728,7	4 660 922	0	40,9	350,3	22 651,9	5/2	5,0%	7,27-8,15	8,07-8,30
		2005	56 520,6	4 966 708	49 388	43,2	80,7	22 158,9	6/2	2,1%	7,85-8,19	8,24-8,56
		2006 (I półr.)	25 050,6	2 901 577	102 025	48,3	97,8	23 032,6	6/3	3,2%	7,60-8,05	8,05-8,24
2	El. Ostrołęka	2004	6 148,6	1 208 143	0	38,6	-503,8	1 021,8	9/5	12,8%	7,48-9,45	8,21-8,60
		2005	1 754,0	1 343 702	157 039	37,7	-5 078,3	14 333,2	6/3	20,3%	8,24-8,75	8,44-8,73
		2006 (I półr.)	4 557,3	636 499	107 412	42,3	-3 618,2	1 267,7	6/3	38,0%	7,85-8,64	8,14-8,45
3	ZE Dolna Odra	2004	17 702,6	1 928 533	0	33,8	-13 860,0	29 898,3	8/6	20,9%	8,94-9,15	8,32-9,16
		2005	21 265,9	1 612 878	0	32,6	-19 801,0	34 131,5	3/1	0,7%	8,92-9,24	9,25
		2006 (I półr.)	17 799,6	846 024	0	40,4	7 401,0	17 098,7	3/1	1,6%	8,75-8,82	-
4	El. Stalowa Wola	2004	720,4	581 001	3 787	37,1	-2 965,5	-3 971,6	6/3	11,7%	7,23-8,11	8,08
		2005	-1 397,7	543 494	4 189	39,7	-1 730,7	-15 012,8	7/4	4,8%	8,01-8,73	8,50
		2006 (I półr.)	-548,0	257 576	23 073	41,8	2 733,6	-6 707,4	3/2	9,4%	7,73-7,94	8,57
5	Sp. z o.o. Łódź	2004	22 350,7	1 333 545	0	26,4	29 828,0	-553,0	5/3	41,4%	7,59-7,62	6,88-7,95
		2005	-24 863,0	1 286 825	0	26,1	40 209,0	-1 534,3	3/1	1,0%	7,86-7,91	6,70-
		2006 (I półr.)	60 006,0	542 977	0	29,0	45 026,7	7 048,5	3/1	1,4%	7,64-7,95	7,61
6	EC Białystok	2004	3 105,4	361 076	356 743	41,8	5 542,0	-8 574,9	5/4	98,8%	7,54	8,67-8,97
		2005	6 183,5	441 681	441 681	44,3	4 401,3	-8 293,2	2/2	100,0%	-	8,97-9,08
		2006 (I półr.)	16 507,3	159 945	159 945	49,1	9 455,7	6 874,5	3/3	100,0%		7,07-7,65

Lp.	Nazwa producenta energii elektrycznej i/lub ciepłej	Rok	Wyniki finansowe	Wielkość zakupów węgla	Wielkość zakupów z importu	Udział kosztów paliwa w kosztach ogółem	Wynik na działalności ciepłowniczej	Wynik na sprzedaży energii elektrycznej	Ilość dostawców / Ilość pośredników	Udział pośredników w dostawach	Średni koszt 1 GJ energii od producentów węgla z transportem	Średni koszt 1 GJ energii od pośredników w handlu węglem z transportem
			tys. zł	t	t	%	tys. zł	tys. zł	szt.	%	zł/GJ	zł/GJ
7	EC Elbląg	2004	-1 472,0	150 611	150 611	44,5	-1 618,4	-1 280,2	6/6	100,0%		8,07-9,03
		2005	966,8	170 468	170 468	50,6	2 594,0	124,9	7/7	100,0%		8,43-9,68
		2006 (I półr.)	1 995,0	53 635	53 635	50,6	1 666,6	-57,5	5/5	100,0%		8,33-9,43
8	EC Wybrzeże	2004	46 634,6	652 643	40 644	33,8	23 125,3	4 849,1	3/3	100,0%	-	7,42-8,48
		2005	40 610,1	622 901	62 489	34,1	19 120,2	6 445,0	2/2	100,0%	-	8,07-8,86
		2006 (I półr.)	45 983,7	278 936	3 027	37,1	20 937,2	13 782,5	1/1	100,0%	-	8,36
9	EC Zabrze	2003	-6 934,4	215 364	0	34,1	brak danych	brak danych	14/13	98,0%	6,99	6,48-7,01
		2004	-10 398,9	155 609	0	30,7	brak danych	brak danych	18/16	79,5%	7,21-7,33	6,79-7,96
		2005 (I półr.)	-345,9	83 441	0	39,5	brak danych	brak danych	1/0	0,0%	7,92-8,11	-
10	EC Tychy	2003	-52 765,0	223 414	0	28,6	-5 846,1	10 965,2	12/9	20,3%	5,83-6,17	5,34-8,55
		2004	16 992,6	235 546	0	32,6	-3 168,7	8 540,0	10/8	19,7%	6,66-6,90	5,87-7,69
		2005 (I półr.)	811,4	106 012	0	37,2	715,5	356,5	6/4	4,5%	6,74-7,64	6,43-8,26
11	EC Kielce	2004	116,4	95 579	0	33,4	-904,9	0,0	1/0	0,0%	7,60-7,82	-
		2005	212,9	113 259	0	33,4	-959,5	0,0	1/0	0,0%	7,64-8,39	-
		2006 (I półr.)	895,9	13 225	0	39,2	609,5	0,0	1/0	0,0%	8,16	-
12	ECO Opole	2004	3 960,1	82 047	1 425	18,9	5 857,6	0,0	4/3	17,6%	8,44	8,27-8,92
		2005	5 711,9	60 791	27 539	19,4	6 821,2	0,0	4/3	49,9%	8,99	8,76-9,12
		2006 (I półr.)	7 072,3	23 386	11 616	25,0	8 494,2	0,0	2/1	45,0%	9,28	8,75
13	ZEC Starachowice	2004	393,3	24 650	0	31,7	466,2	0,0	3/3	100,0%	-	7,85-8,32
		2005	312,1	21 624	0	33,8	242,5	0,0	3/3	100,0%	-	8,05-9,20
		2006 (I półr.)	765,8	14 372	0	41,1	995,9	0,0	2/2	100,0%	-	8,49-8,73
14	PEC Września	2004	74,3	17 375	0	32,4	43,3	0,0	4/4	100,0%	-	8,43-9,26
		2005	182,2	14 673	0	34,5	-123,5	0,0	4/4	100,0%	-	9,52-9,88
		2006 (I półr.)	342,8	7 418	0	40,0	247,6	0,0	3/3	100,0%	-	8,40-9,63
15	MZEC Koło	2004	403,7	15 895	0	40,4	297,1	0,0	2/1	20,2%	brak danych	brak danych
		2005	457,3	19 989	0	40,9	124,5	0,0	1/0	0,0%	brak danych	brak danych
		2006 (I półr.)	1 064,8	8 209	0	48,3	664,7	0,0	2/0	0,0%	brak danych	brak danych

Lp.	Nazwa producenta energii elektrycznej i/lub ciepłej	Rok	Wyniki finansowe	Wielkość zakupów węgla	Wielkość zakupów z importu	Udział kosztów paliwa w kosztach ogółem	Wynik na działalności ciepłowniczej	Wynik na sprzedaży energii elektrycznej	Ilość dostawców / Ilość pośredników	Udział pośredników w dostawach	Średni koszt 1 GJ energii od producentów węgla z transportem	Średni koszt 1 GJ energii od pośredników w handlu węglem z transportem
			tys. zł	t	t	%	tys. zł	tys. zł	szt.	%	zł/GJ	zł/GJ
16	ZEC Inowrocław	2004	571,9	45 497	0	40,6	507,1	0,0	1/1	100,0%	-	8,00
		2005	-14,9	44 763	0	39,0	-958,4	0,0	1/1	100,0%	-	8,72
		2006 (I półr.)	1 054,9	21 214	0	43,5	1 407,6	0,0	1/1	100,0%	-	8,29
17	ZEC Międzyrzecz	2004	451,2	8 540	0	19,6	121,0	0,0	3/3	100,0%	brak danych	brak danych
		2005	12,9	6 344	0	19,0	-141,3	0,0	3/3	100,0%	brak danych	brak danych
		2006 (I półr.)	-275,5	5 099	0	20,2	-313,9	0,0	6/6	100,0%	brak danych	brak danych
18	NEC Nysa	2004	393,7	20 165	0	22,4	232,2	0,0	1/1	100,0%	-	8,02-8,63
		2005	-267,8	17 337	0	22,8	53,4	0,0	4/3	33,5%	8,50	8,72
		2006 (I półr.)	461,4	15 121	0	30,3	393,6	0,0	5/4	43,5%	8,61	8,74-9,40
19	MPEC Chełm	2004	-243,7	45 859	8 526	33,0	655,0	0,0	5/4	46,4%	7,67	7,43-9,28
		2005	704,8	64 758	0	36,2	-305,1	0,0	4/3	42,5%	7,74	9,45-10,30
		2006 (I półr.)	588,7	17 261	0	43,0	772,7	0,0	5/4	83,3%	8,29	9,20-10,02
20	WPEC Legnica	2004	160,8	72 246	0	15,0	-2 709,7	0,0	4/3	24,0%	8,62	7,96-8,64
		2005	-3 081,4	101 552	9 948	17,9	-7 373,2	0,0	2/2	100,0%	-	7,64-8,91
		2006 (I półr.)	5 706,2	56 643	3 538	22,5	5 551,6	0,0	2/2	100,0%	-	8,15-8,66
21	MZEC Świdnica	2004	235,7	35 287	0	25,8	450,6	0,0	3/3	100,0%	-	7,59-8,43
		2005	240,4	19 912	0	29,6	743,7	0,0	3/2	32,4%	8,59	8,48-8,84
		2006 (I półr.)	632,2	11 161	0	28,0	1 009,9	0,0	2/1	1,5%	8,63	8,65
22	MZEC Żywiec	2003	77,3	19 590	0	39,1	brak danych	0,0	5/4	73,6%	brak danych	brak danych
		2004	63,7	15446	0	40,9	brak danych	0,0	7/6	46,7%	brak danych	brak danych
		2005 (I półr.)	-12,0	6603	0	46,8	brak danych	0,0	2/1	2,3%	brak danych	brak danych

Załącznik 2 – Nieprawidłowości w zakresie prowadzenia gospodarki magazynowej

Inne, niż zaprezentowano w punkcie 3.1.1 nin. informacji, przykłady nieprawidłowego prowadzenia gospodarki magazynowej przedstawiono poniżej:

1. W Przedsiębiorstwie Energetyki Ciepłej S.A. we Wrześni dokumenty przyjęcia do magazynu (Pz) wystawiane były na podstawie danych zwartych w fakturach, a nie wg wskazań wagi wjazdowej na składowisko węgla. Różnica pomiędzy ilością mialu wynikającą z ważeń, a przyjętą w dowodach Pz wyniosła 62,4 tony, a wartość tej nadwyżki wynosiła 39.758 zł netto. Ponadto dowody te były wystawiane w różnych terminach. Ze 111 zbadanych dostaw w 57 przypadkach wystawiono je w ciągu tygodnia od dostawy, w 22 przypadkach wystawiono je w drugim tygodniu, w 4 przypadkach w trzecim, w 2 przypadkach w czwartym tygodniu. W pozostałych 26 przypadkach przedsiębiorstwo nie dysponowało danymi o terminach dostaw węgla. Stwierdzono również rozbieżności w ilości mialu pomiędzy dowodami wydania z magazynu (Rw) a wskazaniami wagi wrzutowej do kotłów wynoszące (+) 395 ton w 2004r., (-) 129 ton w 2005r., (-) 48 ton w I półroczu 2006r. Dowody Rw wystawiano na podstawie ustnych informacji otrzymywanych od kierownika ciepłowni z częstotliwością jeden raz w miesiącu, pomimo codziennego pobierania węgla ze składowiska. Ustnie uzgadniano również stany magazynowe z księgowością.
2. W Miejskim Zakładzie Energetyki Ciepłej Sp. z o.o. w Kole (MZEC) do ewidencji magazynowej przyjmowano węgiel w ilościach na podstawie dowodów dostaw, a nie na podstawie wyników ważenia. W latach 2004-2006 (I półrocze) na łącznie 1.638 dostaw węgla transportem samochodowym w 1.516 przypadkach (92,5%) stwierdzono występowanie różnic pomiędzy ilością wynikającą z dowodu dostawy, a ustaloną w wyniku ważenia. W efekcie nieprawidłowo zaewidencjonowano dostawy węgla w ilości 120 ton i wartości 19.835 zł.
3. W Nyskiej Energetyce Ciepłej Sp. z o.o. w Nysie (NEC) nie było uregulowań wewnętrznych dotyczących odbioru ilościowego węgla. Nierzetelnie ewidencjonowano dostawy surowców energetycznych, ponieważ w okresie 2004-2005 (I półrocze) wg zachowanych dowodów dostaw przyjęto 49.219,96 ton mialu węglowego w 1.847 dostawach, a wg ewidencji prowadzonej przy bramie wjazdowej przyjęto 1.759 dostaw 46.606,62 ton mialu. Z kolei wg dowodów przyjęcia (Pz) w tym okresie spółka przyjęła 51.901,87 ton mialu. Dokumenty Pz nie były sporządzane w dniu dostawy na podstawie wyników ważeń, lecz w kilkanaście dni po dostawach na podstawie otrzymanych faktur. Istotnym jest, że w ww. okresie umowy zawarte przez NEC stanowiły, iż podstawą do rozliczeń będzie waga stwierdzona przy wjeździe na teren NEC.
4. W Zakładzie Energetyki Ciepłej Sp. z o.o. w Międzyrzeczu ewidencja dostaw i rozchodu węgla nie była prowadzona na bieżąco. Dokumenty przyjęcia (Pz) wystawiane były po kilku, a nawet po kilkudziesięciu dniach od momentu dostawy. Z kolei rozchód węgla ewidencjonowano dopiero na koniec każdego miesiąca. Żaden z dowodów Pz i Wz nie został zatwierdzony, co było niezgodne z instrukcją obiegu dokumentów.

Załącznik 3 – Nieprawidłowości przy inwentaryzacji zapasów węgla

Inne, niż zaprezentowano w punkcie 3.1.2 nin. informacji, przykłady nieprawidłowości w prowadzeniu i rozliczaniu inwentaryzacji przedstawiono poniżej:

1. W Miejskim Zakładzie Energetyki Ciepłej Sp. z o.o. w Kole dokumentacja sporządzana z przeprowadzonych inwentaryzacji nie zawierała informacji nt. sposobu wykonania obmiaru przyzm węgla. W efekcie nie można było dokonać jej weryfikacji.
2. W Energetyce Ciepłej Opolszczyzny S.A., przeprowadzone w dniach z 31 maja 2004r. i 30 czerwca 2004r. inwentaryzacje wykazały, że stan zapasu węgla wzrósł o 1.680,717 ton pomimo braku dostaw w tym okresie oraz zużycia 225 ton tego surowca.
3. W Przedsiębiorstwie Energetyki Ciepłej Sp. z o.o. we Wrześni nie wyjaśniano przyczyn powstania różnic inwentaryzacyjnych, a stwierdzonych różnic nie wprowadzono do ksiąg rachunkowych spółki. Biegły z zakresu geodezji powołany przez NIK zakwestionował zapisy w instrukcji inwentaryzacyjnej dotyczące metody obmiaru przyzm (metoda uproszczona), zarzucając im znaczną niedokładność. Zakwestionował również przyjętą metodę pomiaru gęstości nasypowej wskazując jako właściwą metodę pomiar gęstości objętościowej węgla. Wyniki pomiarów biegłego wykazały nadwyżkę ok. 105 ton miału i niedobór ok. 6 ton mieszanki „Ekoret”.
4. W MPEC Sp. z o.o. w Chełmie w wyniku przeprowadzonych inwentaryzacji stwierdzono różnice wynoszące: 30.06.2004r. – 180% stanu ewidencyjnego, 02.11.2004 – 111%, 29.12.2005r. – 96%, 31.05.2006r. – 108%.
5. W ZEC w Międzyrzeczu do obliczenia stanu miału na zwałowisku na koniec 2003r. przyjęto, że znajdujący się na nim miął ukształtowany został w prostopadłościan. Przewodniczący komisji inwentaryzacyjnej nie potrafił wyjaśnić sposobu dokonania obmiaru objętości tą metodą. W przypadku inwentaryzacji w 2005r. przyjęto 1 dostawę miału w ilości 820 t na podstawie listu przewozowego zamiast spisu z natury.
6. W Elektrowni Dolna Odra S.A. inwentaryzacje przeprowadzano w okresach półrocznych, nie stwierdzając różnic większych niż dopuszczone instrukcją (5%). Inwentaryzacja przeprowadzona przez biegłych 22 września 2006r. na wniosek NIK wykazała, że na składowisku znajdowało się o 6.430 tony mniej niż ujęto w ewidencji (4,7%).
7. W Elektrociepłowni Zabrze S.A. cztery inwentaryzacje przeprowadzone w latach 2003-2004 wykazywały niedobory węgla (łącznie ponad 30 tys. ton). Wartość tych niedoborów wynosiła: w 2003r. 1.522.211,67 zł, w 2004r. 2.899.376,87 zł. W istotny sposób wpłynęły one na wysokość straty odnotowywanej przez elektrociepłownię w tych latach. Na poziom tych niedoborów mógł mieć wpływ sposób przeprowadzanych inwentaryzacji. Jako podstawę ustalenia wielkości zapasów przyjmowano wyniki pomiarów przyzm węglowych wykonywane przez geodetę. Jednakże sporządzone przez niego operaty nie zawierały informacji o metodzie obmiaru przyzm, a w wyniku pomiarów gęstości objętościowej węgla stwierdzano, że przekraczała ona 1,50 t/m³, osiągając nawet poziom 1,72 t/m³. Powołany przez NIK biegły zakwestionował zarówno rzetelność przeprowadzonych pomiarów objętości (w operacie z 31.12.2004r. objętość przyzm zawyżono o 1.723 m³), jak i ustalone wartości gęstości objętościowej. Za wykonane pomiary elektrociepłownia zapłaciła łącznie 26.900 zł, a operaty sporządzone przez geodetę nie były przez nią w jakimkolwiek stopniu weryfikowane, ani też analizowane.
8. W Miejskim Zakładzie Energetyki Ciepłej Sp. z o.o. w Świdnicy, dokonując inwentaryzacji we wrześniu 2005r., z powodu nieregularnego kształtu przyzmy odstąpiono od pomiarów. Ponieważ węgiel ten nie był zużywany, przyjęto jego ilość zgodnie z danymi wagi samochodowej uzyskanymi podczas rozładunku, co miało się z istotą inwentaryzacji. Ponadto na 14 przypadków ujawnionych różnic inwentaryzacyjnych w księgach rachunkowych

uwzględniono jedynie 6, a w pozostałych przypadkach komisje inwentaryzacyjne zalecały przyjęcie stanów ewidencyjnych jako prawidłowych. Wartość korekt księgowych (po inwentaryzacji) ustalono przyjmując ujemną ilość i wartość zapasów magazynowych miału na dzień 22.03.2005r. (o wartości 52.788,92 zł) oraz na dzień 20.05.2005r. (42.007,85 zł). Wartością tak ustalonych nadwyżek inwentaryzacyjnych wynoszących odpowiednio 64.998,11 zł i 46.886,77 zł poprawiono wynik finansowy Spółki.

9. W Wojewódzkim Przedsiębiorstwie Energetyki Ciepłej Sp. z o.o. w Legnicy stwierdzono, że inwentaryzacje w 11-tu (z 16-tu, a do połowy 2005r. z 15-tu) magazynach opału przeprowadzono w terminach niezgodnych z regulacjami wewnętrznymi. Zespoły spisowe nie przestrzegały instrukcji w zakresie określania metodą szacunkową objętości zwałów. Do rozliczania stwierdzonych różnic stosowano nieaktualne zakładowe normy ubytków naturalnych węgla¹⁹⁴. M.in. ustalano ubytki z tytułu transportu węgla samochodami pomimo, że odbywał się on w oplanowanych i zaplombowanych środkach transportu, co wykluczało ich powstanie.

Załącznik 4 – Nieprawidłowości w zakresie utrzymywania właściwego poziomu zapasów węgla

Inne, niż zaprezentowano w punkcie 3.2 nin. informacji, przykłady wskazujące na utrzymywanie nieprawidłowego poziomu zapasów węgla przedstawiono poniżej:

1. W Miejskim Zakładzie Energetyki Ciepłej w Świdnicy wielkość zapasów węgla w 12 miesiącach był niższy od poziomu minimalnego określonego przepisami, zaś niedobory wynosiły od 91% do 6% stanu wymaganego. W 7 przypadkach miało to miejsce w okresie zimowym. Odpowiedzialny za powyższą sytuację wiceprezes MZEC tłumaczył występowanie powyższej sytuacji nie wywiązywaniem się dostawców i przewoźników z zawartych umów.
2. W Zakładzie Energetyki Ciepłej w Starachowicach stwierdzono, że nie posiadał on wymaganego zapasu w 10-ciu miesiącach, przy czym stany te wynosiły od 21 do 96,5% poziomu wymaganego przepisami. Sytuację tą tłumaczono trudną sytuacją płatniczą oraz tym, że główny dostawca węgla – firma S.- posiada w okolicy kilka składów, na których utrzymywany jest stale zapas wystarczający na pokrycie ewentualnych potrzeb ZEC.
3. W Elektrociepłowni Elbląg Sp. z o.o. w Elblągu w okresach letnich objętych kontrolą stan zapasów był wyższy od wymaganego o 78% do 859% (w 3 miesiącach 8-krotnie, a w 2 miesiącach 7-krotnie).
4. W Nyskiej Energetyce Ciepłej w Nysie w miesiącach letnich 2004r. poziom zapasów był 5-cio, 7-mio, a nawet w jednym przypadku 10-cio krotnie wyższy od stanu minimalnego. W 2005r. (okres letni) stan ten kształtował się od 263% do 388% ponad poziom minimalny. Na dzień 1.04.2006r. był on 11-krotnie wyższy ponad wymagany stan minimalny a w maju i czerwcu 2006r. ponad 7-krotnie.

Załącznik 5 – Nieprawidłowości przy wyborze dostawców węgla

Inne, niż zaprezentowano w punkcie 3.3.1 nin. informacji, przykłady wskazujące na nieprawidłowości przy wyborze dostawców węgla przedstawiono poniżej:

1. W Elektrociepłowni Zabrze nie było procedury wyboru dostawców węgla, pomimo że w zarządzeniu wewnętrznym z 27.03.2002r. zapisano konieczność jej opracowania. Negocjacje z kontrahentami przeprowadzał kierownik Wydziału Kontroli Eksploatacji i Ochrony Środowiska oraz Dyrektor ds. Technicznych. Z przeprowadzonych negocjacji nie

¹⁹⁴ Opracowane na podstawie zarządzenia Ministrów Górnictwa i Energetyki, Hutnictwa i Przemysłu Maszynowego oraz Przemysłu Chemicznego i Lekkiego z dnia 23 marca 1987 r.

- sporządzano notatek dokumentujących ich przebieg. Wg składanych wyjaśnień pion ekonomiczny elektrociepłowni dokonywał analizy ekonomicznej opłacalności dokonywanych zakupów węgla, jednakże kontrolującym nie przedstawiono dokumentów potwierdzających ten fakt.
2. W Zespole Elektrowni Ostrołęka nie wprowadzono regulacji dotyczących zasad wyboru dostawców.
 3. W okresie 2004-2006 (I półrocze) Zakład Energetyki Ciepłej w Starachowicach zawarł umowy z 4 podmiotami będącymi pośrednikami w handlu węglem. Od 1.03.2006 r. jedynym dostawcą węgla była firma S. W przypadku 3 postępowań na wyłonienie dostawcy węgla przeprowadzonych w dniach 17.01.2005r. 9 i 10.03.2006r. do udziału w tych postępowaniach zaproszono tylko jednego dostawcę – firmę S., co było niezgodne z przyjętymi w spółce zasadami, wg których należało wysłać zaproszenia do udziału w postępowaniu co najmniej 3 dostawcom.
 4. W Zespole Elektrowni Dolna Odra poza nielicznymi wyjątkami, nie dokumentowano negocjacji dot. zakupu węgla pomimo, iż obowiązek taki wynikał z regulaminu wewnętrznego.
 5. W Przedsiębiorstwie Energetyki Ciepłej we Wrześni wybór dostawców węgla nie został poprzedzony rzetelnym rozpoznaniem warunków dostaw. Spółka nie zwróciła się z ofertą zakupu do producentów węgla. Ponadto Spółka na podstawie zamówień pisemnych i telefonicznych dokonała 90 doraźnych (poza umowami) zakupów węgla w ilości 5.376 ton, co stanowiło ok. 21% dostaw zrealizowanych na podstawie ww. trzech umów (26.055 ton).
 6. W Nyskiej Energetyce Ciepłej brak było właściwych uregulowań dotyczących wyboru dostawców surowców energetycznych. Jednak zamówienia na dostawy i transport surowców energetycznych w okresie objętym kontrolą dokonywane były na zasadach wyboru najkorzystniejszej oferty cenowej przy uwzględnieniu parametrów jakościowych tych surowców.
 7. W Zespole Elektrociepłowni Łódź (Dalkia Łódź S.A.) pomimo braku pisemnych uregulowań w zakresie wyboru dostawców węgla, dokonywano rzetelnej analizy jakościowej i kosztowej węgla pochodzącego od poszczególnych dostawców. Wyboru ich dokonywano na podstawie tzw. rankingów kopalń, sporządzonych wg jednostkowych kosztów zmiennych energii chemicznej paliwa, wyliczonych na podstawie klas węgla wg parametrów rozliczeniowych i uwzględniających koszty: paliwa, transportu oraz emisji zanieczyszczeń i wywozu odpadów paleniskowych.
 8. W Miejskim Przedsiębiorstwie Energetyki Ciepłej w Chełmie (MPEC) w latach 2004-2005 nie było sformalizowanych procedur wyboru dostawców paliwa produkcyjnego. Dopiero w 2006r. w ramach wdrażania systemu zarządzania jakością wprowadzono w MPEC procedury określające m.in. zasady kwalifikacji dostawców, zasady dokonywania zakupów, a także zasady pobierania i analizy próbek.
 9. W Miejskim Zakładzie Energetyki Ciepłej w Żywcu nie było regulacji wewnętrznych określających procedury wyboru dostawców surowców energetycznych.
 10. W Wojewódzkim Przedsiębiorstwie Energetyki Ciepłej S.A. w Legnicy obowiązywał regulamin zakupu opału, a od 28.09.2004r. instrukcja udzielania zamówień publicznych na dostawy, usługi i roboty budowlane. Pomimo tego w kontrolowanym okresie tylko 25% węgla zakupiono z zachowaniem procedur wewnętrznych. W 2 przypadkach (2003-2004) wyboru dostawców dokonano poza procedurami obowiązującymi w tym czasie (po negocjacjach tylko z jednym dostawcą). Kolejny zakup węgla (z Katowickiego Węgla Sp. z o.o.) nastąpił z pominięciem trybów wynikających z instrukcji z dnia 28.09.2004r. Stwierdzono ponadto, że

uregulowania w zakresie gospodarki opałem były nieaktualne i nieprecyzyjne, a w niektórych przypadkach ich nie stosowano¹⁹⁵.

Załącznik 6 – Nieprawidłowości przy zawieraniu umów na dostawę węgla

Inne, niż zaprezentowano w punkcie 3.3.2 nin. informacji, przykłady nieprawidłowości przy zawieraniu umów z dostawcami węgla przedstawiono poniżej:

1. W umowach zawartych przez Elektrownię Kozienice ze spółkami C.F. i S. nie określono ani ilości, ani jakości kupowanego węgla. Nie uzgodniono również harmonogramu dostaw oraz ceny i warunków rozliczeń z tytułu transportu węgla do elektrowni za który obowiązany był płacić odbiorca. W umowie ze spółką I. nie ustalono granicznych parametrów jakościowych dostarczonego węgla oraz kar za dostarczenie węgla o parametrach gorszych niż zakontraktowano. W umowach ze spółkami C.F., S. i K. ustalono, że ilość kupowanego węgla i jego parametry ustalane będą w składanych w cyklu miesięcznym zamówieniach. Zapis ten pozwalał w praktyce na jednoosobowe podejmowanie przez Głównego Energetyka decyzji o zakupie węgla od ww. spółek.
2. Aneksem nr 3 do umowy zawartej przez EC Zabrze z firmą B. wprowadzono zasadę, że w przypadku dostaw węgla o jakości wyższej niż zakontraktowana, sprzedającemu nie będą przysługiwać dopłaty. W zawartym do umowy aneksie nr 5 wprowadzono nową formułę ustalania ceny jednostkowej¹⁹⁶, jednakże zapis zawarty w aneksie nr 3 nie został anulowany. Uznanie przez EC, że wprowadzenie nowego systemu rozliczeń automatycznie anuluje treść zapisów aneksu nr 3 spowodowało, że w okresie od lutego do końca 2004 r. elektrociepłownia zapłaciła firmie B. o blisko 149 tys. zł więcej, niż gdyby zapisy te uznano za obowiązujące.
3. W Miejskim Przedsiębiorstwie Energetyki Ciepłej w Chełmie zawarto w 2004 r. aneks do umowy z firmą A. na podstawie którego podwyższono od dnia 3.01.2005r. ceny dostarczanego mialu o 8-9%. Aneks ten podpisano pomimo tego, że umowa zawarta na sezon grzewczy 2004/2005 nie przewidywała możliwości zmiany cen w trakcie realizacji dostaw. Spowodowało to wzrost kosztów zakupu węgla w okresie 3.01 -28.02.2005 łącznie o kwotę 80.244,66 zł w stosunku do ustaleń pierwotnych. Kolejnym aneksem od dnia 1.03.2005r. obniżono ceny węgla o ok. 1,3-2,2%, jednak dostawy węgla w okresie 1.03.2005-30.04.2005r. były jednak nadal droższe o około 59 tys. zł od kosztów które wynikałyby z umowy pierwotnej.
4. W EC Zabrze stwierdzono, że nie obciążyla ona kwotą 3.047,90 zł netto jednego z pośredników kosztami składowania węgla na terenie elektrociepłowni, pomimo uzgodnionych umownie opłat. Nieprawidłowo również egzekwowano zapisy umów, w których przewidziano pokrywanie przez elektrociepłownię kosztów transportu do z góry określonej kwoty, co skutkowało poniesieniem przez elektrociepłownię kosztów wyższych o 25.387,92 zł, niż wynikało to z zawartych umów.
5. W Przedsiębiorstwie Energetyki Ciepłej we Wrześni w okresie objętym kontrolą umowy na dostawę węgla zawierano wyłącznie z pośrednikami. Zawarto 3 umowy w tym dwie z firmą P. i jedną z firmą E. Niezależnie od tego spółka w badanym okresie dokonała 90 doraźnych

¹⁹⁵ Nieaktualne informacje dot. funkcjonujących placów magazynowo-składowych opału, sprzeczne zapisy o obowiązku ważenia dostaw transportem kolejowym, nieprzystające z uwagi na technologię rozładunku węgla metody poboru prób jakościowych, dokonywanie ustnych zamówień opału z magazynu głównego, a nie na podstawie tygodniowych harmonogramów, co przewidywała regulacja wewnętrzna.

¹⁹⁶ Do czasu zawarcia aneksu nr 5 do rozliczeń stosowano cennik liniowy uwzględniający przy określeniu ceny 1 tony węgla oprócz wartości opałowej, także zawartość popiołu i siarki. Zmiana formuły określania ceny jednostkowej polegała na ustalaniu ceny jednostkowej węgla w oparciu jedynie o poziom wartości opałowej w nim zawartej (cena za 1 GJ energii chemicznej). Ograniczenie dopłat dotyczyło zatem wszystkich parametrów jakościowych, w tym poziomu wartości opałowej. Z tego powodu, zapisy zawarte w aneksie nr 3 powinny być nadal stosowane.

zamówień węgla (poza umowami) na łącznie 5.376 ton, co stanowiło ponad 17% ogółem zrealizowanych dostaw. W ocenie NIK zakup węgla poza umowami utrudniał możliwość uzyskania korzystniejszych cen lub bonifikat.

Załącznik 7 – Nieprawidłowości przy realizacji zawartych umów

Inne, niż zaprezentowano w punkcie 3.3.3 nin. informacji, przykłady nieprawidłowości przy realizacji umów z dostawcami węgla przedstawiono poniżej:

1. W Elektrowni Koźlenice nie składano reklamacji ilościowych, w przypadkach stwierdzenia niedoborów, pomimo tego że zawarte z dostawcami umowy przewidywały taką możliwość. Przykładowo w trzech miesiącach rozliczeniowych w dostawach węgla z KWK Mysłowice w maju 2004r. i styczniu 2005r. oraz dostawie spółki I. w styczniu 2006r. – wystąpiły niedobory przekraczające dopuszczalne umową różnice (1%), w łącznej wysokości 299,9 t.
2. W Elektrowni Ostrołęka w sposób niezgodny z umową rozliczono dostawy z KWK Wieczorek. Do rozliczeń przyjęto, że wartość opała dostarczonego węgla wynosiła 24.000 kJ/kg pomimo tego, że średnia arytmetyczna ze średnich ważonych ustalonych przez stronę wyniosła 23.949 kJ/kg i zgodnie z umową należało ją zaokrąglić do 23.900 kJ/kg. W efekcie elektrownia utraciła bonifikatę w wysokości 6.580 zł netto.
3. W MZEC EKOTERM w Żywcu nie dokonywano ważeń kontrolnych realizowanych do ciepłowni dostaw węgla. Pomimo tego, że całość dostaw¹⁹⁷ realizowana transportem samochodowym, w okresie od stycznia 2003r. do czerwca 2005r. zważono kontrolnie jedynie 4 samochody. Sytuację taką, Prezes spółki uzasadniał tym, że 70% dostaw realizowana była przez kierowców MZEC, do których ma pełne zaufanie.
4. W Przedsiębiorstwie Energetyki Ciepłej we Wrześni przyjęto dostawy 2.722 ton węgla o wartości 12.373,5 tys. zł netto, który nie odpowiadał jakości zamówionej. Tylko w 6 na 16 przypadków Spółka złożyła reklamacje z powodu zawyżonej zawartości popiołu, z czego w 2 przypadkach dostawca zostały one uznane, a PEC otrzymał bonifikatę 5.807 zł. Szacunkowa wartość możliwych do uzyskania bonifikat w przypadku złożenia przez spółkę reklamacji i uznania ich przez dostawcę wyniosłaby 75.126 zł netto. Ponadto spółka nie wystąpiła do firmy P., o bonifikatę z tytułu wcześniejszej zapłaty należności (umowa przewidywała 0,02% za każdy dzień), której łączna kwota wyniosłaby 5.119 zł.
5. W EC Elbląg w skutek nie uwzględnienia w rozliczeniach wtórnych własnych wyników badań laboratoryjnych dostarczonego przez jednego z dostawców węgla – co było niezgodne z umową – i wykorzystaniu w nich jedynie parametrów podanych przez dostawcę, spółka za dostarczony węgiel zapłaciła o 37,1 tys. zł netto więcej niż powinna.
6. W Miejskim Przedsiębiorstwie Energetyki Ciepłej w Chełmie (MPEC) nie zawsze składano reklamacje jakościowe. Kontrola wykazała, że w I półroczu 2004 r. firma Z. dostarczyła do MZEC w 20-tu dostawach łącznie 3.199 ton węgla, który posiadał wartość opałową na poziomie 24 GJ/Mg, zamiast 25-26 GJ/Mg jak określono w umowie. Skuteczne przeprowadzenie postępowania reklamacyjnego zmniejszyłoby koszty dostaw o kwotę 47.985,45 zł. W wyniku przeprowadzonego na skutek kontroli NIK postępowania reklamacyjnego odzyskano kwotę 11.822,30 zł stanowiącą saldo uznanej reklamacji (35.334,52 zł) oraz kwoty dopłat należnych firmie Z. (23.512,22 zł). Blisko 7% odebranych dostaw (41 na 588) nie zostało poddanych badaniom laboratoryjnym. Ustalono, że przyczyną nie przeprowadzenia badań był brak możliwości pobrania prób z uwagi na fakt, iż dostawy realizowano w piątek po godz. 15.00, tj. po zakończeniu pracy laboratorium, oraz to, że w dniu następnym dostarczony węgiel zmieszany był z węglem znajdującym się na składowisku MPEC.

¹⁹⁷ Ponad 15.000 ton rocznie.

7. W Zakładzie Energetyki Ciepłej w Międzyrzeczu (ZEC) realizacja umów przebiegała niezgodnie z ich postanowieniami. Spółka nie w każdym przypadku wszczyniała procedury reklamacyjne, pomimo niedotrzymania przez dostawcę parametrów dostarczonego węgla. W przypadku dostaw realizowanych przez firmę P. nie złożono żadnej reklamacji, chociaż 13 spośród 51 dostaw zrealizowanych w ramach umowy, posiadało parametry gorsze niż określone w zamówieniu. Reklamacji nie wszczęto także w 2005r. pomimo tego, że firma K. dostarczyła 820 ton węgla gorszego niż przewidywała umowa. Pomimo obowiązku dołączania do każdej z dostaw kopalnianych certyfikatów jakości węgla, ZEC nie egzekwował tego obowiązku. Na 67 skontrolowanych dostaw od 3 firm, z obowiązku tego nie wywiązano się 45 razy. Jednocześnie ZEC nie w każdym przypadku zlecał badania jakości dostarczonego węgla, co pozwalało by na weryfikację jego jakości. Ustalono również, że spółka zapłaciła za dostarczony węgiel więcej niż wynikało to z zawartych umów. Nadpłata na rzecz firmy P. wyniosła 29,6 tys. zł, natomiast rzecz firmy K. 0,9 tys. zł.
8. W Miejskim Zakładzie Energetyki Ciepłej w Świdnicy nie korzystano w pełni z przysługującego Spółce prawa do postępowań reklamacyjnych i naliczania kar umownych z powodu niewłaściwej jakości dostaw. W przypadku dostaw z firmy H. w I półroczu 2004 r. aż 86,09% nie spełniało umownych wymagań jakościowych (zaniżona wartość opałowa, przekroczenie zawartości popiołu), przy czym tylko do 48,08% ilości węgla wszczęto postępowania reklamacyjne. Badaniami laboratoryjnymi objęto wszystkie dostawy za wyjątkiem 2 przypadków, jednak zakres przeprowadzonych badań nie zawsze obejmował wszystkie parametry jakościowe węgla określone w umowach (61,90% dostaw z KWK Wieczorek nie zbadano zawartość siarki).
9. Realizacja dostaw do Zakładu Energetyki Ciepłej w Inowrocławiu (ZEC) przez Katowicki Węgiel Sp. z o.o. nie zawsze przebiegała w terminach i wielkościach wynikających ze składanych zamówień. W 2004r. dostawca nie zrealizował zgodnie z umową 86% zakontraktowanej ilości węgla (4 zamówień nie zrealizowano, 10 dostaw było z innych kopalń niż wskazane przez ZEC, 15 dostaw zrealizowano po upływie ponad 3 dni od terminu wskazanego w zamówieniu). W 2005r. nie zrealizowano 1 dostawy, 9 dostaw zrealizowano po terminie wskazanym w zamówieniu, a 3 dostawy pochodziły z innej kopalni. Spółka nie naliczała kar umownych ponieważ jak wyjaśniono niepełna realizacja dostaw i nieterminowość nie miały wpływu na bezpieczeństwo funkcjonowania ciepłowni należących do ZEC.
10. W Elektrociepłowni Białystok nie naliczano dostawcom i nie wyegzekwowano kar umownych z tytułu niepełnych lub nieterminowych dostaw węgla o wartości co najmniej 571,8 tys. zł. W trakcie kontroli NIK podjęto działania mające na celu obciążenie karami firmy S. za niedostarczenie w okresie 1.05-31.12.2004r. węgla w ilości 23.935,19 ton (blisko 40% ilości zamówionej).

Załącznik 8 Wykaz podmiotów objętych kontrolą oraz jednostek organizacyjnych NIK, które przeprowadziły kontrole

a) Kontrole rozpoznawcze R/05/010

Lp.	Jednostka organizacyjna NIK	Jednostki kontrolowane
1	Delegatura w Katowicach	Kompania Węglowa S.A. KWK „Brzeszcze – Silesia” w Brzeszczach
2		Kompania Węglowa S.A. KWK „Sośnica – Makoszowy” w Zabrze
3		KWK Budryk S.A. w Ornontowicach
4		Elektrociepłownia Zabrze S.A.
5		Elektrociepłownia Tychy S.A.
6		Miejski Zakład Energetyki Ciepłej „Ekoterm” Sp. z o.o. w Żywcu

b) Kontrole planowe P/06/130

Lp.	Jednostka organizacyjna NIK	Jednostki kontrolowane
1	Delegatura NIK w Białymstoku	Elektrociepłownia Białystok S.A.
2	Delegatura NIK w Bydgoszczy	Zakład Energetyki Ciepłej Sp. z o.o. w Inowrocławiu
3	Delegatura NIK w Gdańsku	Elektrociepłownie Wybrzeże S.A.
4	Delegatura NIK w Katowicach	KHW S.A. KWK „Wieczorek” w Katowicach
5		KHW S.A. KWK „Mysłowice Wesoła” w Mysłowicach
6		KHW S.A. KWK „Murcki” w Katowicach
7		KHW S.A. KWK „Wujek” w Katowicach
8		Kompania Węglowa S.A. KWK „Knurów” w Knurowie
9		Lubelski Węgiel „Bogdanka” S.A. w Bogdanie
10		Katowicki Węgiel Sp. z o.o. w Katowicach
11		WĘGLOKOKS S.A. w Katowicach
12	Delegatura NIK w Kielcach	Elektrociepłownia Kielce S.A.
13		Zakład Energetyki Ciepłej Sp. z o.o. w Starachowicach
14	Delegatura NIK w Lublinie	Miejskie Przedsiębiorstwo Energetyki Ciepłej Sp. z o.o. w Chełmie
15	Delegatura NIK w Łodzi	Zespół Elektrociepłowni w Łodzi S.A. (od 18.09.2006r. – Dalkia Łódź S.A.)
16	Delegatura NIK w Olsztynie	Elektrociepłownia Elbląg S.A.
17	Delegatura NIK w Opolu	Energetyka Ciepła Opolszczyzny S.A.
18		Nyska Energetyka Ciepła – Nysa Sp. z o.o.
19	Delegatura NIK w Poznaniu	Przedsiębiorstwo Energetyki Ciepłej S.A. we Wrześni
20		Miejski Zakład Energetyki Ciepłej Sp. z o.o. w Kole
21	Delegatura NIK w Rzeszowie	Elektrownia Stalowa Wola S.A.
22	Delegatura NIK w Szczecinie	Zespół Elektrowni „Dolna Odra” S.A. w Czarnkowie
23	Delegatura NIK w Warszawie	Zespół Elektrowni Kozienice S.A. w Świerżach Górnych
24		Zespół Elektrowni Ostrołęka S.A.
25	Delegatura NIK we Wrocławiu	Miejski Zakład Energetyki Ciepłej Sp. z o.o. w Świdnicy
26		Wojewódzkie Przedsiębiorstwo Energetyki Ciepłej S.A. w Legnicy
27	Delegatura NIK w Zielonej Górze	Zakład Energetyki Ciepłej Sp. z o.o. w Międzyrzeczu

Załącznik 9 Stwierdzone nieprawidłowości w wymiarze finansowym (w zł)

a) Producenci energii elektrycznej i ciepłej

Lp.	Jednostka kontrolowana	Uszczuplenia środków publicznych	Kwoty uzyskane z naruszeniem prawa	Kwoty wydatkowane z naruszeniem prawa	Kwoty wydatkowane niegospodarnie, niecelowo i nierzetelnie	Inne nieprawidłowości w wymiarze finansowym	Kwoty odpowiadające nierzetelnym danym w ewidencji finansowo-księgowej	Nieprawidłowości w wymiarze finansowym razem
		1	2	3	5	6	7	
1	Elektrownia „Kozienice” S.A. w Świerżach Górnych	14 338 642,50					144 822 488,00	159 161 130,50
2	Zespół Elektrowni Dolna Odra S.A. w Nowym Czarnkowie							0,00
3	Zespół Elektrowni Ostrołęka S.A. w Ostrołęce	55 713,13					1 941 983,62	1 997 696,75
4	Sp. z o.o. S.A. w Łodzi						3 096 091,00	3 096 091,00
5	Elektrociepłownia Białystok S.A. w Białymstoku					734 894,84		734 894,84
6	Elektrociepłownia Elbląg Sp. z o.o. w Elblągu			13 746 060,22	168 598,16	6 634 426,04		20 549 084,42
7	Elektrociepłownia Kielce S.A. w Kielcach							0,00
8	Zakład Energetyki Ciepłej Sp. z o.o. w Starachowicach			10 665 740,80		25 800,00		10 691 540,80
9	Elektrociepłownia Wybrzeże S.A. w Gdańsku							0,00
10	Przedsiębiorstwo Energetyki Ciepłej S.A. we Wrześni				92 565,00	46 000,00	70 136,10	208 701,10
11	Miejski Zakład Energetyki Ciepłej Sp. z o.o. w Kole						19 835,00	19 835,00
12	Zakład Energetyki Ciepłej sp. z o.o. w Inowrocławiu							0,00
13	Zakład Energetyki Ciepłej Sp. z o.o. w Międzyzrzeczu			4 257 511,00				4 257 511,00
14	Elektrownia Stalowa Wola S.A. w Stalowej Woli							0,00
15	Energetyka Ciepła Opolszczyzny S.A. w Opolu							0,00
16	Nyska Energetyka Ciepła Sp. z o.o. w Nysie			3 241,40			471 552,14	474 793,54
17	Miejskie Przedsiębiorstwo Energetyki Ciepłej Sp. z o.o. w Chełmie				206 386,26			206 386,26
18	Wojewódzkie Przedsiębiorstwo Energetyki Ciepłej S.A. w Legnicy				151 200,00		58 980,00	210 180,00
19	Miejski Zakład Energetyki Ciepłej Sp. z o.o. w Świdnicy				122 600,00		326 418,00	449 018,00
20	Elektrociepłownia Zabrze S.A. w Zabrzu			109 085,52	614 494,75	4 570 580,16		5 294 160,43
21	Elektrociepłownia Tychy S.A. w Tychach	363 748,23	976 615,40		415 867,76			1 756 231,39
22	Miejski Zakład Energetyki Ciepłej Ekoterm Sp. z o.o. w Żywcu				93 479,75			93 479,75
	Ogółem	14 758 103,86	976 615,40	28 781 638,94	1 865 191,68	12 011 701,04	150 807 483,86	209 200 734,78

b) Skontrolowani producenci węgla i pośrednicy w handlu węglem

Lp.	Jednostka kontrolowana	Uszczuplenia środków publicznych	Kwoty uzyskane z naruszeniem prawa	Kwoty wydatkowane z naruszeniem prawa	Kwoty wydatkowane niegospodarnie, niecelowo i nierzetelnie	Inne nieprawidłowości w wymiarze finansowym	Kwoty odpowiadające nierzetelnym danym w ewidencji finansowo-księgowej	Nieprawidłowości w wymiarze finansowym razem
		1	2	3	5	6	7	
1	KW S.A. KWK „Knurów” w Knurowie					778 270,29	257 451,15	1 035 721,44
2	KHW S.A. KWK „Wieczorek” w Katowicach			166 907,16	1 862 138,62			2 029 045,78
3	KHW S.A. KWK „Murcki” w Katowicach	606 427,55		2 368 776,00	997 266,11	2 756 488,84		6 728 958,50
4	KHW S.A. KWK „Wesoła” w Mysłowicach			174 176,54	3 156 087,78	322 331,67		3 652 595,99
5	KHW S.A. KWK „Wujek” w Katowicach	8 316,24		442 649,85	2 914 234,43	37 801,08		3 403 001,60
6	Lubelski Węgiel „Bogdanka” S.A. w Bogdance					3 306 343,58	659 353,03	3 965 696,61
7	Katowicki Węgiel Sp. z o.o. w Katowicach		10 638 741,58		2 656 511,14	449 426,45		13 744 679,17
8	Węglkokoks S.A. w Katowicach	3 328 467,48	15 129 397,64					18 457 865,12
9	KW S.A. KWK „Sośnica-Makoszowy” w Zabrze							0,00
10	KW S.A. KWK „Brzeszcze-Silesia” w Brzesczchach							0,00
11	KW S.A. KWK "Budryk" S.A. w Orontowicach					657 613,96		657 613,96
	Ogółem	3 943 211,27	25 768 139,22	3 152 509,55	11 586 238,08	8 308 275,87	916 804,18	53 675 178,17
	Razem (tab. a + tab. b)	18 701 315,13	26 744 754,62	31 934 148,49	13 451 429,76	20 319 976,91	151 724 288,04	262 875 912,95

Załącznik 10 Wykaz organów, którym przekazano informacje o wynikach kontroli

1. Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej
2. Marszałek Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej
3. Marszałek Senatu Rzeczypospolitej Polskiej
4. Prezes Rady Ministrów
5. Wiceprezesi Rady Ministrów
6. Minister Gospodarki
7. Minister Skarbu Państwa
8. Minister Środowiska
9. Trybunał Konstytucyjny
10. Rzecznik Praw Obywatelskich
11. Sejmowa Komisja Gospodarki
12. Sejmowa Komisja Finansów Publicznych
13. Sejmowa Komisja do Spraw Kontroli Państwowej
14. Sejmowa Komisja Odpowiedzialności Konstytucyjnej
15. Senacka Komisja Gospodarki Narodowej